

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**MÖ 4. VE 3. BİNDE ANADOLU'DA YÜKSEK
AYAKLI ÇANAKLARIN ORTAYA ÇIKIŞI,
GELİŞİMİ VE İŞLEV ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEŞE EDİS

KOCAELİ 2020

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**MÖ 4. VE 3. BİNDE ANADOLU'DA YÜKSEK
AYAKLI ÇANAKLARIN ORTAYA ÇIKIŞI,
GELİŞİMİ VE İŞLEV ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEŞE EDİS

PROF. DR. AYŞE TUBA ÖKSE

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

MÖ 4. VE 3. BİNDE ANADOLU'DA
YÜKSEK AYAKLI ÇANAKLARIN
ORTAYA ÇIKIŞI, GELİŞİMİ VE İŞLEV
ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Neşe EDİS

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 22.01.2020/2

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Atilla ENGİN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN

KOCAELİ 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
KISALTMALAR.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
ÇİZİM LİSTESİ.....	xiii
GRAFİK LİSTESİ.....	xiv
TABLO LİSTESİ.....	xiv
HARİTA LİSTESİ.....	xiv

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1. COĞRAFİ VE KRONOLOJİK KONUM.....	5
1.1.TERMİNOLOJİ.....	5
1.2.KRONOLOJİ.....	7
1.3.COĞRAFİ DAĞILIM.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

2. BULUNTU YERLERİ.....	14
2.1.YUKARI FIRAT HAVZASI BULUNTULARI.....	14
2.1.1.Korucutepe.....	14
2.1.2.Tepecik.....	15
2.1.3.Norşuntepe.....	16
2.1.4.Arslantepe.....	16
2.2.YUKARI DİCLE HAVZASI BULUNTULARI.....	18
2.2.1.Kenantepe.....	18
2.2.2.Salattepe.....	19
2.3.ORTA FIRAT HAVZASI VE ÇEVRESİ BULUNTULARI.....	21

2.3.1.Hassek Höyük	22
2.3.2.Titriş Höyük	23
2.3.3.Samsat Höyük	24
2.3.4.Kurban Höyük	25
2.3.5.Hacnebi Höyük	27
2.3.6.Birecik Erken Tunç Çağı Mezarlığı.....	27
2.3.7.Zeytinlibahçe.....	29
2.3.8.Şaraga Höyük.....	30
2.3.9.Karkamış	32
2.3.10.Gre Virike.....	35
2.3.11.Yarım Höyük	37
2.3.12.Akarçay Tepe	38
2.3.13.Oylum Höyük.....	38
2.3.14.Belentepe Höük	40
2.3.15.Oğuzeli	40
2.3.16.Bağlarbaşı.....	41
2.4.AKDENİZ BÖLGESİ BULUNTULARI.....	43
2.4.1.Gedikli/Karahöyük.....	43
2.4.2.Tilmen Höyük	45
2.4.3.Mersin Yumuktepe	46
2.4.4.Bademağacı	46
2.5.ORTA ANADOLU VE ORTA KARADENİZ BÖLGESİ BULUNTULARI.....	48
2.5.1.Alaca Höyük.....	48
2.5.2.Alişar.....	50
2.5.3.Çadır Höyük.....	51
2.5.4. Çengeltepe	52
2.5.5. İkiztepe	53
2.6.BATI VE İÇ BATI ANADOLU BÖLGESİ BULUNTULARI.....	55
2.6.1. Kumtepe	55
2.6.2. Beycesultan.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÜKSEK AYAKLI ÇANAKLAR	58
3.1.TİPOLOJİ	58
3.1.1. Tip 1	59
3.1.2. Tip 2	59
3.1.3. Tip 3	60
3.1.4. Tip 4	60
3.1.5. Tip 5	60
3.1.6. Tip 6	61
3.1.7. Tip 7	61
3.1.8. Tip 8	62
3.1.9. Tip 9	62
3.1.10. Tip 10	63
3.1.11. Tip 11	63
3.1.12. Tip 12	63
3.1.13. Tip 13	64
3.1.14. Tip 14	64
3.1.15. Tip 15	64
3.1.16. Tip 16	65
3.1.17. Tip 17	65
3.1.18. Tip 18	65
3.1.19. Tip 19	66
3.1.20. Tip 20	66
3.2.COĞRAFİ YAYILIM	67
3.2.1. Yukarı Fırat Havzası.....	67
3.2.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi	67
3.2.3. Akdeniz Bölgesi.....	69
3.2.4. Orta Anadolu ve Orta Karadeniz Bölgesi	69
3.2.5. Batı ve İç Batı Anadolu Bölgesi.....	69
3.3.KRONOLOJİK GELİŞİM	71
3.3.1. Geç Kalkolitik Çağ	71
3.3.2. Erken Tunç Çağı I-II.....	71

3.3.3. Erken Tunç Çağı III-IV	72
3.4.KARŞILAŞTIRMA.....	74
3.4.1. Doğu Anadolu Erken Transkafkas Kültürü	74
3.4.2. Mezopotamya-Kuzey Suriye Kültürü.....	76
3.4.2.1. Orta Dicle Havzası.....	78
3.4.2.2. Habur Havzası	79
3.4.2.3. Kuzeybatı Suriye.....	80
3.4.3.Ege ve Balkan Kültürleri	81
3.4.3.1. Pelos Kültürü	81
3.4.3.2. Siros Adası-Yunanistan.....	82
3.4.3.3. Moldavya-Kukuteni Kültürü.....	83
3.4.3.4. Petresti Kültürü	83
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. DEĞERLENDİRME.....	86
4.1. BÖLGELER ARASI ETKİLEŞİM	86
4.1.1. Mezopotamya-Suriye Kültürlerinin Etkisi	86
4.1.2. Doğu AnadoluGüney Kafkasya Kültürlerinin Etkisi.....	87
4.1.3. Ege ve Balkan Kültürlerinin Etkisi.....	88
4.1.4. Yerel Anadolu Kültürleri.....	89
4.2. DÖNEMLER ARASI ETKİLEŞİM	91
4.2.1. MÖ 4. Bin Biçim Özellikleri	91
4.2.2. MÖ 3. Bin Biçim Özellikleri	91
4.2.3. MÖ 4. Binden 3. Bine Devam Eden Biçim Özellikleri	92
4.2.4. MÖ 3. Binde Ortaya Çıkan Biçim Özellikleri.....	92
4.2.5. MÖ 3. Binde Ortadan Kalkan Biçim Özellikleri.....	93
4.3. İŞLEV ANALİZİ.....	97
4.3.1. Biçim Özelliklerine Göre İşlevlendirme	97
4.3.2. Bağlamına Göre İşlevlendirme.....	97
4.3.3. Tasvirli Eserlere Göre İşlevlendirme.....	99
SONUÇ.....	101

KAYNAKÇA	106
ŞEKİLLER	120

ÖNSÖZ

Bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini oluşturan, gelenek durumundaki her türlü yaşayış biçimi o toplumun kùltürünü oluşturmaktadır. Geçmiřte var olan bir davranış veya yaşayış biçimi yaşantılarımızda kimi zaman gelenekselleşir ve bu gelenekler küçük topluluklardan başlayarak geniş coğrafyalara yayılır. Dünya üzerinde yaşamış, yaşayan veya yaşayacak olan herkes bu kùltürel etkinin içerisinde kendini bulmuş ve bulmaya devam edecektir. 'MÖ 4-3. Binde Anadolu'da Yüksek Ayaklı Çanakların Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve İşlev Analizi' başlığı altında ele aldığım çalışma konumun, temelinde yatan kùltürel etkinin uzak coğrafyalardaki varyasyonları ve bunun diğer uluslar tarafından kendi kùltürlerine entegrasyonlarını görmek oldukça heyecan vericiydi.

Bu çalışmanın oluşmasında, çalışma azmini kendime örnek aldığım, öğrenmeye ve üretmeye beni teşvik eden, bilimselliğin ve bilimsel bir çalışmanın nasıl olacağı konusunda beni yetiştiren, önerilerinden ve kaynaklarından sonsuz faydalandığım, her konuda desteğini eksik etmeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE'ye, tez çalışmamda konu hakkında bilgi edinmemi sağlayan yayınlarıyla çalışmamda adları geçen tüm değerli hocalarıma, okul hayatımda bana arkeolojiyi sevdiren zor zamanlarımda yanımda olan çok değerli hocalarım Doç. Dr. şengül AYDINGÜN'e, Prof. Dr. Ayşe ÇALIK ROSS'a ve Prof. Dr. Füsün TÜLEK'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca her koşulda yanımda olan canım ailem ve iyiliklerini asla unutamayacağım çok değerli dostlarım Yusuf AKGÜN, Sinan TETİKTABANLAR, şeyda KARSLI ve Ebru SERBES'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Geç Kalkolitik Çağda ortaya çıkıp Erken Tunç Çağı boyunca görülen yüksek ayaklı çanaklar, Anadolu, Mezopotamya ve Balkanlar'a değin uzanan bir yayılım göstermektedir. Anadolu'nun Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi ile Kuzey Mezopotamya'da yoğun bir biçimde görülen yüksek ayaklı çanaklar Orta Anadolu ve Batı Anadolu'nun Erken Tunç Çağı yerleşimleriyle mezarlık alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Geç Kalkolitik Dönem sonlarında Balkanlar ve Ege Adalarında Kukuteni ve Petresti kültürüne ait yüksek ayaklı çanakların varlığı söz konusudur. Bu çalışmanın amacı, MÖ 4 ve 3. Binde Anadolu'da Yüksek Ayaklı Çanakların ne tür yapılardan ele geçirildiğini ve hangi amaçla üretildiğini tartışmaktır.

Çanakların buluntu durumları, bağlamları ve yayılım alanları belirlenerek biçimsel özellikleri üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Kültür bölgelerine göre gelişim ve değişimleri incelenen kapların evrimsel süreci kronolojik olarak açıklanmıştır. Kapların üretim ve kullanım amaçları araştırılarak işlevleri belirlenmiştir.

Bu çalışmalarla yüksek ayaklı çanakları buluntu durumlarına göre değerlendirdiğimizde sunum amaçlı kullanıldıkları, yoğun buldukları alanların niteliğine dayanılarak söylenebilmektedir. Arkeolojik tasvirli eserler – mühür, mobilya kakması, duvar boyası, kabartma, v.b. – üzerinde betimlenen sunaklara olan benzerliği de bu kapların ritüellerde kullanılmış olabileceği varsayımını güçlendirmiştir. Bu kap biçiminin yayılım alanı, sosyokültürel bir bölgenin varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yüksek Ayaklı Çanak, Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Tipoloji, Sunak, Ritüel

ABSTRACT

The High Stemmed Bowls, which emerged in the Late Chalcolithic Age and detected through at the Early Bronze Age, show a spread extending to Anatolia, Mesopotamia and the Balkans. The high stemmed bowls, which are commonly seen in the Southern and Eastern part of Anatolia and the Northern Mesopotamia, are also encountered in settlements and cemeteries of the Central and Western Anatolia in the Early Bronze Age. In addition, there are High Stemmed Bowls belonged to the cultures of Cucuteni and Petresti in the Balkans and Aegean Islands at the beginning of the Late Chalcolithic Period. The aim of this study is to discuss how the high stemmed bowl, obtained and for what purpose they were produced in Anatolia during the 4th and 3rd Millenia BC.

The findings, contents and propagation areas were determined, assessments were made based on their formal characteristics. The evaluation process of the pots, of which development and changes studied based cultural regions was explained in chronological order. The purposes of the production and usage of the pots investigated and their functions were determined.

When we evaluate the high stemmed bowls based on their remainings and the nature of the mostly found areas, it can be said that they were used for the purpose of presentation. The resemblance to the altars depicted on the archaeological artifacts such as seal, furniture inlay, wall paint, relief etc., also reinforced the assumption that these bowls could have been used in rituals. The propagation area of these type of pots indicates the existence of a sociacultural region.

Key Words: High Stemmed Bowl, Late Chalcolithic Age, Early Bronze Age, Typology, Altar, Ritual.

KISALTMALAR

Anatolica	:Annure International Pour les Civilizations de L'Asie anteriure; pulie sous les auspices de L'Institut Historique et Archeologique Nederlandais a İstanbul-Leiden, Leiden.
ANMED	:Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri
ARCANE	:Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and the Eastern Mediterranean
Bkz	:Bakınız
Böl	:Bölüm
Cm	:Santimetre
EA	:Erken Anadolu
ED	:Erken Dicle
Ed.	:Editör
EOF	:Erken Orta Fırat
ETÇ	:Erken Tunç Çağı
GKÇ	:Geç Kalkolitik Çağ
IATS	:International Advanced Technologies Symposium
KCG	:Karkamış Cist Grave
Km	:Kilometre
Kst	:Kazı Sonuçları Toplantısı
m	:Metre
MÖ	:Milattan Önce
s	:Sayfa
ODTÜ	:Ortadoğu Teknik Üniversitesi
TAÇDAM	:Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi
TÜBA-AR	:Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
UTARP	:The Upper Tigris Archaeological Research Project
vd.	:ve diğerleri
Vol	:Volume

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil no.	Şekil Başlığı	Sayfa no.
1	Arslantepe VI Evresinde Bulunan Yüksek Ayaklı Çanaklar (Frangipane, 1997: 63)	120
2	Tepecik 3c Evresine ait Yüksek Ayaklı Çanaklar (Esin, 1979: 57)	120
3	Korucutepe 30-44. Evrede Ele Geçen Çanak (Kelly-Buccellati, 1978: 127)	120
4	Samsat E18 Evresine ait Çanak (Özgül, 2009: 334)	120
5	Tilmen Höyük M3 Oda Mezarda Bulunan Yüksek Ayaklı Çanak (Marchetti, 2011: 29)	120
6	Hassek Bx38 Mezarında Bulunan Yüksek Ayaklı Çanaklar (Helwing, 2002: 77)	120
7	Bağlarbaşı Yüksek Ayaklı Çanakları -a, b, c-(Gaziantep Müzesi Kataloğu) Belentepe -d-(Pusat, 2006: 52)	121
8	Belentepe -a-,Gedikli Karahöyük -b/d-, Oğuzeli Yüksek Ayaklı Çanakları-c-(Gaziantep Müzesi Kataloğu)	121
9	Oğuzeli İkiz Meyvelik (Engin ve Beyazlar 2016: 36, Fig. 7)	121
10	Oğuzeli Erken Tunç Çağı Mezarı (Gaziantep Müzesi 2005 Kazı Arşivi)	122
11	Karkamış Erken Tunç Çağı Mezarlığında Bulunan Kaplar (Sconzo ve Falsone 2007: 76-77, Fig. 83)	122
12	Zeytinlibahçe 6. Tabakadan Çömlek Mezar Kapağı Olarak Kullanılan Çanak (Frangiphane, 2007: 133)	123
13	Karkamış O7 no.lu Mezarın Planı/fotoğrafı ve Buluntuları (Woolley, Barnett, 56,57)	123
14	Gre Virike K9 Açmasında Bulunan Oda Mezar Çanakları (Ökse: 1999: 140/3)	123
15	Alacahöyük K ve B Kral Mezarında Bulunan Törensel Altın Çanaklar (Salzmann 1992: 105)	124
16	Yumuktepe XİIA Tabakasından Ele Geçen Yüksek Ayaklı Çanaklar (Garstang, 1953: 182)	124
17	Doğu Anadolu Erken Transkafkas Kültürüne ait Yüksek Ayaklı Çanaklar (Işıklı 2011: 70)	124
18	Tell Rijim Yüksek Ayaklı Çanakları:-a/b-(Bielinski,1986: 24) Tepe Gawra 846 Nolu Odadan Ele Geçen Ayak ve Çanak -c/d (Speiser, 1935: Pl 23)	125
19	Shiyukh Tahtani 122 Nolu Mezar ve Yüksek Ayaklı Çanak Tipleri (Falsone ve Sconza, 2012: 190)	125
20	a:Erken Kiklad Dönemine ait Yüksek Ayaklı Çanaklar (Barber ve MacGillivrey.1980: 84) b: Petresti Kültürü Pelos Adasından Çiçek Biçimli Yüksek Ayaklı Çanak (Draşovean 1994: 139-170)	126
21	Kukuteni Kültürü MÖ 4. Bin Çanakları (Burdon, 2004: 56-57)	126
22	Moldovya Kukuteni MÖ Bin Sonu Renki Bezemeli Yüksek Ayaklı Çanaklar (Lazarovici, 2004: 30)	126
23	Salat Tepe Kazılarında Ele Geçen Figürün Grubu ve Makara Biçimli Sunak Modeli (Ökse, 2014: 133)	127
24	Akkad Dönemi Mühür Baskısı, MÖ 2340-2160 (Von Winfried Orthmann,1975, Lev:135a-k)	127
25	Mari Sarayı Duvar Resmi MÖ 2645-2460 (Marie-Henriette Gates)	128

Şekil no.	Şekil Başlığı	Sayfa no.
	Research,1984, s:70-87, Lev: XVII)	
26	Yüksek Ayaklı Çanakların Tasvirli Eserlerde Yeri (Edis 2019: s:176, Şekil 2)	129

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim No	Çizim Başlığı	Sayfa no
1	Tip 1 Çanak Çizimi (Helwing, B.,2002, 77/17-364)	58
2	Tip 2 Çanak Çizimi(Esin, U., 1979, Levha 57/6)	59
3	Tip 3 Çanak Çizimi (Woolley, L., Barnett, R. D., 1952 Plate 53/c)	59
4	Tip 4 Çanak Çizimi (Helwing, B.,2002,Hassek Höyük II,Tafel 77/17-364)	60
5	Tip 5 Çanak Çizimi (Ökse, A.T., Görmüş,A., 2001, Sayfa 85/Resim 9)	60
6	Tip 6 Çanak Çizimi (Özgen, E., 1988,10. KST, s:101/Resim 5)	61
7	Tip 7 Çanak Çizimi (Woolley, L., Barnett, R. D., 1952 Plate57/a-b-c)	61
8	Tip 8 Çanak Çizimi (Sconzo, P.,Falsone, G.,2007 Sayfa 83/fig5.6)	62
9	Tip 9 Çanak Çizimi (Çelik, D.,Çınaroğlu, A., 2011)	62
10	Tip 10 Çanak Çizimi (Sconzo, P., 2008 s:290 fig.19/10-12)	63
11	Tip 11 Çanak Çizimi (Kelly-Buccellati, M., 1978 127/K)	63
12	Tip 12 Çanak Çizimi (Gordon, C. H. 1992, 25)	63
13	Tip 13 Çanak Çizimi Gaziantep Müzesi Kataloğu (Görseller üzerinden yazar tarafından çizilmiştir.)	64
14	Tip 14 Çanak Çizimi (Salzmann, A.,1992 s:104)	64
15	Tip 15 Çanak Çizimi (Çelik, D.,Çınaroğlu, A., 2011)	64
16	Tip 16 Çanak Çizimi (Postage, C., 1997 s:251/Pl:100)	65
17	Tip 17 Çanak Çizimi (Tobler, A. J., 1950)	65
18	Tip 18 Çanak Çizimi (Alkım, U. B., Alkım, H.,Bilgi, Ö., 1988)	65
19	Tip 19 Çanak Çizimi (Lloyd ve Mellaart 1962, s:154, Fig:p/28.)	66
20	Tip 20 Çanak Çizimi (Mallowan1936, s:13/ Fig:24)	66

GRAFİK LİSTESİ

Grafik no.	Grafik Başlığı	Sayfa no.
1	Gövde&Ayak Biçimleri Dağılımı	84
2	Renk&Hamur Kullanımı	85
3	Yüksek Ayaklı Çanakların Sayısal Dağılımı	90
4	Boyalı Yüksek Ayaklı Çanak Dağılımı	90
5	Yüksek Ayaklı Çanakların Biçimsel Çeşitliliği	94

TABLO LİSTESİ

Tablo no.	Tablolar Başlığı	Sayfa no.
1	Genel Kronoloji Tablosu	9
2	Dönemler Arası Devamlılık ve Değişim	95
3	Yüksek Ayaklı Çanakların Buluntu Durumlarına Göre Yoğunluğu	96
4	Yüksek Ayaklı Çanak Tiplerinin Dağılımı	100

HARİTA LİSTESİ

Harita no.	Harita Başlığı	Sayfa no.
1	Anadolu'da Yüksek Ayaklı Çanakların Dağılımı	13
2	Orta Fırat Havzası Erken Tunç Çağı Merkezleri	22
3	Erken Transkafkasya Kültürü Yayılım Alanı	76
4	Kuzey Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye Yüksek Ayaklı Çanak Yayılımı	77
5	Kuzey Mezopotamya Genel Görünümü	78
6	Kuzeybatı Suriye Genel Görünümü	80
7	Ege Adaları ve Balkanlarda Yüksek Ayaklı Çanak Dağılımı	81

GİRİŞ

Arkeolojik çalışmalarda ele geçen kapların biçimleri ve bağlamları üzerinden, bunları kullanan topluluklara ilişkin çeşitli bilgiler elde edilmektedir. Seramik örnekleri kolay taşınabilmesi ve taklidinin kolay yapılabilmesi sebebiyle bir kültürün belirleyici unsuru olabilmektedir¹. Çömlek, çanak², kâse, fincan³, tankard, depas, goblet, testi⁴, bardak, küp⁵, amfora, matara⁶, şişe⁷ gibi kaplar günlük kullanım kaplarından olup ev veya ticaret eşyası olarak kullanılmıştır.

Kap tipleri arasında diğerlerinden farklılaşan çeşitli biçimlere ilişkin, günlük kullanım dışında işlevlerinin olabileceği öngörülebilmektedir. Kap üretiminde günlük kullanım kaplarında olduğu gibi gerekli tüm aşamaları gerçekleştikten sonra biçimsel olarak farklı, biri diğerine tam benzemeyen ayrışık kapların varlığı söz konusudur. Bu tür kapların günlük, mutfak ve ev gereksinimleri dışında değişik işlevleri olduğu düşünülmektedir⁸. Riton⁹, hayvan biçimli kaplar¹⁰, antropomorfik kaplar¹¹ ve yüksek ayaklı kapların¹² ritüellerde libasyon amaçlı kullanılmış olabileceğine ilişkin öneriler yapılmaktadır.

MÖ 4. Binden itibaren Önyasya ve Balkanlar'da ortaya çıkan yüksek ayaklı çanaklar için de çeşitli işlev önerileri yapılmıştır. Buldukları kontektlerin mezarlar ve ritüel uygulamalarla ilişkilendirilen alanlar olması bu kapların çeşitli ritüellerde kullanılan özel biçimler olabileceğini düşündürmektedir¹³. Erken Tunç Çağı'nın tüm evreleri boyunca mezarlıklarda yüzlercesine rastlanan yüksek ayaklı çanakların ritüel ve inançla ilgili nedenlere bağlı olabileceği düşünülmüştür¹⁴. Bu kapların tanrılara sunulacak içecekler için libasyon kabı olarak kullanıldığı fikri oldukça yaygındır¹⁵. Portatif sunak amaçlı kullanıldığı düşünülen bu kaplara ait parçaların toplandığı alanlar, ritüel uygulamalardan sonra kalan atıkların toplandığı

---

¹ Duru 1991: 157.

² Özgüç 1947: 637.

³ Kulakoğlu 1997: 33.

⁴ Yıldız 2001: 40.

⁵ Özgüç 1982: 34.

⁶ Bilgi 1982b: 2-4.

⁷ Özgüç 1982: 25.

⁸ Umurtak 1996: 479.

⁹ Ökse 1993: 62.

¹⁰ Ertem 1988: 13.

¹¹ Seipel 2001: 153.

¹² Kulakoğlu 1997: 8.

¹³ Ghassan: 55-57.

¹⁴ Sertok ve Kulakoğlu 2001: 107-122.

¹⁵ Mallowan 1936: 423.

alanlar olarak nitelenmiştir¹⁶. Bu çalışmada bu önerilerin bağlamı ve biçimlerinin günlük kullanıma uygunluğu üzerinden bir işlev analizi yapılmıştır.

Bu çalışmanın bir amacı bu kap biçiminin Anadolu'da hangi merkezlerde ortaya çıktığı, nerelere yayıldığı, ne amaçla üretildiği ve ne tür yapılardan ele geçirildiğini açıklamaktır. Yüksek ayaklı çanakların üretim teknikleri, biçim ve bezeme özellikleri ışığında farklı kültürlere ait, ancak, benzer biçimlerde üretilmiş örnekler arasındaki ortak ve farklı yönlerinin irdelenmesi yoluyla, bunları kullanan toplumların kültürel ilişkileri araştırılmıştır. Bu kapların bu bölgelerde ortaya çıkışı ve coğrafi yayılımının saptanması yoluyla, çanaklara yüksek ayak takma fikrinin hangi bölgeden hangi bölgeye doğru yayılım göstermiş olabileceği sorgulanmıştır.

Bu çalışmanın ikinci amacı, buluntuların hangi bağlamlarda görüldüğü üzerinden ve tasvirli eserlerde görülen betimlemeleri üzerinden, nasıl kullanılmış olabileceklerinin tartışılmasıdır. İşlev analizin mantıklı bir yöntemle yapılması, olabilecek en doğru sonuca ulaşılması hedeflenmiştir.

Bu çalışma kapsamında Geç Kalkolitik ve Erken Tunç çağlarına tarihlenen yerleşim veya mezarlık alanlarında ele geçen yüksek ayaklı çanaklar ele alınmıştır. Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı ile görülmeye başlayan ve Erken Tunç Çağı'nın sonuna değin süreklilik gösteren bu kaplar Anadolu'da Yukarı Fırat Havzasında Elazığ ili Keban ilçesinde bulunan Keban Barajı dolmuş alanı ve çevresinde, Korucutepe¹⁷, Tepecik¹⁸, Norşuntepe¹⁹ ve Arslantepe²⁰ kazılarında bulunmuştur. Yukarı Dicle Havzasına inşa edilen Ilısu Barajı dolmuş alanı ve çevresinde de Kenantepe²¹ ve Salat Tepe²², de bu tip kaplara rastlanmıştır.

Orta Fırat Havzası, bu çalışma kapsamında Atatürk Barajı, Birecik Barajı ve Karkamış Barajı dolmuş alanında kalan höyüklerde yürütülen yüzey araştırmaları ile tanımlanmıştır. Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında kurulan Atatürk Barajı dolmuş alanında Hassek Höyük²³, Titriş Höyük²⁴, Samsat Höyük²⁵ ve Kurban Höyük'te²⁶ yürütülen kazılarda yüksek ayaklı

---

¹⁶ Ökse ve diğ. 2014: 126.

¹⁷ Ertem 1988: 13.

¹⁸ Esin 1979.

¹⁹ Hauptmann 1979, 1985.

²⁰ Frangipane 1997; Palmieri 1981.

²¹ Parker 2001, 2004, 2008.

²² Ökse 2012b.

²³ Algaze ve Mısır 1992; Helwing 1999, 2002.

²⁴ Algaze ve Mısır 1992; Laneri 2012.

çanaklara rastlanmıştır. Şanlıurfa ili Birecik ilçesine kurulan Birecik Barajı, Suriye sınırının 30 km kuzeyinde yer almaktadır. Yüksek ayaklı çanaklar bu barajın dolmuş alan ve çevresinde Hacinebi Höyük²⁷, Birecik Mezarlığı²⁸ ve Zeytinlibahçe Höyükte²⁹ açığa çıkmıştır. Türkiye-Suriye sınırının 4.5 km kuzeyine, Fırat Nehri üzerine kurulan Karkamış barajı dolmuş alanı ve çevresinde Karkamış³⁰, Şaraga Höyük³¹, Gre Virike³², Yarım Höyük³³ ve Akarçay Tepe'de³⁴ yapılan kazılarda çok sayıda yüksek ayaklı çanak ele geçmiştir. Orta Fırat havzasının Birecik ve Karkamış baraj göllerinin bulunduğu kesiminin batısındaki, Amanos Dağları'na kadar uzanan düzlükte, Kilis Ovası'nda yer alan Oylum Höyük³⁵, Belentepe³⁶, Oğuzeli³⁷ ve Bağlarbaşı³⁸, İslahiye Ovasında Gedikli Karahöyük³⁹ ve Tilmen Höyük⁴⁰ kazıları, bu çalışma kapsamında yüksek ayaklı çanakları incelenen yerleşimler arasında yer almaktadır.

Akdeniz'in Anadolu kıyısında bulunan Yumuktepe⁴¹ ve Bağdemağacı⁴², Kızılırmak Havzası'nda Alacahöyük⁴³, Alişar⁴⁴, Çadır Höyük⁴⁵, Çengeltepe⁴⁶ ve İkiztepe⁴⁷ kazıları ile Yukarı Sakarya Havzası'nda Kumtepe⁴⁸ ve Göller Bölgesinde Beycesultan⁴⁹, bu tip kapların ele geçtiği yerleşimler arasında bulunmaktadır.

Burada ele alınan arkeolojik alanlarda ele geçen kaplar Mezopotamya ve Balkanlar'daki benzerleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

---

²⁵ Özgüç 1988.

²⁶ Alpagut 1986; Algaze 1990.

²⁷ Stein 1997a, 1997b, 1998.

²⁸ Sertok ve Ergeç 1999; Sertok 2003.

²⁹ Frangiphane ve Bucak 2000, 2001; Frangiphane 2007, 2010.

³⁰ Woolley ve Barnett 1952; Algaze ve diğ. 1991; Sconzo ve Falsone 2007.

³¹ Sertok ve Kulakoğlu 2001, 2002.

³² Ökse 1999, 2002, 2005c; Ökse ve Bucak 2002.

³³ Rothman, ve Kobze 1998, 2005.

³⁴ Deveci 2001; Özbaşaran ve diğ. 2006.

³⁵ Özgen 1988, 1997; Özgen, ve Helwing 2003.

³⁶ Pusat 2006.

³⁷ Duru 2006.

³⁸ Önal ve Yılmaz 2008.

³⁹ Alkım 1966.

⁴⁰ Sayıt 2006.

⁴¹ Garstang 1953.

⁴² Mellaart 1961; Duru 1994, 2005.

⁴³ Koşay ve Akok 1973; Salzmann 1992.

⁴⁴ Oster 1930-32; Schmidt 1933; Omura 1993.

⁴⁵ Gorny 2004.

⁴⁶ Paley 2002.

⁴⁷ Alkım ve diğ. 1988, 2003.

⁴⁸ Sperling 1934.

⁴⁹ Lloyd ve Mellaart 1962.

Yukarıda açıklanan amaçlar doğrultusunda, MÖ 4-3. binde Anadolu'da ele geçen yüksek ayaklı çanakların buluntu durumlarını ve bağlamlarını belirlemekle başlanmış, bu doğrultuda yüksek ayaklı çanakların yayılım alanları belirlenmiştir. Öncelikle yüksek ayaklı çanakların ortaya çıkışı, işlevi, biçim ve bezeme özellikleri üzerinde durulmuş, çanakların kültür bölgelerine göre gelişimleri incelenerek bölgeler arasında karşılaştırma yapılarak, kronolojik gelişimleri tablolar ve istatistiklerden elde edilen sonuçlarla birlikte değerlendirilmiştir.

Bu kapların buldukları bağlamın günlük yaşam alanları olup olmadığı, değilse, hangi amaçlarla kullanılmış alanlar olduğu araştırılarak, kapların olası işlevleri tartışılmıştır. Üzerinde yüksek ayaklı çanak betimleri yer alan tasvirli eserlerde yer alan sahnenin tam olarak hangi türde bir mekânı içerdiği ve tasvir sahnesinde hangi eylemlerin gösterildiği tartışılarak, kapların buldukları bağlamlar üzerinden elde edilen işlev önerileri sınanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

COĞRAFİ VE KRONOLOJİK KONUM

1.1. TERMİNOLOJİ

Yüksek ayaklı çanaklar, gövde ve yüksek bir ayaktan oluşan bileşik bir biçimdir. Yüksek ve çan ayaklı çanakların parçaları birbirinden bağımsız biçimlendirildikten sonra birleştirilmiştir. Çeşitli yayınlarda yüksek ayaklı çanaklar için biçimsel ve işlevsel olmak üzere farklı terimler kullanılmıştır.

Biçimine göre yüksek ayaklı/kaideli çanak⁵⁰ olarak adlandırılan bu kaplar 20. yüzyılın ortalarına ait arkeolojik yayınlarda, Yeni Çağ Fransız mutfağında içine meyve konularak yemek masasına yerleştirilen ayaklı çanaklara olan biçimsel benzerliği nedeniyle “meyvelik”⁵¹ veya ayaklı içki bardaklarına olan benzerliğinden dolayı “şampanya kadehi”⁵² olarak da adlandırılmıştır.

Bu tip kaplara yüksek kaideli çanak⁵³ da denmiştir. Ayaklar yükseklik orantılarına göre iki gruba ayrılmaktadır. Çan ayak, gövdeden kaideye doğru genişleyen, yayvan ayağın gövde boyunu geçmediği veya gövde boyu ile ayak boyunun eşit olduğu biçimler için kullanılmaktadır. Bu tip ayaklı kaplar için çan ayaklı bodur meyvelik⁵⁴ denmektedir. Ayak yüksekliğinin gövde yüksekliğini geçtiği biçimlerde ise yüksek çan ayaklı⁵⁵ terimi kullanılmıştır. Ayağın çan biçimli olmayıp, dar çaplı olduğu örneklerde genellikle ayak yüksekliği kap yüksekliğinden fazladır. Bu kap grubu, gövde bölümü yayvan ve sığ, geniş ağızlı kaplar olmalarından ve kabın kendisi ile orantısız biçimde yüksek bir ayak üzerinde bulunmalarından dolayı, bu çalışmada diğerleri gibi işlev ifade etmeyen “yüksek ayaklı çanak” adı ile anılmıştır.

---

⁵⁰Ökse 2002: 53.

⁵¹ Sertok 2007: 241.

⁵² Woolley 1952: 220-222.

⁵³ Woolley, 1952: 221.

⁵⁴ Alkım 1966: 8.

⁵⁵ Alkım ve diğ. 1988: 25.

Çanak olarak adlandırılan kap biçimi, yüksekliği ile çapının eşit olduğu örneklerden yayvan biçimlere kadar değişen bir orantı yelpazesi, çömlekler ise yüksekliği ile çapının eşit olduğu örneklerden yüksekliğin daha fazla olduğu ve kapların dar boyunlu olduğu örneklerle kadar değişen bir orantı yelpazesi sunmaktadır⁵⁶. Bu çalışma kapsamında değerlendirilen örneklerde kabın çanak bölümünün genişliğinin yüksekliğinden daha fazla olduğu tespit edildiğinden, bu kaplara “yüksek ayaklı çanak” denmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Bu kaplar arasında, boyutlarının daha küçük olmasından dolayı “ayaklı kadeh” olarak da adlandırılabilir biçimler de yer almaktadır⁵⁷.

---

⁵⁶ Ökse 2012b: 88, 90, 96.

⁵⁷ İkiztepe’de ele geçen yüksek ayaklı kadehlerin (Bkz. Çizim 18) boyutları, diğer yerlerde bulunan yüksek ayaklı çanaklardan daha küçüktür. Buna karşın, Alacahöyük kral mezarlarında bulunan altından üretilmiş ayaklı kadehlere (Bkz. Şekil 15) yayınlarda “ayaklı çanak” denmiştir (Salzmann 1992: 139).

1.2. KRONOLOJİ

Anadolu'nun Erken Tunç Çağı kronolojisinin belirlenmesinde çeşitli dönemlerde farklı coğrafyalarda yürütülen kazı ve araştırmalar sonucunda birbirinden farklı dizilimler ortaya çıkmıştır.

Batı Anadolu kronolojisi ağırlıklı olarak Troia kazılarında saptanan tabakalaşmaya dayandırılmıştır. 20. Yüzyıldaki kazılardan elde edilen kronolojik dizilim, M. Korfmann tarafından yapılan kazıların sonuçlarına göre güncellenmiştir. Troia tabakalaşmasında Erken Tunç Çağı I (MÖ 3000-2920), Erken Tunç Çağı II (2920-2200) ve Erken Tunç Çağı III (2200-1700) olmak üzere üç alt evre oluşturulmuştur⁵⁸. Son 30 yıldır yürütülen Limantepe kazısında belirlenen Erken Tunç Çağı yerleşiminin tabakalaşmasına göre, H. Erkanal tarafından Erken Tunç Çağı I, Erken Tunç Çağı II, Erken Tunç Çağı IIIa ve Erken Tunç Çağı IIIb evreleri belirlenmiştir⁵⁹. J. Yakar, çanak çömlek gelişimine göre dönemleri kronolojik bir karşılaştırma yöntemiyle ayırmıştır⁶⁰. T. Efe ise İçbatı Anadolu'da Erken Tunç Çağı kültür bölgelerini mimari ve çanak çömlekte görülen yeniliklere ve değişimlere göre⁶¹. Erken Tunç Çağı I (MÖ 3000-2700), Erken Tunç Çağı II (MÖ 2700-2400) ve Erken Tunç Çağı III (2400-2100) ve Orta Tunç Çağı'na Geçiş Evresi (MÖ 2100-1800) belirlemiştir⁶².

Orta Anadolu' da Alishar' ın tabakalanması üzerinden belirlenen kronolojiye göre Geç Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı I (Geçiş Evresi), Erken Tunç Çağı I, Erken Tunç Çağı II ve Erken Tunç Çağı IIIa ve IIIb olarak ayrılmıştır⁶³. Orta Karadeniz'de İkiiztepe kronoloji tablosuna göre Geç Kalkolitik Çağ (MÖ 4300-3200), Erken Tunç Çağı I (MÖ 3200-2800) Erken Tunç Çağı II (MÖ 2800-2350) ve Erken Tunç Çağı III (2350-2100) olarak belirlenmiştir⁶⁴.

Doğu Anadolu Erken Tunç Çağı kronolojisi iki farklı bölge üzerinden yapılandırılmıştır. Yukarı Fırat havzası Arslantepe kazılarından elde edilen stratigrafiye dayandırılmıştır⁶⁵. Erken Tunç Çağı Ia (3100-3000), Erken Tunç Çağı Ib (3000-2750), Erken Tunç Çağı II

---

⁵⁸ Korfmann 2001b: 347-348.

⁵⁹ Erkanal 2012: 219-231.

⁶⁰ Yakar 1979: 51-67.

⁶¹ Efe 2003: 94-130.

⁶² Efe 2007: 1-33.

⁶³ Ünsal 2003: 56.

⁶⁴ Alkım ve diğ. 2003: 341.

⁶⁵ Frangipane 1996: 60-70.

(2750-2500), Erken Tunç Çağı III (2500-2000) olarak belirlenmiştir⁶⁶. Doğu Anadolu'nun diğer bölümleri, Kafkaslardan Güneydoğu Toros Dağlarına kadar uzanan dağlık bölgenin Erken Transkafkas kültürü evrelerine göre tanımlanmıştır. M. Işıklı Erzurum Bölgesi'nde Karaz kültürünün biçimlenme sürecinin Geç Kalkolitik Çağ (MÖ 3500-3000) ve Erken Tunç Çağı I evresinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Geç Kalkolitik Çağ erken ve orta dönem, Erken Tunç Çağı ise Erken Tunç Çağı I (3000-2800), Erken Tunç Çağı II (2800-2500), Erken Tunç Çağı III (2500-2000) evrelerine ayrılmıştır⁶⁷.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Geç Kalkolitik Dönem kronolojisi Erken Evre, Erken Uruk Geç Kalkolitik Çağ 2 (MÖ 4200-3800) ve Orta Uruk Geç Kalkolitik Çağ 3 (3800-3600) olarak iki alt evreye ayrılmıştır. Geç Evre, Geç Uruk Dönemi, Geç Kalkolitik Çağ 4 (MÖ 3600-3300) olarak belirlenmiştir⁶⁸.

Mellink⁶⁹ tarafından Tarsus tabakalarına göre belirlenen Erken Tunç Çağı I, II ve III evreleri Kuzey Suriye'de Akkermans ve Schwartz⁷⁰ tarafından Amuq ve Tell Mardikh Erken Tunç Çağı tabakaları referans alınarak ETÇ I, ETÇ II, ETÇ III ve ETÇ IV evrelerine ayrılmıştır. Hauptman ve Frangipane Orta Fırat Havzası için Erken Tunç Çağı I-II-III ile I-II-III-IV kronolojisini birlikte kullanmıştır⁷¹. Orta Fırat Havzası için yapılan değerlendirmelerde genel bir kronolojik terminoloji Erken Orta Fırat 1 (3250-3150), Erken Orta Fırat 2 (3150-2650), Erken Orta Fırat 3 (2650-2550), Erken Orta Fırat 4 (2550-2200), Erken Orta Fırat 5 (2200-2050) ve Erken Orta Fırat 6 (2050-1900) olarak belirlenmiştir⁷².

MÖ 3. binde Önasya ve Doğu Akdeniz bölgesel kronolojilerinin birleştirilmesiyle oluşturulan ARCANE kronolojisinde daha fazla alt evre oluşturulmuştur⁷³. Bu kronolojide Batı ve Orta Anadolu için Erken Anadolu (EA) terimi kullanılmış, EA I evresi MÖ 3100-2800, EA II evresi MÖ 2800-2400, EA III evresi 2400-2100, EA IV evresi ise MÖ 2100-2000 arasında tarihlenmiştir. Orta Fırat havzası için Erken Orta Fırat (EOF) adı kullanılmış MÖ 3000-2700 EOF 0 ve 1, MÖ 2700-2500 EOF II, MÖ 2500-2400 EOF III, MÖ 2400-2000 EOF 4-5 evresi olarak belirtilmiştir. Yukarı ve Orta Dicle Havzası için Erken Dicle (ED)

---

⁶⁶ Balossi Restelli 2019: 34.

⁶⁷ Işıklı ve Can 2007: 350.

⁶⁸ Ökse 2012a: 3-4.

⁶⁹ Mellink 1992.

⁷⁰ Akkerman ve Schwartz 2003.

⁷¹ Ökse 2011: 262.

⁷² Finkbeiner ve Novak 2015.

⁷³ Rova 2014: 16.

olarak adlandırılmış olup ED 1 (MÖ 3100-3000), ED 2a-ED 2b (MÖ 3000-2900), ED 3 (MÖ 2900-2800), ED 4a (MÖ 2700-2600), ED 4b (MÖ 2600-2500), ED 5(MÖ 2500-2400), ED6 (MÖ 2400-2300), ED 7 (MÖ 2300-2200), ED 8 ve ED 9 ise (MÖ 2200-2000) olarak belirtilmiştir⁷⁴.

ARCANE kronolojisi henüz yaygınlaşmadığından, bu çalışmada son 20 yıldır yürütülen kazılara ilişkin yayınlarda kullanılan Kuzey Suriye kronolojisi tercih edilmiştir. Buna göre ETÇ I (MÖ 3150-2650), ETÇ II (2650-2550), ETÇ III (2550-2200) ve ETÇ IV (2200-2050) olarak tarihlenmiştir⁷⁵.

Tablo 1: Genel Kronoloji Tablosu

KRONOLOJİ TABLOSU																
Bölge	Yerleşim & Mezarlık	GKÇ	GEÇİŞ	ETÇ I	ETÇ II	ETÇ III	ETÇ IV	Bölge	Yerleşim & Mezarlık	GKÇ	GEÇİŞ	ETÇ I	ETÇ II	ETÇ III	ETÇ IV	
Yukarı Fırat	Korucutepe							Yukarı Habur	Tell Brak							
	Norsuntepe								Kuzeybatı Suriye	Ebla						
	Tepecik									Shiyukh Tahtani						
Orta Fırat	Arslantepe							Akdeniz Bölgesi	Umm El Marra							
	Hassek								Oylum Höyük							
	Titriş Höyük								Belentepe Höyük							
	Samsat								Oğuzeli							
	Kurban								Bağlarbaşı							
	Hacınebi Höyük							Gedikli								
	Birecik Mezarlık							Tilmen Höyük								
	Zeytinlibahçe							Yumuktepe								
	Şaraga Höyük							Alacahöyük								
	Karkamış							Alışar								
	Gre Virike							Orta Anadolu	Çengeltepe							
	Selenkahiye								İkiztepe							
	Hadidi								Çadır Höyük							
	Hamman Turkman							Ege Havzası	Kumtepe							
	Halawa								Küllüoba							
Tell-es Sveyhat							Beycesultan									
Tell Mumbaqa							Kiklad									
Jerablus Tahtani							Pelos Adası									
Kara Kuzak							Balkan Yarımadası	Baniata								
Kenan Tepe								Azmaska								
Salat Tepe																
Tell Rimah																
Tepe Gawra																

GKÇ	MÖ 4000-3250	ETÇ I	MÖ 3150-2650	ETÇ III	MÖ2550-2200
GKÇ-ETÇ	MÖ 3250-3150	ETÇ II	MÖ 2650-2550	ETÇ IV	MÖ 2200-2050

⁷⁴ Rova 2014: 1-14.

⁷⁵ Ökse 2011: 262.

1.3. COĞRAFI DAĞILIM

M.Ö. 4. bin yılın sonlarında başlayıp 3. bin yıl boyunca yaygın bir biçimde devam eden yüksek ayaklı çanaklar Mezopotamya, Anadolu ve Balkanlarda karşımıza çıkmaktadır (Harita 1).

Geç Kalkolitik Çağ

Mezopotamya ve Kuzey Suriye’de bu tip kapların görüldüğü en erken tarih MÖ 3750-3500 yıllarına tarihlenen Orta Dicle Havzası’nda bulunmuştur. (Şekil 1) Bölgedeki kaplar dönemlerine göre değerlendirildiğinde Tepe Gawra⁷⁶, Tell Rijim⁷⁷, Tell Rimah⁷⁸, Ninive ve Nuzi’de belirlenmiş olup Geç Kalkolitik Çağ’a tarihlenmiştir.

Yukarı Fırat Havzasında Keban Baraj Gölü dolun alanında kurtarma kazısı yapılan Tepecik⁷⁹, Norşuntepe⁸⁰ ve Korucutepe⁸¹ kazılarında MÖ 4. Binyıl sonlarına tarihlenen tabakalarda yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir.

Orta Anadolu ve Orta Karadeniz Bölgesini kapsayan Kızılırmak Havzası’nda Alacahöyük⁸², Alişar⁸³, Çadır Höyük⁸⁴ ve Çengeltepe⁸⁵’de Geç Kalkolitik Çağ IV evresi ile Erken Tunç Çağının I ve II. evresine tarihlenen yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir.

Balkan coğrafyasında Bulgaristan Banjata ve Azmaska kazılarında Geç Kalkolitik Çağ’a tarihlenen yüksek ayaklı çanaklar bulunmuştur. Kuzeybatı Karadeniz ile Petresti kültürünün bulunduğu Transilvanya’da yer alan Monşa Tabla’da ve Romanya’da yer alan Banat’ta bu yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır⁸⁶. Kukuteni kültürüne ait çanakların Transilvanya’nın güneydoğusu ve Romanya’da⁸⁷ Kiklad Adalarında ise Siros’ta ve Paros Adasındaki Melos Mezarlığından yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir⁸⁸.

---

⁷⁶ Speiser 1935: 190-210.

⁷⁷ Bielinski 1986: 24-32.

⁷⁸ Postage ve diğ. 1997: 102.

⁷⁹ Esin 1979: 92.

⁸⁰ Haupthmann 1979: 56.

⁸¹ Brandt 2005: 439-444.

⁸² Koşay ve Akok 1966: 6.

⁸³ Schmidt 1933: 47.

⁸⁴ Gorny 2004: 13-24.

⁸⁵ Ünal 1968: 121-122.

⁸⁶ Draşovean 1994: 140.

⁸⁷ Dumitroaia. 1987: 21.

⁸⁸ Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011: 45.

Geç Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı Geçiş, Erken Tunç Çağı I-II Evresi

Bu kap biçimi Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı'na geçiş evresinde Orta Fırat ve Dicle Havzasında yoğunlaşmaya başlamıştır. Orta Fırat vadisine inşa edilen Atatürk Barajı, Birecik Barajı ve Karkamış Barajı dolum alanlarında yürütülen kurtarma kazılarında bu biçimde çanaklara rastlanmıştır. Hassek Höyük⁸⁹, Birecik Mezarlığı⁹⁰ ve Karkamış⁹¹'ta yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı I-II evrelerinde yoğundur. Şaraga Höyük⁹², Gre Virike I⁹³, Zeytinlibahçe⁹⁴ ve Hacinebi Höyük⁹⁵'te Erken Tunç Çağı I'de ortaya çıkan çanakların yoğunluğu Erken Tunç Çağı I-II geçiş evresinde artmıştır.

Yukarı Habur Havzasında Tell Halaf⁹⁶, Chagar Bazar⁹⁷, Tell Brak⁹⁸, Tell Aqab⁹⁹ ile Yukarı Dicle Havzası'nda Kenantepe¹⁰⁰ ve Salat Tepe¹⁰¹ kazılarından ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Geç Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı geçiş ve Erken Tunç Çağı I-II evresine tarihlenmiştir.

Orta Anadolu ve Orta Karadeniz Bölgesini kapsayan Kızılırmak Havzası'nda Alacahöyük¹⁰², Alişar¹⁰³, Çadır Höyük¹⁰⁴ ve Çengeltepe¹⁰⁵'de Erken Tunç Çağının I ve II. evresine tarihlenen yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir.

Batı ve İç Batı Anadolu'da Erken Tunç Çağı'nın I ve II evresine tarihlenen az sayıda yüksek ayaklı çanak Kumtepe¹⁰⁶ ile Beycesultan¹⁰⁷'da ele geçmiştir.

---

⁸⁹ Helwing 1999: 91-99.

⁹⁰ Sertok 2003: 53-55.

⁹¹ Frangiphane 2007: 122-139.

⁹² Sertok ve Kulakoğlu 2000: 456-470.

⁹³ Ökse 2002: 53-74.

⁹⁴ Frangipane 2010: 192.

⁹⁵ Stein 1997b: 93-121.

⁹⁶ Parılı 2011: 51.

⁹⁷ Mallowan 1936: 38.

⁹⁸ Matthews 1993,201-206.

⁹⁹ Davidson 1981: 65-77.

¹⁰⁰ Creekmore ve Parker 2001: 549-552.

¹⁰¹ Ökse 2012a: 1-29.

¹⁰² Çelik ve Çınaroğlu 2011: 283.

¹⁰³ Gorny 2004: 13-24.

¹⁰⁴ Paley ve Verhaaren 2002: 39.

¹⁰⁵ Ünal 1968: 121.

¹⁰⁶ Sperling 1934: 305-364.

¹⁰⁷ Lloyd ve Mellaart 1962: 151-161.

Erken Tunç Çağı III-IV

Orta Fırat havzasında Titriş Höyük¹⁰⁸ ile İslahiye Ovasında Belentepe¹⁰⁹ ve Oğuzeli¹¹⁰ yüksek ayaklı çanakları Erken Tunç Çağı II'den Erken Tunç Çağı III'e geçiş evresine, Gre Virike IIA¹¹¹, Kurban Höyük¹¹² ve Bağlarbaşı yüksek ayaklı çanakları ise Erken Tunç Çağı III evresine tarihlenmiştir. Orta Fırat Havzasındaki en geç örnekler Oylum Höyük¹¹³, Oğuzeli ve Akarçaytepe¹¹⁴'de Erken Tunç Çağı III-IV evrelerine tarihlenen kaplardır.

Kuzeybatı Suriye'de Ebla¹¹⁵, Tell es-Sweyhat¹¹⁶, Jerablus Tahtani¹¹⁷, Selenkahiye¹¹⁸, Shuyukh Tahtani¹¹⁹, Halawa¹²⁰, Tell Munbaqa¹²¹ gibi kentlerde de Erken Tunç Çağı III ve IV evrelerine tarihlenen yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır.

İslahiye Ovasında Gedikli Karahöyük¹²² ve Tilmen Höyük, Akdeniz Bölgesinde Yumuktepe¹²³ ile Bademağacı¹²⁴ kazılarında ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı'nın II-III ve IV evrelerine tarihlenmiştir.

---

¹⁰⁸ Algaze ve Mısır 1992: 153.

¹⁰⁹ Pusat 2006: 52.

¹¹⁰ Önal ve Beyazlar 2005: 27.

¹¹¹ Engin 2007: 267-270.

¹¹² Alpagut 1986: 149-163.

¹¹³ Engin 2008: 103.

¹¹⁴ Özbaşaran 2006: 202.

¹¹⁵ Gordon 1992: 63-38.

¹¹⁶ Zettler 1996: 15-26.

¹¹⁷ Peltenburg 1996: 17-18.

¹¹⁸ Van Loon 2001: 223.

¹¹⁹ Sconzo ve Falsone 2008: 11-15.

¹²⁰ Hempelmann 2002:127.

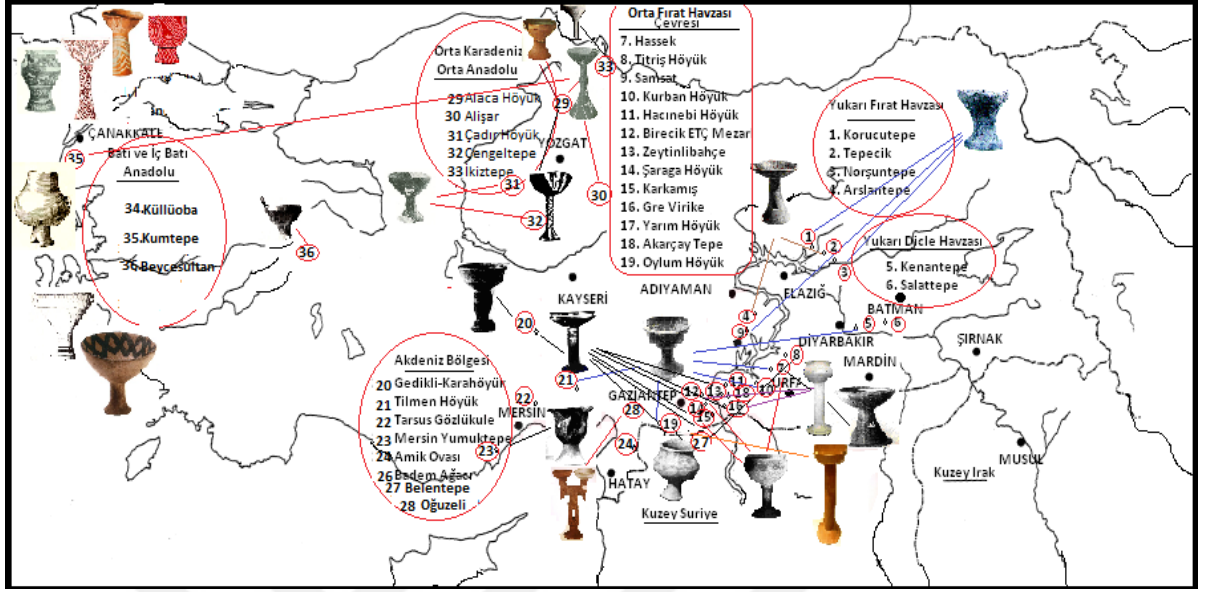
¹²¹ Verlag 2008: 24.

¹²² Alkım ve Alkım 1966: 1-19.

¹²³ Köroğlu ve Caneva 2007: 151-163.

¹²⁴ Üstün 2006: 44-88.

Harita 1: Anadolu, Ege ve Balkanlar'da Yüksek Ayaklı Çanakların Dağılımı

İKİNCİ BÖLÜM

BULUNTU YERLERİ

2.1. YUKARI FIRAT HAVZASI

Fırat nehri üzerine Elazığ İli Keban İlçesinde inşa edilen Keban Barajı, Elazığ İl merkezinin 45 km kuzeybatısında, Malatya İl merkezinin 65 km kuzeydoğusunda yer alır. Barajdan etkilenen alanda 15 düz yerleşme ile 78 höyük tespit edilmiş, bunlardan 28'inde kurtarma kazıları yürütülmüştür¹²⁵.

Karakaya Barajı, Elazığ ile Malatya il sınırında, Fırat vadisi üzerine inşa edilmiştir. Bu bölgede kazısı yapılan ve bu çalışma kapsamında ele alınan Korucutepe, Tepecik, Norşuntepe ve Arslantepe yerleşimin konumu, araştırma tarihçesi, tabakalanma, mimari ve buluntu durumu, tipoloji ve tarihlendirmeleri aşağıda kısaca verilmiştir.

2.1.1. Korucutepe

Elazığ'ın 30 km doğusunda, Aşağı İçme Köyü yakınlarında yer alan höyük, Keban Barajı Gölü suları altında kalmıştır.

Keban Barajı Gölü altında kalacak yerleşmeleri kurtarma projesi kapsamında R. Whallon ve S. Kantman tarafından yüzey araştırması yapılmıştır. 1968–1970 yıllarında M. N. Van Loon¹²⁶ ve H. G. Guterbock başkanlığında Chicago Üniversitesi Yakın Doğu Arkeoloji Enstitüsü ile Amsterdam Üniversitesi ortaklığıyla kazılar gerçekleştirilmiştir. 1973–75 yılları arasında Ankara Üniversitesi H. Ertem başkanlığında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Höyükte gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda, Erken Kalkolitik, Geç Kalkolitik Çağ, Erken, Orta ve Geç Tunç Çağı, Erken Demir Çağı ve Ortaçağ tabakalarına rastlanmıştır¹²⁷.

Höyükte bulunan minyatür yüksek ayaklı çanağın buluntu yeri ve konumu yayınlarda tanımlanmamıştır. Korucutepe'de bulunan yüksek ayaklı çanaklardan bazısı bütün halinde ele

---

¹²⁵ Çakırca 2015: 551.

¹²⁶ Van Loon 1980.

¹²⁷ Kelly-Buccellati 1978: 67-110.

geçmiştir. Bunlar, minyatür yüksek ayaklı çanaklardır. Gövdesi, ayağı ve kaidesi bir bütün halinde yapılmıştır. Geniş, sığ çanak, çan biçimli ayak üzerinde yükselmektedir (*Şekil 3*). Kaplar saman katkılı hamurdan üretilmiş olup, yüzeyinde saman izleri kalmıştır¹²⁸. Höyükte bulunan minyatür yüksek ayaklı çanak ve yüksek ayak parçası Erken Tunç Çağı III'e tarihlenmiştir¹²⁹.

2.1.2. Tepecik

Höyük Elazığ'ın 31 km doğusunda Altınova ilçesi'ne bağlı Tepecik Köyü yakınlarında bulunmaktadır. 1967 yılında Keban Barajı su toplama sahası içinde kalacak olan arkeolojik değerlerin saptanması amacıyla höyükte ilk kez yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1968–1974 yılları arasında Ufuk Esin başkanlığında kazılar yapılmıştır. Höyükte Geç Neolitik Çağ'dan Ortaçağ'a değin kesintisiz yerleşimin olduğu tespit edilmiştir¹³⁰.

Höyük dışı Batı Alanı çalışmalarında AB, A ve B açmalarında Geç Kalkolitik Çağ yapısına rastlanmıştır. Batısında BK avlusu ve kuzeyinde CF geçidinin güneydoğusunda kalan yapı biriminden oluşmaktadır. 3. tabakaya ait olan bu yapı üç yenileme evresi geçirmiştir. Her üç evrede birbirine çok yakın zamanda meydana gelmiştir. BK avlusunda bulunan 3b-3c evrelerine ait Karaz kapları ile 3c evresine ait CF'de yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir¹³¹.

Tepecik'te bulunan yüksek ayaklı çanaklar çarkta yapılmıştır. Geniş ancak derin olmayan gövde ve yukarıdan kaide kısmına doğru genişleyen ayaktan oluşmaktadır. Çan biçimli ayak üzerinde üçgen biçimli oluk bezeme görülmektedir (*Şekil 2*). Çanaklar, gri ve ya kırmızı astarlı Uruk tipi mallar grubuna aittir¹³². Hamur genellikle pembemsi bir renktedir. Hamurun içinde bol miktarda ince bitkisel katkı bulunmaktadır. Üzerlerinde bulunan astar düzensiz, açkılı ve parlaktır. Tepecik'te 15K derinlik sondajında Geç Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı I geçiş evresiyle karşılaşmış, bu dönemin karakteristiği olan yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir¹³³.

---

¹²⁸ Kelly-Buccellati 1978: 70.

¹²⁹ Kelly-Buccellati 1978: 71-72.

¹³⁰ Esin 1979: 91.

¹³¹ Esin 1979: 92.

¹³² Esin 1985: 57.

¹³³ Esin 1979: 93.

2.1.3. Norşuntepe

Elazığ il merkezinin 26 km güneydoğusunda, Alisham Köyü'nün 3 km güneyindedir. Höyükte ilk kazılar Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Harald Hauptmann başkanlığında 1968 yılında başlamıştır. 1974 yılında baraj gölünde su toplanmaya başlanması sebebiyle sona ermiştir. Kazılarla belirlenen tabakalanmaya göre höyükte 40 yapı katından oluşan Geç Kalkolitik Çağ'dan Orta Demir Çağı'na değin yerleşimin olduğu tespit edilmiştir¹³⁴.

Höyükte Batı Yamacı J/K 17/18 alanı Geç Kalkolitik Çağ tabakalarında sürdürülen derinlik sondajında bu döneme ait yapı tabakasıyla karşılaşılmaktadır¹³⁵. Bu yapı tabakalarının çanak çömlek buluntularını Geç Kalkolitik Çağ'ın açık kırmızı kahverengi mallarının yanında daha iyi pişirilmiş açık renk hamurlu mallar oluşturmaktadır. Buluntuları arasında karınlı, tutamaklı çömlekler ve ayaklı çanaklar yaygındır¹³⁶. Norşuntepe'de ele geçen yüksek ayaklı kap, geniş ağızlı sığ gövdeli çanağın kısa, çan ayak üzerinde yükselmesiyle oluşmuştur. Plain Simple Ware grubuna aittir. Norşuntepe'de yüksek ayaklı çanağa Geç Kalkolitik Çağ IV'e tarihlenen 31-40. yapı katında rastlanmıştır¹³⁷.

2.1.4. Arslantepe

Höyük Malatya'nın 7 km kuzeydoğusunda, Karakaya Baraj Gölü'nün batısında Bahçebaşı Köyü, Ordüzü Mevkii'nde yer almaktadır. Höyükte ilk kazılar 1932 yılında başlamıştır. Düzenli kazılar 1961 yılında Roma La Sapienza Üniversitesi tarafından başlatılmıştır. 1970 yılına değin kazılar Alba Palmieri başkanlığında devam etmiştir. Daha sonraki araştırmalar Marcella Frangipane öncülüğünde devam etmiştir. Kazı çalışmalarıyla höyükte Geç Kalkolitik Çağ, Erken, Orta ve Geç Tunç Çağları, Demir Çağı, Geç Roma ve Bizans Dönemine ait tabakalara rastlanmıştır.

MÖ 4. binyılın sonunda Mezopotamya'da Geç Uruk Dönemi ile çağdaş olan VIA evresinde anıtsal ve kamusal özellikte bir yapı kompleksi bulunmuştur. Bu yapı Yakın Doğu'da bilinen ilk saray örneğini oluşturur¹³⁸. Yapıda işlevsel ve mimari bakımdan farklı bölümler zaman içinde birbirine eklenerek inşa edilmiştir. Bu bölümler kabul salonu, tapınaklar, depo odaları, arşiv odaları, avlular ve koridor olarak tanımlanmıştır.

¹³⁴ Hauptmann 1974: 34.

¹³⁵ Hauptmann 1979: 55.

¹³⁶ Hauptmann 1979: 56.

¹³⁷ Hauptmann 1985: 56-57.

¹³⁸ Frangipane 1997: 110.

Höyüğün güneybatısında geniş bir alan üzerinde bulunan yapı, bir eğim üzerinde yer almaktadır. Eğimin en yüksek noktasında halkın kabul edildiği temsil bölümü, en alçak noktasında ise sarayın giriş bölümü yer alır. Eğimin en yüksek noktasında bulunan diğer bir yapı grubu ise tapınaklardır. Yapının içinde atlar, podyum, sunak gibi kültürel işlevlere sahip eşyalar bulunmaktadır. Tapınağın girişinin yer aldığı tarafta bir dizi servis odası bulunmaktadır. Bu yapıda görülen mimari planı “iki parçalı yapı” olarak bilinmektedir. Burada sunu amacıyla çok sayıda yüksek ayaklı çanak ele geçmiştir¹³⁹.

Arslantepe kazılarında bulunan yüksek ayaklı çanaklar, geniş, düz ağızlı ve keskin hatlı çanağın kaidesine doğru genişleyen çan ayak üzerinde yükseltilmesiyle oluşturulmuştur. Gövde kısmı sığ olan bu kaplar ayaktan bağımsız olarak yapılmış daha sonra ayak kısmıyla bütünleşmiştir. Bulunan yüksek ayaklı çanaklarda ayak üzerinde kesme bezeme görülmektedir (*Şekil 1*). Genellikle yarı-iyi mallar grubuna ait olan çanaklar gizli astar ve çentik oyuklarla süslenmiş görünümündedir¹⁴⁰. Arslantepe VIA evresinde ise Geç Uruk etkisi taşıyan açık renkli çark yapımı gruba ait yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir¹⁴¹. MÖ 4. binyılın sonunda Mezopotamya’da Geç Uruk Dönemi ile çağdaş olan Arslantepe VIA’da Erken Tunç Çağı I’e tarihlenen yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir¹⁴².

---

¹³⁹ Frangipane 1997: 110-111.

¹⁴⁰ Palmieri 1981: 101.

¹⁴¹ Palmieri 1981: 105.

¹⁴² Frangipane 1997: 45-73.

2.2. YUKARI DICLE HAVZASI

Ilısu Barajı ve Hidroelektrik Santrali Projesi 1954 yılında DSİ tarafından proje haline getirilmiş, Dicle Nehrinin toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi çerçevesinde planlanmıştır. Bölgede 1990 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında başlatılan kurtarma kazılarıyla birçok veriye ulaşılmıştır¹⁴³. Bu projeden Mardin, Diyarbakır, Batman, Siirt, Şırnak il sınırları içinde bulunan 108 yerleşim yeri etkilenmiştir¹⁴⁴. Bu bölgede kazısı yapılan ve bu çalışma kapsamında ele alınan Kenantepe ve Salat Tepe yerleşimin konumu, araştırma tarihçesi, tabakalanma, mimari ve buluntu durumu, tipoloji ve tarihlendirmeleri aşağıda kısaca verilmiştir.

2.2.1. Kenantepe

Diyarbakır ili Bismil ilçesinin 15 km doğusunda, Dicle Nehri'nin batısında yer alır. Höyük yukarı yerleşme olarak tanımlanan asıl höyük ile aşağı yerleşme adı verilen, kuzeydoğusundaki geniş alandan oluşmaktadır. Höyük ilk kez 1988 yılında yapılan yüzey araştırması esnasında bulunmuştur. Kazılar Ilısu ve Karkamış Barajı Gölleri altında kalacak arkeolojik kültür varlıklarını kurtarma projesi kapsamında, B. J. Parker başkanlığında 2000 yılında başlamıştır. Höyükte tabakalanma, Ubeyd Dönemi, Geç Kalkolitik, Erken Tunç, Orta Tunç ve Erken Demir Çağı olarak belirlenmiştir¹⁴⁵.

Kenan Tepe'de Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı iskânının olduğu 'F Alanı'nda hiçbir ev mimarisine rastlanmamıştır. Bunun yerine bu tabakalarda ateşle ilgili birçok önemli kül dolgusu bulunmuştur. Bu veriler Geç Tunç Çağı'nda Kenan Tepe 'F Alanı'nın ateş kullanımını gerektiren geniş çaplı bir üretim için kullanıldığını göstermiştir¹⁴⁶. Bu alanda ele geçen çanak çömleklerin yerel bir havası bulunmaktadır. 'F Alanı'nda birçok yüksek ayaklı çanak parke taşı yüzeylerin üstünde ve etrafında bulunmuştur¹⁴⁷. Ayaklı çanaklar F alanının tümünde özellikle F2, F7, F8 ve F9 açmalarında yoğunlaşmıştır. Bu seramikler Kenan Tepe'de iskânın Geç Kalkolitik'ten Erken Tunç Çağı'nın ilk yüzyıllarına geçişte devam ettiğini göstermektedir¹⁴⁸.

---

¹⁴³ Özdoğan 2013: 20-21.

¹⁴⁴ Başkaya ve Türk 2015: 353.

¹⁴⁵ Parker ve diğ. 2004: 1.

¹⁴⁶ Parker ve diğ. 2001: 549.

¹⁴⁷ Parker ve diğ. 2001: 551.

¹⁴⁸ Parker ve diğ. 2001: 552.

Farklı tipten yüksek ayağa sahip Kenantepe kapları, yarı küresel gövdeli derin çanağın çan ayak üzerinde ve geniş ağızlı çanağın silindirik ayak üzerinde yükseltilmesiyle oluşmuştur¹⁴⁹. Kenan Tepe yüksek ayaklı çanak örnekleri saman yüzülü, kırmızı astarlı, dikine açılmış ve ince hamurludur. Bu biçimin Ninive V Dönemi'nde hızla yayıldığı görülmüştür¹⁵⁰. C-14 tarihlemelerine göre Kenan Tepe 'F Alanı'nda bulunan yüksek ayaklı çanakların Geç Kalkolitik Dönemde başladığı ve Erken Tunç Çağı'nda değin devamlılık gösterdiği görülmektedir¹⁵¹.

2.2.2. Salat Tepe

Diyarbakır İli, Bismil İlçesine bağlı Yukarı Salat Beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Höyük ilk kez 1989 yılında Ilısu Barajı su toplama havzasında yapılan yüzey araştırmalarında saptanmıştır. 1998 ve 1999 yılında A. T. Ökse başkanlığında yüzey araştırması yapılmış ardından Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi'nin, Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri altında kalacak arkeolojik ve kültür varlıklarını kurtarma projesi çerçevesinde, A. T. Ökse'nin bilimsel başkanlığında kurtarma kazıları yapılmıştır.

Höyük, Halaf-Ubeyd geçiş evresi yerleşiminden Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı geçiş evresine değin iskân edilmiştir. Tepe 500 yıl kadar terk edildikten sonra tekrar iskân edilmiştir¹⁵². Erken Mitanni döneminden sonra tekrar terk edilen tepe Orta Asur döneminde kullanılmamış ve Demir Çağlarında üzerinde çok sayıda çukur kazılmıştır. Tepeye Helenistik Dönemden Geç Antik Çağ sonuna kadar kerpiç yapılar inşa edilmiş ve tahıl depolama çukurları kazılmıştır. Ortaçağ'dan itibaren tepe üzerine geçici konutlar, erzak çukurları ve mezarlıklar kazılmıştır. Höyükte Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı I Döneminde kil tabanlı, standart kerpiçlerle örülmüş yapılara ait mekânlarda ele geçen kaplar arasında yüksek ayaklı, halka dipli, dik ve içe eğik kenarlı çanaklar, kalınlaştırılmış ağızlı, standart kapların öcüsü tiplere rastlanmıştır.

Erken Tunç Çağı IB döneminde artan seramik grupları arasında yuvarlak profilli yüksek ayaklı, kalınlaştırılmış ağızlı çanak ve bardaklar yer almaktadır. Çan ayak üzerinde yuvarlak gövde yükseltilirken ağız kısmı daraltılarak yapılmıştır. Kapların üzerinde dikey perdah izi bezeme, saklı astar bezeme verev ve dikey hatlar halinde uygulanmıştır. Erken Tunç Çağı II

---

¹⁴⁹ Parker 2008: 165.

¹⁵⁰ Parker 2008: 166.

¹⁵¹ Creekmore 2007: 98.

¹⁵² Ökse 2012a: 4.

döneminde standart seramik grupları arasında yüksek ayakları kazıma bezekli çanaklar bulunur. İnce katkılı, sert pişmiş, portakal kırmızısı hamurlu kaplar, dikey perdah izi bezemelidir. Saklı astar bezemeler verev, dikey ve yatay hatlar biçiminde kap yüzeyine uygulanmıştır¹⁵³. Salat Tepe’de Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı I-II evrelerinde yüksek ayaklı çanak ele geçmiştir.

---

¹⁵³ Ökse 2012a: 6-7.

2.3. ORTA FIRAT HAVZASI VE ÇEVRESİ

Orta Fırat Havzası Güney Doğu Toroslardan başlayarak Mari'nin güneyinde bulunan Ramadi'ye kadar uzanan alanı kapsamaktadır¹⁵⁴. Orta Fırat Havzasının doğusunu Balih Nehri Havzası batısını Kveyk Nehri Havzası oluşturmaktadır¹⁵⁵. Atatürk, Birecik ve Karkamış Baraj gölü dolun alanları ile Orta Fırat Havzasının Suriye'de kalan kesimini oluşturan Tishrin ve Tabqa Baraj alanları ile Suriye düzlüklerini içine alan¹⁵⁶ Orta Fırat Havzası, baraj alanları ve çevresinin dışında daha geniş bir alanı içine almaktadır. Güneyde Toros Dağları, batıda Amanos Dağları ile sınırlanan bölgenin Türkiye sınırları içerisinde kalan kesimi için Mezopotamya-Kuzey Suriye'nin bir uzantısı olarak kabul edilmektedir¹⁵⁷.

Atatürk Baraj Gölü dolun alanı batısında Görendik Dağlarının bulunduğu, Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında engebeli platoların bulunduğu alanda yer almaktadır¹⁵⁸. 1983 yılında yapımına başlanan barajın kıyı şeridinde doğru yükseltisinin arttığı görülmüştür¹⁵⁹.

Birecik Barajı Fırat Nehri üzerinde, Şanlıurfa ili Birecik ilçesinin 8 km yukarısında ve Suriye sınırının yaklaşık 30 km kuzeyinde yer almaktadır¹⁶⁰. Hafif eğimli platodan geçen baraj çevresi, yerleşime elverişliliği açısından sınırlıdır¹⁶¹. Baraj elektrik üretme ve sulama amacıyla 1985-2000 yılları arasında inşa edilmiştir.

Karkamış Barajı Fırat Nehri üzerinde, Suriye sınırına 4,5 kilometre mesafede yer almaktadır¹⁶². Orta Fırat havzasının batısındaki *Kilis ovası* kuzeyinde 950-1000 metre yükseklikte bazalt örtülü Resulosman ve Avar dağlarıyla çevrilidir. Doğu batı yönünde uzanan bir dikdörtgeni andıran Ova 650 metre yükseltide bulunmaktadır¹⁶³.

Birecik ve Karkamış baraj göllerinin bulunduğu Orta Fırat havzasını batıdan sınırlayan Amanos Dağlarının batısındaki *İslâhiye Ovası* ise güneydoğuda Kilis, güneybatıda Hatay, batıda Osmaniye, kuzeydoğuda Kahramanmaraş, güneyde Suriye ile çevrelenmiştir. Gaziantep'in batısında yer alan Ovanın batısında Amanos dağları, Doğuda Sof dağı

---

¹⁵⁴ Buccellati 1990: 91.

¹⁵⁵ Wilkinson 2007: 29.

¹⁵⁶ Gordon 1992: 67.

¹⁵⁷ Yakar 2007: 388.

¹⁵⁸ Sarp ve Erener 2017: 3.

¹⁵⁹ Serdaroğlu 1977: 10-13.

¹⁶⁰ Özuluğ ve Dökümcü 2014: 3.

¹⁶¹ Algaze ve diğ. 1994: 4.

¹⁶² Pala ve diğ. 2016: 30.

¹⁶³ Kesici 1994: 247.

yükseltileri bulunmaktadır. Kahramanmaraş Hatay grabeninde yer alan İslahiye ovası güneybatı kuzeydoğu yönünde uzanan tektonik kökenli bir ovadır¹⁶⁴. Bu havza ve çevresinde kazısı yapılan ve bu çalışma kapsamında ele alınan Hassek, Titriş Höyük, Samsat, Kurban Höyük, Hacinebi Höyük, Birecik Erken Tunç Çağı Mezarlığı, Zeytinlibahçe, Şaraga Höyük, Karkamış, Gre Virike, Yarım Höyük, Akarçay Tepe, Oylum Höyük, Belentepe Höyük, Oğuzeli ve Bağlarbaşı yerleşim veya mezarlıkların konumu, araştırma tarihçesi, tabakalanma, mimari ve buluntu durumu, tipoloji ve tarihlendirmeleri aşağıda kısaca verilmiştir.

Harita 2: Orta Fırat Havzası Erken Tunç Çağı Merkezleri

2.3.1. Hassek Höyük

Hassek Höyük, Şanlıurfa ilinin Siverek ilçesine bağlı bir köyü olan Yukarı Tillakin ile Aşağı Tillakin köyü arasında, Fırat'ın güneyinde yer almaktadır. Höyükte ilk çalışmalar Aşağı Fırat Havzası Yüzey Araştırmaları kapsamında başlamıştır. 1978'den 1986 yılına kadar Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Münih Üniversitesi ortak projesi olarak B. Hrouda ve M. R. Behm-Blancke başkanlığında kazı çalışmaları sürdürülmüştür¹⁶⁵. Hassek Höyük'te Erken Tunç Çağı kültür katına ait dört yerleşim katı olduğu anlaşılmaktadır. Batı yamacında bulunan mezarlık alanı bu kültür evresine aittir¹⁶⁶. Höyüğün 5. Tabakası, Erken Tunç Çağı IA evresi

¹⁶⁴ Çelik 2012: 175.

¹⁶⁵ Behm-Blancke 1992: 12.

¹⁶⁶ Helwing 1999: 91.

olarak görülmektedir. Bu evre Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı I geçiş evresi olarak değerlendirilmiştir.

Hassek Höyük'te Batı Mezarlık Alanı adı verilen tepenin 700m batısında, Fırat'ın hemen güneyindeki yamaç alanı, Erken Tunç Çağı ve Geç Roma Dönemi mezarlık alanı olarak kullanılmıştır. V/W 35–36 plan karelerindeki pithos mezarlar, erozyona maruz kalmaları sonucu yüzeye çok yakın alanlarda bulunmuştur¹⁶⁷. Erken Tunç Çağı mezar eşyaları arasında el yapımı Nineve V tipinde dört kulplu ayaklı çanaklar, saklı astar ile bezenmiş tutamaklı ve yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir (*Şekil 6*)¹⁶⁸.

Höyükte ETÇ I yerleşmelerinde çömlekçi çarkında yapılmış, açık renkli çanak örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında yeni türlerle karşılaşmıştır. Yörede en çok kullanılan çanak türü, basit, yalın çanaklar ile saklı astar bezemeli çanaklardır¹⁶⁹. Bu gruba ait çanaklar arasında yuvarlak kenarlı bardaklar daha fazla olmakla birlikte yüksek ayaklı çanaklar ve boyunsuz çömlekler yer almaktadır. Çark yapımı, ince kum ve az miktarda saman katkılı, hafif gözenekli ve dış yüzeyi kırmızı astarlı çanaklar ele geçmiştir¹⁷⁰. Neredeyse tüm parçaları ince katkılı olup yalnızca inorganik katkılara rastlanmıştır. Grubun büyük çoğunluğu pişirmeden dolayı kahverengidir.

Birden çok farklı tipe ait yüksek ayaklı çanak Hassek Höyük'te ele geçmiştir. Derin, yarıküresel ve içe dönük dudaklı çanak, düz ağızlı sığ çanak ve yuvarlak gövdeli çanağın kimi örnekte yüksek çan ayak ile kiminde ise silindirik ayakla yükseltildiği görülmüştür (*Şekil 6*). Az sayıda çan ayak kısa ve yayvan iken çoğunluğu yüksek çan ayak oluşturmaktadır. Bazısının silindirik biçimde olan ayağının kaideye doğru daraltıldığı görülmüştür. Yüksek silindirik ayak üzerinde kesik bezeme mevcutken yüksek çan ayak üzerinde üçgen pencere biçimli oluk bezeme yapıldığı gözlemlenmiştir. Hassek Höyük'te yüksek ayaklı çanakların bulunduğu tabakalar Erken Tunç Çağı I-II evrelerine tarihlenmektedir.

2.3.2. Titriş Höyük

Şanlıurfa İl merkezinin 36 km kuzeyinde, Bozova İlçesi'nin 18 km kuzeydoğusunda yer alır. Mezarlık kesiminde ilk araştırmalar 1981–82 yıllarında başlamıştır. Höyük 1990

---

¹⁶⁷ Helwing 1999: 96.

¹⁶⁸ Helwing 2002: 169.

¹⁶⁹ Helwing 2002: 352.

¹⁷⁰ Finkbeiner ve diğ. 2015: 144.

yılında T. J. Wilkinson tarafından yapılan araştırmada belgelenmiştir. 1992 yılından itibaren G. Algaze bilimsel başkanlığında kazı yapılmıştır¹⁷¹. Şanlıurfa Müzesi ve California Üniversitesi'nin ortak çalışması olarak 1998 yılına dek kazı devam etmiştir. Yapılan kazılar sonucunda Erken Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı ve Roma dönemine ait tabakalara rastlanmıştır.

Titriş Höyük'te intramural ve extramural olmak üzere iki farklı gömü biçimi bulunmaktadır. Açma 81/81'de bulunan kalıntıların bir extramural mezarlık alanına ait olduğu tespit edilmiştir¹⁷². Yerleşimin hemen yanındaki mezarlık alanında kireçtaşı kayaçlarla yapılmış dikdörtgen şekilli oda mezarlarla karşılaşmıştır. 1.3 m yüksekliğindeki bu mezarların içinde sunu amacıyla bırakılmış 12 adet farklı biçimlerde çanağa rastlanmış olup yüksek ayaklı çanaklar bu buluntular arasında yer almıştır¹⁷³. Titriş Höyük'te ele geçen yüksek ayaklı kaplar, keskin gövdeli yüksek silindirik ayaklı çanak ile yuvarlak gövdeli orta yükseklikte ayaktan oluşmaktadır¹⁷⁴. Çarkta şekillendirildikten sonra iyi pişirilmiş olan bu çanaklar açık renk hamurlu, mineral ve kum katkılıdır¹⁷⁵. 81/81 açmasında tespit edilen mezarlık alanı ve mezar buluntuları Erken Tunç Çağı II-III dönemine tarihlenmektedir.

2.3.3. Samsat Höyük

Adıyaman ili, Samsat ilçesi'nin kuzeydoğusunda bulunan höyük, Atatürk Baraj Gölü suları altında kalmıştır. Höyükte ilk kazılar T. Goell başkanlığında 1964-1967 yıllarında yapılmıştır. Daha sonra Karakaya ve Atatürk Barajı su toplama sahası içinde kalacak olan arkeolojik yerleşimleri saptama ve kurtarmaya yönelik olan Aşağı Fırat Projesi kapsamında 1977 yılında M. Özdoğan başkanlığında yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir¹⁷⁶. 1978 yılından 1987 yılına değin kazılar Ankara Üniversitesi adına N. Özgüç başkanlığında devam etmiştir¹⁷⁷.

Höyükte 17 yapı katı tespit edilmiştir. Bunlar Ortaçağ, Roma Dönemi, Helenistik Dönem, Yeni Babil Dönemi, Demir Çağı, Geç-Orta Tunç Çağı, Asur Koloni Çağı, Erken

---

¹⁷¹ Algaze ve Mısır 1992: 14.

¹⁷² Laneri 2012: 16.

¹⁷³ Algaze ve Mısır 1992: 156.

¹⁷⁴ Laneri 2012: 16-17.

¹⁷⁵ Algaze ve Mısır 1992: 156-157.

¹⁷⁶ Özdoğan 1977.

¹⁷⁷ Özgüç 1988: 290.

Tunç Çağı, Geç Kalkolitik Çağ olarak belirlenmiştir¹⁷⁸. Höyüğün güneybatısında gerçekleşen kazılarda 20. Evre Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı geçiş dönemini kapsamaktadır¹⁷⁹. Çok dar bir alanda yapılan çalışmalarda büyük ve küçük ön odadan oluşan bir yapının ilk taş sırası bulunmuştur.

Dönemin çanakları, ağır dönen çarkta biçimlendirilmiş veya el yapımı çanak, emzikli testicikler ve ayaklı çanak gibi farklı biçimlerle karşımıza çıkmaktadır. Ele geçen 6 yüksek ayaklı çanaktan 4'ü güneybatı ocağının E/18 alanında bulunmuştur¹⁸⁰. Ele geçen örnekler biçimsel olarak değerlendirildiğinde, içe dönük ağızlı derin çanak silindirik ayak üzerinde yükseltilmiştir. Diğer bir örnekte ise düz ağızlı derin çanak kısa çan ayak üzerinde yükseltilmiştir. Ayak diğer örneğe oranla daha kalın yapılmıştır¹⁸¹. Yüksek silindirik ayaklı çanak devetüyü rengi hamurla çarkta yapılarak iyi pişirilmiştir. Çan ayaklı çanak ise pembemsi devetüyü renkli kum ve mika katkılı hamurun, elde şekillendirilmesiyle yapılmıştır (Şekil 4). Geç Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı I dönemi Samsat E evresinde yüksek ayaklı çanaklarla karşılaşmıştır.

2.3.4. Kurban Höyük

Şanlıurfa İli'nin 60 km kuzeybatısında, Bozova İlçesi, Cümcüme Köyü'nün 2 km batısında yer alan höyük, Atatürk Barajı Gölü suları altında kalmıştır. Höyükte ilk yüzey araştırması 1977 yılında M. Özdoğan tarafından yapılmıştır¹⁸². Kazı çalışmaları 1980–1984 yılları arasında Atatürk Baraj Gölü altında kalacak olan arkeolojik yerleşmeleri kurtarma projesi çerçevesinde Chicago Üniversitesi adına L. Marfoe başkanlığında gerçekleştirilmiştir¹⁸³.

Höyükte yapılan kazılarla sekiz dönem saptanmıştır. Tabakalar arasında Ortaçağ, Abbasiler Dönemi, Erken-Orta Tunç Çağı Geçiş Evresi, Erken Tunç Çağı I, II ve III Evresi, Geç Kalkolitik Çağ, Ubeyd Dönemi ve Orta-Geç Halaf Dönemi izlerine rastlanmıştır¹⁸⁴.

Erken Tunç Çağı'nın başına tarihlenen V. Tabaka kuzey höyüğün olduğu yerdedir¹⁸⁵. Burada avlusu taş döşeli büyük bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Birkaç yüzyıl boyunca höyükte

---

¹⁷⁸ Özgüç 1988: 293.

¹⁷⁹ Özgüç 2009: 77.

¹⁸⁰ Özgüç 1988: 292.

¹⁸¹ Özgüç 2009: 77.

¹⁸² Özdoğan 1977.

¹⁸³ Marfoe 1986: 38.

¹⁸⁴ Algaze 1990: 24.

¹⁸⁵ Algaze 1990: 121.

yerleşim olmamış ve MÖ 3. bin yılın ortasında IV. Tabaka olarak nitelendirilen yerleşime ait yapılar kurulmuştur. Bu tabakanın A, B ve C gibi üç alt evresi bulunmaktadır. IVC evresi güney höyüğe yayılmıştır. IVB evresi ise her iki tepede geniş bir alana yayılmıştır¹⁸⁶. Çevresi sur ile çevrili büyük bir yapının var olduğu merkezi yerleşim ve bu yerleşimi çevreleyen daha az nüfusun yaşadığı mahallelerden oluşan bir yapılanma görülmüştür. Dış alanların daha çok işlik mekânları olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yerleşim çeşitli işlevleri olan bir kent görünümündedir. Sokaklarla ayrılan sıkışık düzenli yapılar bulunmaktadır. Yapılar sokağın iki yanına dizilmiştir. Etrafı sur ile çevrili büyük yapı idare yapısı olarak nitelendirilmiştir¹⁸⁷. Daha sonraki yapı evresi olan IVA yapı katında bu yapının olduğu yerde sıkışık düzende küçük mekânlı yapılar yer almaktadır. Her iki yapı evresinde de kerpiç sur duvarı bu kesimi korumaktadır. Kuzey höyükte IVC alanında aralarında üstü açık avlular bulunan yapılar bir sokağa doğru yönelmiştir. Bunlar halkın oturduğu evlerdir. En üstteki IVA yerleşiminde ise IVB ye nazaran daha küçük kent ile karşılaşmıştır. Güney höyüğün olduğu yerde yoğunlaşma söz konusudur.¹⁸⁸

V. tabakaya ait buluntular incelendiğinde daha önceki tabakalarda var olan Mezopotamya etkisinin kaybolduğu görülmektedir. Bu evrede çanaklar yöresel özellikler taşımaya başlamıştır. Çark yapımı ince yalın çanaklar, kendinden astarlı çanaklar ve kaba çanaklar olarak üç grupta incelemek mümkündür. IV tabakada çark yapımı yalın çanaklar, metalik çanaklar ve boya bezekli çanaklar var iken III. tabakada bir önceki tabakanın çanak çömlek özellikleri devam etmiştir. Kuzey Suriye ile ilişkilerin bu dönemde fazlaştığı düşünülmüştür¹⁸⁹.

Yarı küresel çanaklı ve “S” profilli çark yapımı çanaklara ait parçalar ele geçmiştir. Çan ayak üzerinde yükselen örnekler dışında daha erken dönemde ele geçen boru biçimli içinde oluk halinde delik bulunan kaide parçaları ele geçmiştir. Bu kaideler üzerinde genellikle halkalı ve kesik bezeme izleri görülmektedir. Hamur genellikle küçük ve orta boyutlu kum katkılı, turuncu-devetüyü renkte olup kapların dış yüzeylerinde ince astar bulunmaktadır¹⁹⁰. Erken Tunç Çağı II-III-IV evresine tarihlenen Kurban III, IV ve V tabakasından yüksek ayaklı çanaklara ait parçalar ele geçmiştir.

---

¹⁸⁶ Algaze 1990: 125.

¹⁸⁷ Algaze 1990: 126-127.

¹⁸⁸ Algaze 1990: 127.

¹⁸⁹ Algaze 1990: 290.

¹⁹⁰ Algaze 1990: 287.

2.3.5. Hacinebi Höyük

Şanlıurfa İli, Birecik İlçesi'nin 5 km kuzeyinde Uğurcuk Köyü yakınlarında yer alır. Höyükte kazılar 1992 ile 1997 yılları arasında Northwestern Üniversitesi adına G. J. Stein başkanlığında yapılmıştır¹⁹¹. Höyük tabakaları arasında Geç Kalkolitik Çağ A, B1, B2 evreleri ve Erken Tunç Çağı I. evre mezarlığı yer almaktadır. Höyüğün kuzeydoğusunda 5x12 metrekarelik Erken Tunç Çağı I dönemi mezarlık alanı tespit edilmiştir. Bulunan mezarlar arasında yetişkin bir bireye ait 5 numaralı mezarda, dizili bir halde bulunan 17 adet çanak ele geçirilmiştir. Çanak biçimleri arasında şampanya bardaklarına benzetilen yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır¹⁹². Mezar hediyesi olarak bırakılan yüksek ayaklı çanaklar önemli kap grupları arasında yer alır.

Höyükte yarı küresel ve keskin gövdeli çanağın silindirik ayak üzerinde yükseltildiği örnekler yoğun olarak ele geçmiştir. Genel olarak kapların boyları 16.75 cm ile 27 cm arasında değişmektedir. Çanakların üzerinde kavisli şeritler halinde bezeme, birbirine paralel yivli bezeme, boncuk biçimli bezeme, parlak-yalın bezeme ve dalgalı bezeme çeşitleriyle karşılaşmıştır. Bazısının kaidelerinde kırmızı astarlı boya görülmüştür. Hamurun rengi soluk kahverengi olan bu kapları sertleştirebilmek için çoğunlukla iyi mikalı kum ile bazı gri mineraller ve kimi durumlarda ise kaba kalker kullanılmıştır¹⁹³. Hacinebi Mezarlığı'nda ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı I dönemine tarihlenmektedir.

2.3.6. Birecik Erken Tunç Çağı Mezarlığı

Gaziantep il merkezinin yaklaşık 45 km doğusunda, Nizip'in 9 km kuzeydoğusunda Şanlıurfa'ya bağlı bir ilçe olan Birecik'in 10 km batısında; kuzeyden gelen Fırat Nehri'nin doğuya doğru gerçekleştirdiği kıvrımda yer almaktadır. Mezarlık adını yakınında bulunan Birecik Barajı'ndan almaktadır. Birecik Barajı Mezarlık alanındaki kazılar 1997–1998 yılları arasında Gaziantep Müzesi adına K. Sertok ve R. Ergeç başkanlığında bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir¹⁹⁴. Mezarların tamamı birbiriyle çağdaş olarak nitelendirmekte ve ayrıca

---

¹⁹¹ Stein 1998: 183-184.

¹⁹² Stein ve diğ. 1997: 116.

¹⁹³ Stein ve diğ. 1997: 160.

¹⁹⁴ Sertok ve Ergeç 1999: 87-89.

mezarlığın çok kısa bir müddet kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Mezarların hemen hemen hepsi aynı seviyede bulunmuştur. Bu açıdan tek tabakalı bir gömüt alanıdır¹⁹⁵.

Mezarların tamamı yaklaşık olarak kuzeybatı-güneydoğu yönünde yapılmışlardır. Bazı alanlarda gömüt yoğunluğunun arttığı görülmüştür. Mezarların arasında bazı gömüt töreni ile ilgili, 1 ile 7m arasında değişen yayvan çöküntü alanları ile 1-2m genişlikte 1-2m derinlikte yuvarlak çukurlar bulunmuştur. Bunların içleri çanak çömlek parçaları, yontma taş aletler, az pişmiş tuğla parçaları, hayvan kemikleri ve yoğun külle doludur¹⁹⁶. Mezarlıkta çok sayıda taş sanduka mezar ve az sayıda etrafı taş mekân ile çevrili büyük çömlek mezar olmak üzere iki tip mezar saptanmıştır. Sanduka mezarlar ana toprağa açılan kabaca dörtgen biçimli bir çukurun kenarlarının dikine yassı büyük taş levhalarla kaplanması ile oluşmuştur¹⁹⁷. Çok az farklılıklar görülmekle beraber kuzey; güney ve batı duvarlarının tek bir yassı taşla yapılmasına dikkat edilmiştir.

Çömlek/küp mezarlar 13 adet olarak saptanmıştır. Bunlar büyük yemek veya depolama çömleklerinin sanduka mezarların arasındaki boşluklara gömülmesiyle oluşturulmuştur. Çömleklerin içlerine genelde çocuklar gömülmüştür. İki tanesinde bebek iskeleti vardır. Ağzı kırık çömlek parçası ters çevrilmiş, yüksek ayaklı çanak veya küçük yassı levha taşla kapatılmıştır. Çevreleri ayrıca küçük taşlarla takviye edilmiştir.

Ölü hediyesi olarak iskeletlerin yanında günlük hayatta kullandıkları özel eşyaları, silahları ile birlikte sadece armağan amacıyla üretilmiş yüksek ayaklı çanakların ölü hediyesi olarak bırakıldığı görülmüştür. Erken Tunç Çağı'na tarihlenen yalın basit mal grubuna ait yüksek ayaklı çanaklar günlük kullanım kaplarından farklı olarak çoğunlukla sunum işlevi görmektedirler. Birecik Erken Tunç Çağı mezarlığına ait seramik topluluğu arasında yüksek ve ya alçak kaideli çanakların farklı işleve sahip olduğu düşünülmektedir¹⁹⁸.

Yüksek ayaklı çanaklar, Birecik Barajı Mezarlığı'nın en tipik ve karakteristik kap biçimidir. Bu karakteristik biçim, koni gibi açılan yayvan bir kaide üzerinde yükselen silindirik ayak ve yayvan bir çanaktan oluşmaktadır. Yayvan çanak çoğu zaman keskin veya yarı küresel gövdelidir. Yüksek ayaklı çanaklara ait kaide kısımlarının altları çakmak taşı

---

¹⁹⁵ Sertok ve Ergeç 2000: 102.

¹⁹⁶ Sertok ve Ergeç 1999: 29-95.

¹⁹⁷ Sertok 2003: 53-54.

¹⁹⁸ Sertok ve Ergeç 1999: 93.

dilgilerle düzeltilmiştir. Çanakların boyutları ortalama 50 cm'dir.¹⁹⁹. Kapların bezemeleri çeşitlilik göstermektedir. Yüksek ayaklı çanaklardan bazısının kazıma tekniği ile süslendiği anlaşılmaktadır. Üzerinde yan yana devam eden yatay çizgiler ve bantlar, boncuklarla süsleme ve ya sade bir biçimde kenarları bezeli olanlarına rastlanmıştır²⁰⁰. Çanakların silindirik ayakları üzerinde çoğunlukla yatay çizgiler görülmektedir. Daha büyük ayağa sahip olan çanakların bezemeleri arasında üçgenler, dikdörtgen biçimler, kum saati şeklinde seyrek örgü biçimli açık oymaların kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tamamı yavaş dönen çarkta üretilmiştir. Yalın basit mal grubuna ait olan kapların hamur rengi genelde soluk kahverengi-kırmızı olarak değişmektedir. Bulunan çanaklar arasında saklı astarlı olanlar kendine has bir grup oluşturmaktadır. Biçim olarak yalın ve basit çanaklara benzerler ancak yüzeylerine saklı astar tekniği ile yapılan hatlarla karşılaşılmıştır. Birecik Barajı Mezarlık alanı Erken Tunç Çağı I ve II. Evre, ancak daha çok I. evre içinde değerlendirilmektedir²⁰¹. Ayrıca mezarlığın MÖ 3. bin yılın başında birkaç yüzyıl kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

2.3.7. Zeytinlibahçe Höyük

Şanlıurfa ilinin batısında Birecik ilçesinin 3 km güneyinde Mezra Köyü yakınlarında yer alır. Höyükte ilk çalışmalar G. Algaze tarafından 1998 yılında başlamıştır. Ilisu ve Karkamış Barajı su toplama alanında kalacak olan arkeolojik kültür varlıklarını kurtarma projesi içinde M. Frangipane başkanlığında 1999 ve 2000 yıllarında kazı gerçekleştirilmiştir. Yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda Zeytinli Bahçe'de Halaf Dönemi, Geç Kalkolitik Çağ, Orta Uruk Dönemi, Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı tabakalarına rastlanmıştır²⁰².

Höyükte bulunan 'B8 Açması' höyüğün batı yamacının güney tarafında açılmış, 6x9 m boyutlarındadır. Sondajın üst dört tabakasından çıkan tamamı ETÇ I evresine ait yalın basit çanakların belirgin hâkimiyeti söz konusudur²⁰³. Açma C 6-7'de yapılan kazılarda C7 Açmasında iyi korunmuş, geniş evlerin bulunduğu üst üste beş iskân tabakası bulunmuştur. Bu tabakaların hepsi Erken Tunç Çağı I' in geç evresine aittir. ETÇ I dönemine denk gelen tabaka 6'da birbirinden kalın duvarlarla ayrılmış yan yana iki oda bulunmuştur. Odalardan

---

¹⁹⁹ Sertok ve Ergeç 1999: 92.

²⁰⁰ Sertok ve Ergeç 1999: 91.

²⁰¹ Sertok ve Ergeç 1999: 94-95.

²⁰² Frangiphane ve Bucak 1999: 107.

²⁰³ Frangiphane ve Bucak 1999: 131-132.

birinin kuzeybatı köşesinde seki üzerinde bir bebek mezarına rastlanmıştır. Bebek bir çömleğin içine konmuş ve ağzı ters dönmüş bir yüksek ayaklı çanak ile kapatılmıştır (*Şekil 12*)²⁰⁴.

Zeytinli Bahçe'de Erken Tunç Çağı I evresine seramik üretiminde birkaç yeni özellik dışında Geç Uruk Dönemi üretiminin tipolojik ve teknik açıdan devam ettiği görülmektedir²⁰⁵.

Erken Tunç Çağı IA evresinde bulunmuş yüksek ayaklı çanak, dış görünümü itibarıyla diğer Erken Tunç Çağı I yerleşmelerinde ele geçen yüksek ayaklı çanaklarla benzerlik göstermektedir. Kap biçimi açısından önemli buluntular arasında bulunan yüksek ayaklı çanaklara ait çok sayıda silindirik ayak ve gövde ele geçmiştir²⁰⁶. Keskin gövdeli ve yarı küresel gövdeli çanaklar silindirik ayak üzerinde yükseltilmiştir. Ağız biçimleri arasında çok sayıda bant ve çekik ağızlı olanlarına rastlanmıştır. Bezeme olarak silindirik ayağın üzerinde yatay paralellerle süslenmiş yivler ve bant süslemeler görülmektedir²⁰⁷. Burada ETÇ I seramik tipolojisinde bant ağızlı kâselerin gelişimi görülmektedir. Bütün üst gövde boyunca dönen belirgin bir bandı olan ve neredeyse omurgalı gibi bir profil veren bu çanaklar, çekik ağızlı çanaklardan daha fazla ele geçmiştir²⁰⁸. Kalın saplarının üzerinde bulunan yatay çizgiler bu kaplara anıtsal bir görünüm vermektedir. Yüksek ayaklı çanakların silindirik gövdesinde bulunan paralel çizi bezemeler incelmüş ve eski örneklerindeki derin yivlerin yerini ince bir çizgi almıştır²⁰⁹. C7 Açmasında ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı I ve Erken Tunç Çağı I-II evresine tarihlenmektedir.

2.3.8. Şaraga Höyük

Şaraga Höyük, Gaziantep İli, Karkamış İlçesi'ne bağlı Keleklioğlu Köyü sınırları içerisinde, köyün 800 m. kuzeydoğusunda, Fırat'ın batısında yer almaktadır. Höyük ilk olarak, Birecik Barajı ve Karkamış Barajı Gölleri altında kalacak olan arkeolojik yerleşimler konusunda bölgede araştırma yapan G. Algaze ekibi tarafından 1989 yılında tespit edilmiştir²¹⁰. Ardından Kurtarma kazıları 1999–2000 yılları arasında K. Sertok ve F.

---

²⁰⁴ Frangiphane 2007: 133.

²⁰⁵ Frangiphane ve Bucak 1999: 66.

²⁰⁶ Frangiphane ve Bucak 1999: 68.

²⁰⁷ Frangipane 2010: 192.

²⁰⁸ Frangiphane ve Bucak 1999: 69.

²⁰⁹ Frangiphane 2007: 133.

²¹⁰ Algaze ve Mısır 1992: 153.

Kulakoğlu başkanlığında devam etmiştir²¹¹. Höyükte kazılarla tespit edilen tabakalar Geç Kalkolitik, Erken, Orta ve Geç Tunç Çağları, Demir Çağı ve Ortaçağ'dır.

Höyükte Erken Tunç Çağı kazıları yapıldığı esnada köylüler tarafından 'Şara Mezar Harabe' olarak adlandırılan alanda bulunan yüksek ayaklı çanak, Erken Tunç Çağı I döneminde rastlanan örneklerindedir²¹². Bulunan bu kaplar neticesinde höyüğün 800 m. güneybatısında kazılar başlatılmıştır. Alanda kireçtaşı bloklarla inşa edilmiş iki mezar ortaya çıkarılmıştır²¹³.

1 Numaralı Mezar'ın girişinde çoğunluğunu yüksek ayaklı çanakların oluşturduğu pek çok kırık ve eksik kap tespit edilmiştir. Mezarın üzerine koyulan kapak taşı kaldırıldığında, mezarın batı ve kuzey kenarlarında kümelenmiş hediyelerin çoğunluğunu, giriştekine benzer bir biçimde yüksek ayaklı çanaklar oluşturmaktadır²¹⁴. Erken Tunç Çağı mezarlığında bulunan pek çok kap arasında en önemli grubu yüksek ayaklı çanaklar oluşturmaktadır. Bu kaplar dışında herhangi bir mezar hediyesine rastlanmamıştır.

2 Numaralı Mezar buluntu bakımından 1 Numaralı Mezara nazaran daha fakirdir. Mezar hediyelerini, mezarın güney kenarına dizilen, parçalanmış durumdaki dört küçük yüksek ayaklı çanak oluşturmaktadır²¹⁵.

Höyükte ele geçen yüksek ayaklı çanaklar kendi içlerinde üç farklı tipe ayrılmaktadır. Özensiz hazırlanmış hamur ve yavaş dönen çarkta yapılmış, orta ısıda pişirilmiş 20–25 cm yüksekliğinde olanlar en çok bulunan grubu oluşturmaktadır²¹⁶. Geniş, yayvan bir taban üzerinde yükselen silindirik ayak üzerine oturtulmuş gövdeler, geniş sığ tabanlı ve keskin dik kenarlıdır. Ağız kenarları genellikle dıştan kalınlaştırılmıştır. Birbirinden ayrı olarak üretilen ayak ve gövde sonradan birbirine eklenmiştir.

Diğer tip yüksek ayaklı çanak göreceli olarak daha iyi hazırlanmış bir hamura ve çark yapımına sahiptir. 50 cm civarı uzunluğa sahip düzgün silindirik ayak üzerinde eğik olarak oturtulan gövde, yayvan, yuvarlak dipli, kısa, dik ve ağız kenarları bant biçiminde kalınlaştırılmıştır. Ayak üç grup halinde, yatay yivler ve karşılıklı açılmış üç sıra üçgen biçimli pencere ile süslenmiştir.

²¹¹ Sertok ve Kulakoğlu 2002: 106-107.

²¹² Sertok ve Kulakoğlu 2001: 107-108.

²¹³ Sertok ve Kulakoğlu 2001: 452-455.

²¹⁴ Sertok ve Kulakoğlu 2001: 111.

²¹⁵ Sertok ve Kulakoğlu 2001: 110.

²¹⁶ Sertok ve Kulakoğlu 2001: 110-111.

Üçüncü tip yüksek ayaklı çanağın, silindirik ayak üzerine oturtulmuş ve ağız kenarlarının içe dönük olduğu görülmüştür. Derin küresel gövdeli dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı vardır²¹⁷. Şaraga Höyük'te bulunan Erken Tunç Çağı'nın erken dönemlerine ait bu iki mezar baraj gölünün yükselmesi nedeniyle kazılması olanaksız hale gelen Erken Tunç Çağı'nın I-II evrelerine tarihlenen bir yerleşmeye işaret etmektedir.

2.3.9. Karkamış

Gaziantep il merkezine 75 km uzaklıkta bulunan Karkamış'ın, doğusunda Fırat, batısında Oğuzeli, kuzeyinde Nizip ve güneyinde Suriye yer almaktadır²¹⁸. İlk kez 1878–1881 yıllarında kazı çalışmalarına başlanmıştır. Daha sonra 1908 yılında British Museum'un bölgeyi araştırmak üzere L. Woolley'i görevlendirmesiyle kazılara devam etmiştir²¹⁹. Karkamış'ta yapılan kazılar, 1914-18 arasında savaş nedeniyle durdurulmuştur. 2011 yılında kentte tekrar arkeolojik kazılar başlamıştır. İstanbul Üniversitesi, Bologna Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi'nin projesi olan Türk-İtalyan ortak kazıları N. Marchetti başkanlığında gerçekleştirilmiştir²²⁰.

Karkamış'ta yapılan çalışmalarda Orta-Geç Halaf, Geç Ubeyd, Geç Kalkolitik, Orta-Geç Uruk, Erken, Orta ve Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Helenistik-Erken Roma, Geç Roma-Erken Bizans dönemleri tespit edilmiştir²²¹.

Karkamış'ta yüksek ayaklı çanaklar daha çok çömlek ve sanduka mezarlardan ele geçmiştir. Bu kaplar cenaze törenlerinde sunu amacıyla kullanılmıştır. Akropolde yapılan kazılarda 31 çömlek mezar ve 15 sanduka mezarda Karkamış ETÇ I-II evresinin karakteristiği olan yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır²²². Bu mezar kalıntıları ağırlıklı olarak Güneydoğu höyükten çıkarılmıştır. Stratigrafik olarak gösterilen bu tür mezarlar farklı iki gruba ait farklı düzeylerde çıkarılmıştır. Daha eski döneme tarihli sanduka mezarlardan bir üst döneme ait sanduka mezar buluntularına çok benzeyen yüksek ayaklı çanaklar ve diğer eserler ele geçmiştir²²³. Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen geniş bir çömlek mezarının ağızını kapatmak

²¹⁷ Sertok ve Kulakoğlu 2001: 112.

²¹⁸ Algaze vd. 1991: 232.

²¹⁹ Woolley ve Barnett 1952: 210.

²²⁰ Marchetti 2011: 29.

²²¹ Marchetti 2011: 30.

²²² Woolley ve Barnett 1952: 214-220.

²²³ Sconzo ve Falsone 2007: 75.

için yüksek ayaklı çanağın kapak işlevi gördüğü tespit edilmiştir²²⁴. Çanak 0.09m boyunda, kırmızı kilden yapılmıştır. Karkamış mezarlarından ele geçen yüksek ayaklı çanakların toplam sayısı en az 185 adettir (Şekil 11).

Karkamış yüksek ayaklı çanaklarını üç alt tipte incelemek mümkündür²²⁵.

İç bükey, geniş ancak derin olmayan çanak, silindirik ayak üzerinde yükselmektedir. Yalın fakat kenarlarında bant bezemesi bulunan çanağın hafif dışa dönük dudağı bulunmaktadır. Daha yuvarlağımsı derin çanak, silindirik ayak üzerinde yükselmektedir. Çanağın düz, hafif dışa doğru açılan ağız bulunmaktadır.

Yarı küresel omurgalı çanak silindirik ayak üzerinde yükselmektedir. Bu tür çanakların ağız kenarına işlenen bezemeler birbirinden farklılık göstermektedir. Çok sayıda benzer oluklardan oluşan bir dizi bezeme en fazla karşılaşılan bezeme türüdür. Bu kaplar meyvelikten çok saplı bardaklara benzemektedir²²⁶. Kaplar üretilirken gövde ve ayak birbirinden bağımsız yapıldıktan sonra bütünleştirilmiştir. Genellikle elle şekillendirilen bu çanaklar son derece iyi işçilikle yapılmıştır. Bazı örneklerde silindirik ayağın kabaca yapıldığı görülmüştür. Genelde ayak boru, kaide ise konik bir biçimdedir.

Kaidesi kısa olan yüksek ayaklı çanaklar, uzun kaideli çanaklarda olduğu gibi mezarlardan bir bütün olarak ele geçmiştir. Çoğu örnek küçük boyutlu ve kısa saplıdır. Kaide koniktir ve ayak düz bir biçimde yükselmektedir. Küçük değişiklikler gösteren bu kapların alt tipleri gruplandırıldığında;

Kısa boylu, omurgalı, açık ve düz ağız kenarları bulunan çanak, orta boylu ayak üzerinde yükselmektedir. Yarı küresel çanak konkav görünümlü geniş bir çanak tipinin gelişmiş bir halidir. Kalınlaştırılmış kenar süsü bulunur ve kısa ayak üzerinde yükselir. Yukarı doğru sivri uzun, düz kenarlar ve belirgin kenar çıkıntıları olan derin, omurgalı çanak, disk tabanlı ve kısa kaidelidir. Örneklerden birinin üzerinde kırmızı boya astar mı yoksa gizli astar mı olup olmadığı belli olmayan dama motifli bezeme bulunmaktadır²²⁷.

Kimi örnekte ince ve konsantrik oluklarla bezenmiş süslemelerle karşılaşılmıştır. Az miktarda üçgen pencere biçiminde bezenmiş örneklere rastlanmıştır. İç bükey görünümlü, orta

---

²²⁴ Woolley ve Barnett 1952: 220.

²²⁵ Woolley ve Barnett 1952: 220-221.

²²⁶ Sconzo ve Falsone 2007: 75.

²²⁷ Woolley ve Barnett 1952: 221.

sapından yukarı doğru kenarları yükseltilmiş olanların kırmızı astar boya ile dekore edilenleri vardır. Genellikle ağız kenarlarının alt kısmında tek bir dalgalı hat halinde çizgi ile bezendiği görülmektedir²²⁸. Diğer örneklerde ağız kenarlarında dekor amaçlı kazıma, tarama ve kemik biçimli örgü bezeme söz konusudur. Yüksek ayaklı çanakların ayak kısmı genellikle iyi tıraşlanmış dikey çizgilerle bezenmiştir.

Erken Tunç Çağı sanduka mezarlarından çıkarılan çanakların detayları aşağıdaki gibidir:

KCG (Karkamış Cist Grave) 1 sanduka mezarında dört adet yüksek ayaklı çanağa rastlanmıştır. Bezemesi olmayan derin çanak, yivli ayağın üzerinde yükselmektedir. Yivler kazıma tekniği ile yapılmıştır. Çanağın kaidesinin içinden geniş bir delik tabandan yukarı doğru çıkmaktadır. Bu durum diğer yüksek ayaklı çanakların hepsinde görülmez. 0.15m boyunda olan çanağın yüzeyinin perdahlı ve hamurunun kahverengi-kırmızımsı kil ile yapıldığı anlaşılmaktadır²²⁹.

KCG2’de çıkarılan yüksek ayaklı çanaklar KCG 1 çanaklarıyla benzerlik gösterir ancak yüksekliği 0.265m olan bir örnek diğerlerinden farklı olarak kırmızı astarlıdır²³⁰. KCG3 buluntuları 0.20m ile 0.245m boyları arasında değişen çanaklardan oluşmaktadır. Bu mezardan ele geçen çanaklar alışılmışın dışında beceriksizce kaba yapılmıştır. Kırmızı-Kahverengi tonlarında karşımıza çıkan çanakların çoğu kırılmıştır²³¹. KCG4’te 9 adet tamamı benzer tipte yüksek ayaklı çanağa rastlanmıştır. En uzun 0.33m olan bu kaplar, omurgalı ve bezemeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeşil, kahverengi veya kırmızı kil kullanılmıştır²³².

KCG6’da çok sayıda yüksek ayaklı çanağa rastlanmıştır. Çanakların tamamı iyi pişirilmiş ve iyi bir işçilik sergilemektedir. Çanağın gövde ve ayak kısmı birbirinden bağımsız yapılmıştır. Daha sonra elle şekillendirilmiş kaide kısmı eklenerek çanak bütünleşmiştir. Çanakların genelinde kaide elle yapılmış bazen çakıl taşlarıyla parlatılmış ve inceltmiştir. Kapların ağız çapları 0,24m ile 0.30m arasında değişmektedir. Bu aralığın dışında daha küçük olanlarının çapları 0.07m iken yükseklikleri 0.10m’dir. 5 farklı kap tipinin bir arada bulunduğu bu mezarda yüksek ayaklı çanaklar ve kısa ayaklı çanaklar bir arada bulunmuştur. Yüksek ayaklı çanaklardan birinin üzerinde dört adet geniş üçgen pencere bezeme vardır.

---

²²⁸ Sconzo ve Falsone 2007: 79.

²²⁹ Woolley ve Barnett 1952: 215.

²³⁰ Woolley ve Barnett, 1952: 215.

²³¹ Woolley ve Barnett 1952: 215-216.

²³² Woolley ve Barnett 1952: 216.

Hamur rengi kahverengi-yeşil veya kırmızıdır. Bazılarının üzerinde ince cidar olduğu anlaşılmaktadır²³³.

KCG7 sanduka mezarında (*Şekil 13*) 40'a yakın çanak arasında farklı boyutlarda ancak benzer tiplerde yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır. Bazı örneklerin ayağı üzerinde üç yivli bezeme ile karşılaşılmıştır. KCG8'de 16 adet yüksek ayaklı çanak bulunmuştur. Çanakların hiç birinde bezeme ve ya boya izlerine rastlanmamıştır. KCG9 sanduka mezarın buluntuları arasında 5 adet yüksek ayaklı çanak bulunmaktadır. Kırmızı zigzag bezemeleri bulunan kaplardan ikisi kırılmış olarak ele geçmiştir. Tamamı kül rengi kille yapılmıştır. Taşla düzleştirme işlemi oldukça başarılı bir biçimde gerçekleştirilmiştir²³⁴. KCG13'te de benzer tipte yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır. KCG14 sanduka mezarından çıkarılan farklı boyutlardaki yüksek ayaklı çanaklar diğer mezar buluntularıyla benzer tiptedir. Bir örneğin ayağı üzerinde kalın şerit bezeme görülmektedir²³⁵.

Genel olarak değerlendirmek gerekirse, yüksek ve ya kısa ayaklı olarak bu çanakları ayırabilmekteyiz. İki tipinde alt tipleri ve çeşitleri geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Boyut, biçim, bezeme gibi özelliklerle birbirlerinden farklı özellikler sergilemektedirler. Hamur çoğu zaman iyi pişirilmiştir ve çoğunlukla kullanılan renk gri ve ya kırmızıdır. Erken Tunç Çağı Karkamış arkeolojik kalıntıları arasında bulunan yüksek ayaklı çanaklar, bu dönemin başlarını en iyi temsil eden gruptur²³⁶. MÖ 3.bin yılın ilk yarısına tarihli bu çanaklar dönemi temsil etmeleri nedeniyle, yerleşimin kazıcısı tarafından dönem 'Şampanya Bardağı Dönemi' olarak adlandırılmıştır. Erken Tunç Çağı I-II evrelerinden itibaren görülmeye başlanan çanaklar, MÖ 3.bin yılın ikinci yarısında azalmıştır. Ayrıca Roma Dönemine ait yerleşim tabakalarının daha önceki döneme ait tabakaları tahrip ettiği anlaşılmaktadır.²³⁷

2.3.10. Gre Virike

Birecik ile Karkamış arasında bulunan, Fırat Havzası'nda Erken Tunç Çağı'na tarihlenen 18 merkez arasında yer almaktadır. Gre Virike; Şanlıurfa ili Birecik ilçesinin 15 km güneyinde, Fırat Nehrinin doğu kıyısındaki çakıl seki üzerine kurulmuştur²³⁸. Höyük ilk kez 1989'da Karkamış Barajı su toplama sahası altında kalacak olan arkeolojik yerleşimler

²³³ Woolley ve Barnett 1952: 220.

²³⁴ Woolley ve Barnett 1952: 221.

²³⁵ Woolley ve Barnett 1952: 220-222.

²³⁶ Sconzo ve Falsone 2007: 72-73.

²³⁷ Sconzo ve Falsone 2007: 73.

²³⁸ Ökse 2002: 53.

konusunda bölgede yüzey araştırması yapan G. Algaze tarafından tespit edilmiştir²³⁹. Ardından Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi, Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi kapsamında T. Ökse başkanlığında 1999-2001 yılları arasında kazı çalışması gerçekleştirmiştir²⁴⁰.

Gre Virike kazılarında Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı tabakalarına rastlanmıştır. Kazı sırasında ele geçen bazı çanak çömlek parçalarından yerleşimin Erken Kalkolitik ve Orta Kalkolitik Çağ'a kadar gittiğini göstermiştir. Höyüğün güney yamacında Bizans Dönemi'ne tarihlenen kerpiç duvarlı yapılar tabakası mevcuttur.

Gre Virike'de yapılan kazı sonucunda K9 açmasının güneydoğu kesiminde bir oda mezar açığa çıkarılmıştır²⁴¹. Mezar, kerpiç döşeme ve dörtgen biçimli ana mezar odasına sahiptir. Ana mezar odasının doğusunda bulunan ön odaya küçük bir mekân aracılığıyla geçilmektedir. Mezarın üzerinin kireçtaşı levhalarla örtüldüğü tahmin edilmektedir. Yapım tarzı ve planı açısından oda mezarın benzerlerine MÖ 3.bin Orta Fırat havzasında ve Kuzey Suriye'de yaygın olarak rastlanılmaktadır²⁴².

Ölü hediyelerinden özellikle bazı kap parçalarının bir kısmının ön odada bir kısmının ana odada bulunmuş olması ayrıca tabandaki kemiklerin birden fazla iskelete ait olması bu mezarın birden fazla gömüye ait olduğunu göstermektedir²⁴³. Mezarda bakır kargı ucu, ok ucu, üç adet iğne, bir akik boncuk, çakmak taşından üçgen biçimli ok ucu, pişmiş topraktan yüksek ayaklı çanaklar ve toplamda 76 adet farklı biçimlerde benzerlerine Orta Fırat havzasında rastlanan seramiklere rastlanmıştır (*Şekil 14*)²⁴⁴. Bu durum Gre Virike oda mezarının Erken Tunç Çağı III boyunca kullanıldığını göstermektedir.

Gre Virike yüksek ayaklı çanaklarının 19 adedi omurgalı, biri keskin gövdeli, üçü S-profillidir²⁴⁵. Yuvarlak ve yarı küresel gövdeli çanaklar silindirik yüksek ayak üzerinde yükseltilmiştir. Kapların yapımından kullanılan hamur çoğu zaman açık, kızıl kahverengi olmakla beraber kırmızı hamurlu olan örneklerle de rastlanmıştır. Ayrıca Gre Virike araştırmalarında tespit edilen orta-kaba seramikler arasında elle şekillendirilmiş kaidelere de rastlanmıştır. Yüzeyi genellikle işlenmeden bırakılmış olup kazıma çizgilerle bezeli olanlarına

---

²³⁹ Algaze 1989: 255.

²⁴⁰ Ökse 2002: 52-53.

²⁴¹ Ökse 2005c: 27.

²⁴² Ökse ve Bucak 2002: 152.

²⁴³ Ökse ve Bucak 2002: 158.

²⁴⁴ Ökse ve Bucak 2002: 159.

²⁴⁵ Ökse 1999: 125-126.

da rastlanmıştır²⁴⁶. Gre Virike oda mezarında bulunan yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı III' e tarihlenmektedir.

2.3.11. Yarım Höyük

Gaziantep İli'nin doğusunda, Birecik İlçesi'nin 5km güneyinde Aşağıbayındır (Kertilli) Köyü'nün 400m güneydoğusunda, Fırat'ın batı kıyısı üzerinde yer alır. 1996 yılında M. S. Rothman başkanlığında kurtarma kazısı yapılmıştır²⁴⁷. Çalışmalar höyüğün güney yamacında bulunan iki aşmada gerçekleşmiştir. Höyükte bulunan iki tabakanın Roma Dönemine ait büyük bir çukur tarafından tahrip edilmesi nedeniyle oldukça karışık malzeme ile karşılaşmıştır.

Höyükte ele geçen kum katkılı basit mallar arasında ayaklı çanak parçalarına ve kaidelerine rastlanmıştır²⁴⁸. Bu tip buluntular yalnızca Erken Tunç Çağı'nın erken dönemlerinde ele geçmiştir. Yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı'nın en erken dönemlerinde ortaya çıkmış ve bazı küçük farklılıklarla Erken Tunç Çağı'nın geç dönemlerine değin varlığını sürdürmüştür. Buluntular arasında boru şeklindeki ayak parçalarının, yüksek ayaklı çanaklara ait olduğu düşünülmüştür Bu biçimde ayak parçaları Yarım Höyük'te Erken Tunç Çağı'nın erken döneminde ilk kez ortaya çıkmıştır. Bu durum yüksek ayaklı çanağın, höyüğün güney ve kuzey paralelindeki geniş coğrafi alandan çok önce burada görülmüş olduğunu kanıtlamaktadır.

Çanak parçaları üzerinde genellikle süsleme amaçlı dairesel kesikler bulunmaktadır. Höyükte bulunan yüksek ayaklı çanaklar bütünleştirilemediğinden tipolojik olarak değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır. Parçalar arasında düz ve ya halka kaideli çanaklara rastlanmıştır. Bunların küçük ve ya orta boylu yüksek ayaklı çanaklara ait olabileceği düşünülmüştür²⁴⁹. Höyük Kuzey Mezopotamya'da Geç Uruk Dönemi ile Erken Tunç Çağı geçiş özelliklerini göstermektedir. Yarım Höyük'te buluntuları Geç Uruk ve Erken Tunç Çağı'nın I-II evresine tarihlenmektedir²⁵⁰.

---

²⁴⁶ Ökse 1999: 126.

²⁴⁷ Rothman ve Kobze 1998: 244.

²⁴⁸ Rothman ve Kobze 2005: 114.

²⁴⁹ Rothman ve Kobze 2005: 115.

²⁵⁰ Rothman ve Kobze 1998: 245.

2.3.12. Akarçay Tepe

Şanlıurfa ili, Birecik ilçesi, Mezraa Beldesi, Akarçay Köyü'nün sınırları içinde ve kısmen köy yerleşim alanı altında kalmaktadır. Höyükte kazı çalışmaları 1999 yılında Şanlıurfa Müzesi başkanlığında, İstanbul Üniversitesi ve Tsukuba Üniversitesi ve Otonom Üniversitesi iş birliği ile başlamıştır²⁵¹. 2003-2004 yıllarında ara verilen kazıya 2005 yılında devam edilmiştir.

Höyükte kesintisiz üç ana yerleşme evresi saptanmıştır. Çanak Çömleksiz Neolitik B Evresi, Çanak Çömlekli Neolitik Geçiş Evresi ve Halaf öncesi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem olarak tespit edilmiştir. Yerleşmede Ubeyd Kültürü Dönemi ve Geç Kalkolitik Çağ izlerine rastlanmıştır. Ancak bu döneme ilişkin uzun süreli yerleşmeye işaret eden bulgular yoktur. Buranın Kalkolitik Dönemde yerleşme dışı alan olarak kullanıldığı düşünülmektedir²⁵².

Höyüğün batı eteğinde I-9 açmasında ve I-8 yüzeyinde yoğun olarak Erken Tunç Çağı seramikleriyle karşılaşmıştır. Seramikler içerisinde ele geçen kap parçalarının yüksek ayaklı çanaklara ait olduğu ancak tüm parçalar bulunamadığından kabın tipolojik olarak incelenmesi mümkün olamamıştır. Çark yapımı bu seramiklerin hamuru, sarımsı bej, soluk yeşil, devetüyü, açık kırmızı gibi çeşitli renklerden oluşmaktadır. İyi pişirilmiş olan bu çanak parçalarının hamurda az miktarda kireç, ince kum ve mika katkısı bulunmaktadır. Yüksek ayaklı çanaklara ait olduğu düşünülen ağız, gövde ve dip parçalarından örnekler Erken Tunç Çağı III-IV'e tarihlenmiştir²⁵³.

2.3.13. Oylum Höyük

Oylum Höyük, Kilis ili, Merkez ilçesi sınırları içerisinde Anadolu Platosu'nun bittiği, Suriye düzlüklerinin başladığı verimli bir ova üzerinde yer almaktadır. Kilis ilinde Akpınar Nehri kıyısında yer alan höyük, konumu itibarıyla Kuzey Suriye, Mezopotamya ve Anadolu'nun kesiştiği bölgede, bu kültürlerle ait buluntular veren Geç Kalkolitik'ten

²⁵¹ Rothman ve Kobze 1998: 243.

²⁵² Özbaşaran vd. 2006: 192.

²⁵³ Deveci 2001: 257.

Helenistik döneme değin izlerin görüldüğü önemli bir merkezdir²⁵⁴. Oylum Höyük'te ilk çalışmalar 1950'li yıllarda başlamıştır. İlk kapsamlı çalışmalar 1985 yılında E. Özgen başkanlığında gerçekleştirilmiş olup arkeolojik kazılara 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi ve Gaziantep Müzesi tarafından başlatılmıştır. Kazılar 1989 yılından itibaren A. Engin tarafından yapılmaktadır.

Höyük Kalkolitik Çağ'dan Helenistik Çağ'a değin iskân edilmiştir. MÖ 3.bin yılın ikinci yarısına ait basit toprak, çömlek, küp, sandık ve oda mezarlar ile mezarlığın içinde bulunan çeşitli ilkel yapılar ortaya çıkarılmıştır. Erken Tunç Çağı III-IV dönemine tarihlenen bu buluntuların ele geçtiği mezarlarla beraber bulunan mimari kalıntılar arasında bir ilişki olup olmadığı kesin değildir. Geniş bir bina ve bu binaya ait yangın geçirmiş odalarla karşılaşmıştır²⁵⁵.

Höyüğün doğu yamacının kuzey kesiminde yer alan oda mezarlar yaklaşık 2 m derinliğinde, 1.90 m genişliğinde ve 1.25 m yüksekliğindedir²⁵⁶. Mezar hediyesi olarak pişmiş toprak kaplar ve metal aletler ele geçirilmiştir. Bulunan kaplar günlük hayatta sık kullanılmayan bir kısmı emzikli küçük çömlekler, üçayaklı çanaklar ve yüksek ayaklı çanaklar olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵⁷. Bazı oda mezarlarda iğne, saç tokası ve mühür ele geçmiştir.

Oylum Höyük oda mezarlardan ele geçen yüksek ayaklı çanaklar arasında keskin ve yarı küresel gövdeli, yüksek silindirik ayaklı çanaklara sık sık rastlanmıştır. "S" profilli, içbükey görümlü yarıküresel çanağın ağız kenarları içe doğrudur. Yüksek ayak kaide kısmına doğru hafifçe açılmıştır. Bazısında ağız kısmı dışa doğru olarak yapılmış ve çan ayak üzerinde çanak yükseltilmiştir. Çanakların bazısı bir bütün olarak ele geçmiştir. Kaide kısımları genellikle ayakla bütün olarak yapılmıştır. Birkaç örnekte ayaktan bağımsız yapılanlarına rastlanmıştır. Oylum Höyük Erken Tunç Çağı III-IV döneminde yalın basit çanak grubunda yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir²⁵⁸.

---

²⁵⁴ Özgen ve Helwing 2003: 66.

²⁵⁵ Özgen, ve Helwing 2003: 67.

²⁵⁶ Özgen 1988: 97.

²⁵⁷ Engin 2008: 103.

²⁵⁸ Özgen vd. 1997: 59.

2.3.14. Belentepe Höyük

Kilis ili, Musabeyli ilçesi, Belentepe Köyünde bulunur. Oldukça geniş çaplı höyüğün yüksekliği 25 m'dir²⁵⁹. Höyük 2000 yılında A. Engin ve E. Özgen başkanlığında yürütülen yüzey araştırmasında tespit edilmiştir. 2008 yılında, Selçuk ve Pamukkale Üniversiteleri ile Gaziantep Müzesi Müdürlüğü başkanlığında kurtarma kazısı yapılmıştır. Höyükte Erken Tunç Çağından Geç Roma Dönemine kadar yerleşim görülmüştür.

Kurtarma kazısında Erken Tunç Çağına tarihlenen bir kaya oda mezar bulunmuştur. BT 08. Mezar 2 olarak adlandırılan kaya oda mezar oval biçimli olup 460x301 cm boyutlarında ve 192 cm derinliktedir. Mezarın batısında 80x73 cm boyutlarında oval bir giriş yeri bulunmaktadır. Mezar odasının içinde ve doğu tarafında ana kaya tabanı üzerinde pişmiş topraktan emzikli kap, testi, yüksek ayaklı çanak, sap delikli balta ve bir adet bilezik ele geçmiştir²⁶⁰.

Belentepe Höyükte ele geçen yüksek ayaklı çanak, oldukça yüksek içi boş silindirik ayağı ile dikkat çekmektedir. Kaideden yukarı doğru hafifçe genişleyen ayak, kaideden ve gövdeden ayrı yapılmıştır. Çanağın dışı doğru geniş, dik ve kalınlaştırılmış ağız kenarlı olduğu ve ağız kenarlarıyla gövde arasının bantlı olduğu tespit edilmiştir (*Şekil 7d*). Portakal renkli mal grubuna ait olan bu kaplar²⁶¹ çarkta şekillendirilmiş olup astar perdahlıdır. Belentepe Höyük'te ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı III ve IV evrelerine tarihlenmektedir²⁶².

2.3.15. Oğuzeli Kaya Mezarlığı

Gaziantep ilinin 17 km güneyinde yer alır. Doğusunda Nizip, batısında Elbeyli, Kuzeyinde Şahinbey ve Şehitkamil, güneydoğusunda Karkamış ilçeleri bulunurken güneyinde Suriye ile sınırı bulunmaktadır. Oğuzeli Erken Tunç Çağı kaya mezarları, 2005 yılında Fatih Mahallesinde yapılan çalışmalar sırasında tespit edilmiş olup Gaziantep Müze Müdürlüğü

---

²⁵⁹ Pusat 2006: 2.

²⁶⁰ Tırpan ve Söğüt 2009: 505.

²⁶¹ Pusat 2006: 52.

²⁶² Pusat 2006: 3-4.

tarafından kurtarma kazıları yapılmıştır²⁶³ (*Şekil 10*). Oğuzeli’nde kurtarma kazısı yapılan *Erken Tunç Çağı Kaya Mezar’ a ait* tabakalanma belirlenememiştir.

Kireçtaşı kaya mezar, yaklaşık 3.70 m uzunluğunda ve 2-2.4 m genişliğindedir. Mezarın yüksekliği 60 cm iken mezar oyuğunun derinliği 90 cm’dir²⁶⁴. Farklı zamanlarda en az 8 bireyin gömüldüğü mezar, uzun süre kullanılmıştır. Çok sayıda iskelet kalıntısı ve farklı dönemlere ait pişmiş toprak kaplar bu durumu kanıtlamaktadır²⁶⁵. Her yeni gömüt sırasında eski gömüte ait kemik ve buluntuların mezarın doğusundaki dip kısma doğru itilmiştir.

Buluntular arasında birçok farklı biçimde çanakların yanında yüksek ayaklı çanaklara da rastlanmıştır²⁶⁶. Oğuzeli’nde ele geçen ikiz yüksek ayaklı çanak diğer tipteki yüksek ayaklı çanaklardan farklılığı sebebiyle oldukça dikkat çekmektedir (*Şekil 9*). İkiz çanak; iki çanağın sivri birer dirsekle ayağa bağlandığı ünik bir kült eserdir. İkiz çanaklarından biri eksiktir. Mezarda benzer çanak biçiminde iki yüksek ayaklı çanak daha bulunmaktadır. Çanağın ayağı üstte ve altta yuvarlak, ortada kare kesitlidir. Ayağın dikdörtgen kesitli kısmı üzerinde, kesilerek çıkartılmış dört adet dikdörtgen pencere açıklıkları bulunmaktadır. Bu bölümün olasılıkla bir yapı veya tapınak modelini yansıttığı düşünülmektedir²⁶⁷. Dikdörtgen açıklıklardan üçünün çevresindeki paralel çizgiler pencere lentosunu vurgular gibidir. Mezar buluntularından ele geçen yüksek ayaklı çanaklar MÖ 3. bin yılın ortalarına Erken Tunç Çağı II ve III’e tarihlenmektedir.

2.3.16. Bağlarbaşı Sanduka Mezarlığı

Gaziantep ili, Şahinbey ilçesi, Bağlarbaşı köyünde bulunmaktadır. Erken Tunç Çağı’na tarihlenen mezar 2007 yılı sonlarında Bağlarbaşı köyünde temel hafriyatı sırasında ortaya çıkmıştır. Mezarın kazısı 2008 yılı başlarında Gaziantep Müzesi tarafından yürütülmüştür²⁶⁸. Bağlarbaşı’nda kazısı yapılan *Erken Tunç Çağı Sanduka Mezarına* ait tabakalanma belirlenememiştir. Taş sanduka mezar içinden birden fazla iskelet ve pişmiş topraktan 1 adet

²⁶³ Önal ve Beyazlar 2005: 27.

²⁶⁴ Yılmaz 2006: 61.

²⁶⁵ Duru 2006: 114.

²⁶⁶ Engin 2016: 8.

²⁶⁷ Engin 2016: 11-12.

²⁶⁸ Önal ve Yılmaz 2008: 2.

lahit mezar, çok sayıda şişe, bardak, çanak, metalik kap, emzikli kap, testi ve 12 adet yüksek ayaklı çanak ele geçmiştir(*Şekil 7a, b, c*)²⁶⁹.

Bağlarbaşı sanduka mezardan ele geçen yüksek ayaklı çanaklar yarıküresel gövdeli çanaklarıyla silindirik ayaklar bir bütün olarak yapılmıştır. Ayak genellikle silindirik biçimde iken bazısında hafif dışa bombeli olduğu görülmüştür. Bazısı ise çanağın hemen alt kısmından başlayarak tabana doğru açılan çan biçimli ayak olarak yapılmıştır. Mezardan ele geçen bu kapların dudak kenarlarındaki yivler dışında üzerlerinde herhangi bir kazıma ve bezemeye rastlanmamıştır. Bağlarbaşı'nda bulunan taş sanduka mezar ve buluntuları Erken Tunç Çağı III evresine tarihlenmektedir.

---

²⁶⁹ Önal ve Yılmaz 2008: 11.

2.4. AKDENİZ BÖLGESİ

Bu bölgede kazısı yapılan ve bu çalışma kapsamında ele alınan Gedikli Karahöyük, Tilmen Höyük, Yumutepe ve Bağdemağacı yerleşim veya mezarlıkların konumu, araştırma tarihçesi, tabakalanma, mimari ve buluntu durumu, tipoloji ve tarihlendirmeleri aşağıda kısaca verilmiştir.

2.4.1. Gedikli/Karahöyük

Gaziantep İlinin İslâhiye İlçesine bağlı olup, Zincirli'nin 19 km kuzeydoğusunda, Tilmen Höyüğün 35 km kuzeyinde, Coba Höyüğün 6 km batısında yer almaktadır. Höyükte bilimsel anlamdaki ilk çalışmalar 1958-1963 yılları arasında U. B. Alkım başkanlığında İstanbul Üniversitesi adına başlatılmış 1967 yılına değin kazılar devam etmiştir²⁷⁰.

Höyükte yapılan kazılarla yerleşimin Geç Kalkolitik Çağ'dan Osmanlı Dönemi'ne değin kesintisiz tabakalarına rastlanmıştır. Doğu yamacında açılan basamaklı açma ile tabakalanması kesinleşmiştir. I. Kültür Evresi Demir Çağ, II. Kültür Evresi Orta Tunç Çağı, III. Kültür Evresi, III a'dan III k'ye kadar olan yapı katlarının Erken Tunç Çağı'na tarihlendiğini bildirmektedir. III k'den itibaren Kalkolitik Çağ'a girilmiştir. Erken Tunç Çağı tabakalarının kalınlığı yaklaşık 18 m'dir. 1967 yılı kazısında basamaklı A açmasında tepenin en üstünden 31,8 m'de ana toprağa inilmiştir²⁷¹. Yine tepenin güneydoğu eteğinde açılan açmada ortaya çıkan MÖ 3.binyıla tarihli mezarlık alanı tam tabakalanmamıştır. IV. Kültür Evresi Geç Kalkolitik Çağ olarak belirlenmiştir.

Gedikli Kuzeydoğu yamaç A-sondajı'nda yukarıdan aşağıya doğru stratigrafik bir sonuç elde edilmiştir. Bu kültür evreleri on bir basamaktan oluşmaktadır. Erken Tunç Çağı tabakasında yüksek ayaklı ve çan ayaklı çanaklara rastlanmış olup bu tip çanakların tamamına yakını oda ve kremasyon mezarlarından ele geçmiştir²⁷². Gedikli IV'ün son iki yapı katında ilk örneklerini gördüğümüz portakal kırmızısı renkli çanak (PKHM), III. Evre'de ilk yapı katlarından itibaren çoğalarak bu dönemin malzemesi olmuştur. Orta kaliteli denebilecek ürün olmakla beraber, Gedikli çömlekçilik repertuarına birçok yeni biçim, örneğin çan ayaklı ve yüksek ayaklı çömlekler, portakal kırmızısı renkli mal kapları olarak girmiştir²⁷³. Gedikli'nin Erken Tunç Çağı kapları arasında en gösterişli biçimi portakal kırmızısı çanaklardan yüksek

---

²⁷⁰ Alkım ve Alkım 1966: 1.

²⁷¹ Alkım 1967: 18.

²⁷² Alkım 1966: 10-11.

²⁷³ Duru 2006: 30.

ayaklı çanaklarıdır²⁷⁴. Çan ayakla yere basan, uzun silindirik bir ayak, kaide üzerine oturtulmuş zarif bir çanak şeklindeki meyveliklerden, Derinlik Açması'nda iki adet bulunmuştur (Şekil 8b/d)²⁷⁵.

Gedikli Höyüğün Güneydoğu eteğinde açılan C Sondajı ile nekropol alanına ulaşılmıştır. Birkaç yüzyıl boyunca kullanıldığı tespit edilen nekropol alanında üç tür gömme ile karşılaşmıştır. Bunlar basit toprağa gömme, çömlek içinde kremasyon ve dikdörtgen planlı oda mezarlarıdır²⁷⁶. Kremasyon mezarlarında ölü hediyesi olarak kırmızımtırak portakal renkli derin çanaklar ve küçük kaideli çanaklara rastlanmıştır.

Höyükte açılan C-sondajı ile 9.5x7.5 m boyutlarındaki bir alanda üç oda mezar bulunmuştur (M-I, M-II, M-III). Erken Tunç Çağı II dönemine tarihlenen bu mezarlarda ölü hediyesi olarak ilginç kaplara rastlanmıştır. M-I adlı oda mezar en güneyde, doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Mezarda on sekiz adet farklı biçimlerde kap ele geçmiştir. Biçimleri bakımından çan ayaklı çömlekler, çan ayaklı bodur meyvelikler, yüksek ayaklı çanaklar, sepetkulplu küçük meyvelikler ve fincanlar olarak sınıflandırılmıştır²⁷⁷.

Çanağın ana vücut kısmı ilginç bir görünüş sergilemektedir. Ağız kenarlıkları keskin bir dönüşle dışa açılmıştır. Ayağın içi boştur ve çanağıyla birleştiği kısımda 3-4 paralel sıra halinde yumuşak yivler yapılarak uzun, silindir ayak hareketlenmiştir. İçi boş ayağa benzeyen masif bir parçanın bu tür kaplara ait olabileceği düşünülmektedir²⁷⁸. M-I oda mezarda çan ayaklı meyveliklerden birinin ağız kısmı kırık olmak suretiyle iki adet bulunmuştur. Yukarı doğru genişleyen, çan ayak üzerine oturtulmuş yayvan bir çanaktan meydana gelmiştir. Ağız çapları oldukça geniştir. Bir bütün olarak ele geçen yüksek ayaklı çanak, çan ayaklı çanaklarda olduğu gibi yukarı doğru genişleyen yüksek bir ayağa sahiptir. Silindire benzeyen ayak yayvan bir kaide üzerinde düz bir şekilde yükselir ve dışa doğru açılan çanak kısmında sonlanır²⁷⁹.

Tüm örnekleri mezarlık alanı kapları içinde bulunan, sadece üst yarısı ele geçirilmiş çanağın genişleyerek yükselen kenarı, gövde ortasında omurga yaparak dış bükey bir eğimle son bulmaktadır. Bu omurgalı çanak biçimi mezarlık alanındaki diğer buluntulara bakılacak

---

²⁷⁴ Yılmaz 2006: 63.

²⁷⁵ Yılmaz 2006: 63-64.

²⁷⁶ Yılmaz 2006: 65.

²⁷⁷ Alkım 1966: 8.

²⁷⁸ Duru 2006: 30.

²⁷⁹ Alkım 1966: 19.

olursa, bunların çoğunlukla çan ayak ve ya yüksek ayak üzerine yerleştirilmiş olmaları gerekmektedir²⁸⁰. Kısa ve uzun ayaklı çanaklara ait olabilecek fazlaca parça ele geçmiştir. Ayakların içleri genellikle boş bırakılmıştır. Dışında ise tek bir yiv veya farklı sayıda yivlerle bezeli ayaklar ele geçmiştir. Gedikli-Karahöyük III. Kültür evresine ait mezarlarından ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı II-III evresine tarihlenmektedir²⁸¹.

2.4.2. Tilmen Höyük

Gaziantep İli İslâhiye İlçesi'nin 10 km doğusunda Sakçagözü Ovası'nın batı kenarında bulunmaktadır. U. Bahadır Alkım başkanlığında 1959–1972 yılları arasında kazı yapılmış²⁸², 2002-2005 yıllarında yürütülen ikinci dönem kazıları İstanbul Üniversitesi, Roma “La Sapienza” ve Bologna Üniversitesi ortak projesi kapsamında R. Duru, P. Matthiae ve G. Umurtak'ın danışmanlığında²⁸³, 2007-2011 yılları arasında da N. Marchetti tarafından yürütülmüştür²⁸⁴. Yerleşmede Geç Kalkolitik Çağ, Erken, Orta, Geç Tunç Çağı ve Demir Çağı olarak dört kültür katı bulunmuştur.

Tilmen Höyük'te III-d-g tabakaları oda mezarları içine bulunan kap biçimleri arasında yüksek ayaklı çanaklar ele geçmiştir²⁸⁵. Höyükte ele geçen yüksek ayaklı çanaklar düz ve yüksek ayağı bulunan kabın dudağı küt, ağzı içe kapanan üst kısmı omurgadan aşağı doğru daralarak dışa açılan dipli kaide ile birleşmiştir. Oda mezarda bütün olarak ele geçen oluklu ve yüksek ayaklı çanağın dışa çekik dudağı, çok keskin omurgası vardır. Ayağın üzerinde oluk bezeme mevcuttur (*Şekil 5*)²⁸⁶. Boyları 18–37 cm, ağız çapları 18–27 cm arasında değişen bu kaplar çarkta yapılmıştır. İyi pişirilen kapların hamur rengi kırmızımsı portakal olup mineral ve kum katkılıdır.

Tilmen Höyük oda mezarlarına ait III. Tabaka'da Erken Tunç çağı yerleşmesine tarihlenmektedir. IIIj-k: Erken Tunç Çağı I, IIIg-h: Erken Tunç Çağı II, IIIc-f: Erken Tunç Çağı III olarak belirlenmiştir²⁸⁷.

---

²⁸⁰ Duru 2006: 30.

²⁸¹ Yılmaz 2006: 63.

²⁸² Alkım 1962, 236-249.

²⁸³ Duru 2006: 7.

²⁸⁴ Marchetti 2011: 20.

²⁸⁵ Sayıt 2006: 69.

²⁸⁶ Sayıt 2006: 69-70.

²⁸⁷ Marchetti 2011: 29.

2.4.3. Mersin Yumuktepe

Mersin kent merkezinin yaklaşık 1 km. kadar kuzeybatısında, Demirtaş Mahallesi'nde yer almaktadır. 1936 yılında J. Garstang tarafından tespit edilmiş, 1937-1939 ve 1947-1948 yılları arasında kazılmıştır²⁸⁸. Kazılar 1993-1999 yıllarında V. Sevin başkanlığında devam etmiştir²⁸⁹. J. Garstang'ın kazılarında 33 tabaka saptanmış, Neolitik Çağ'dan İslami Dönemine değin tabakalanma açığına çıkmış, ETÇ II-III yerleşmelerine ulaşılammıştır²⁹⁰.

Tabaka 12A'da iki farklı döneme ait mimari duvar kalıntıları, yaklaşık 1 m kalınlığında geniş tuğlalarla örülmüştür. Oda 113 yapısında görülen çanakların tamamı Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenmektedir²⁹¹. Tabaka 12'de Erken Tunç Çağı'nın geç evrelerine tarihlenen yıkıntılar arasındaki ocağın çevresinde yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır. XII A tabakasının Erken Tunç Çağı evresi bu tabaka yerleşmesinin fakir olduğunu düşündürmüştür. Tabaka 12A'da bulunmuş yüksek ayaklı çanaklar, yarı küresel gövdeli, küresel gövdeli ve 's' profillidir. Küresel gövdeli çanağın gövdesinin etrafında dört adet çıkıntı bulunmaktadır. Ayaklar genellikle çan biçimlidir (*Şekil 16*). Hamuru açık siyah-gri renkte ve ince kum katkılıdır. Siyah ince astarlı çanakların tamamı el yapımıdır. Tabaka 15'te ele geçen ayaklı çömlek gri hamur ve ince astarlıdır²⁹². Açıklı siyah astarlı çanakların kıvrımlarına mat beyaz pigmentle zikzaklar dekor amaçlı uygulanmıştır. Geç Kalkolitik Çağ ile Erken Tunç Çağı'nın geç evrelerine tarihlenen XIA tabakasındaki²⁹³ yapı temellerinde yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır.

2.4.4. Bademağacı

Antalya İli Merkez İlçeye bağlı Bademağacı Köyü'nün 2 km kuzeyinde yer alır. Höyük uzunluğu 8 m. genişliği 6 m. olan etrafı dağlarla çevrili küçük bir ova içinde yer almaktadır. Höyük 1958 yılında James Mellaart²⁹⁴ tarafından Kızılkaya adıyla tanıtılmıştır. Refik Duru'nun araştırmaları sonucunda Bademağacı Höyüğü olduğu anlaşılmış²⁹⁵ ve Refik Duru ve Gülsün Umurtak başkanlığında 1993-2010 yılları arasında kazılmıştır. Bademağacı Höyüğünde tabakalanma, Çanak Çömleksiz Neolitik'ten başlayarak Çanak Çömlekli Neolitik,

²⁸⁸ Garstang 1953: 2.

²⁸⁹ Özaydın 1999:3.

²⁹⁰ Garstang 1953: 2-3.

²⁹¹ Garstang 1953: 182-183.

²⁹² Garstang 1953: 96.

²⁹³ Köroğlu ve Caneva 2007: 86.

²⁹⁴ Mellaart 1961: 159.

²⁹⁵ Duru 1994: 51.

Erken Kalkolitik, Geç Kalkolitik, Erken Tunç ağı II, Orta Tunç ağı ve Hristiyanlık Dönemine kadar devam etmektedir²⁹⁶.

ET II yerleşmeleri yamacın en dış halkasında yan yana sıralanmış yapılarla temsil edilmektedir. Bu yapılar megara planlıdır²⁹⁷. Bademağacı ET yerleşmelerinde bulunan yüksek silindirik ayak parçalarının yüksek ayaklı çanaklara ait olabileceği düşünülmektedir.²⁹⁸ Dudak st çıkıntılı, yatay kulpu çift delikli kaideli yayvan çanağın ağız çapı 30 cm'dir²⁹⁹. Kırmızı hamurlu çanak parçaları orta derecede pişirilmıştir. Ele geçen kaideli çanaklar Erken Tunç ağı'nın ortalarına tarihlenen yapı katına bulunmuştur.

---

²⁹⁶Duru 2005: 520.

²⁹⁷ Duru ve Umurtak 2010: 25.

²⁹⁸ stn 2006: 88.

²⁹⁹ stn 2006: 44.

2.5. ORTA ANADOLU VE ORTA KARADENİZ BÖLGESİ

Orta Anadolu'nun doğusunda bulunan Kızılırmak, Sivas, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Kırıkkale, Ankara, Çankırı, Çorum ve Samsun illerinden geçerek Bafra burnundan Karadeniz'e ulaşır³⁰⁰. Nehir, İç Anadolu'nun doğusunda Sivas'ta bulunan Kızıldağ'ın güney yamaçlarından doğar, batı ve güneybatıya doğru akarak yay biçimini alır ve Kızılırmak Havzasını oluşturur.³⁰¹ Bu bölgelerde kazısı yapılan ve bu çalışma kapsamında ele alınan Alacahöyük, Alishar, Çadır Höyük, Çengeltepe ve İkiztepe yerleşim veya mezarlıkların konumu, araştırma tarihçesi, tabakalanma, mimari ve buluntu durumu, tipoloji ve tarihlendirmeleri aşağıda kısaca verilmiştir.

2.5.1. Alaca Höyük

Çorum iline bağlı Alaca ilçesinin 15 km kuzeybatısında, Hüyük köyünde bulunan bir höyüktür. Höyükte ilk kazılar Osmanlı Dönemi'nde Theodor Makridi tarafından 1907'de yapılmış³⁰², kazılar 1935-1942 yılları arasında H. Z. Koşay ve R. O. Akok başkanlığında devam etmiş³⁰³, 1997-2018 yıllarında A. Çınaroğlu tarafından yürütülmüştür³⁰⁴.

Alacahöyük'te dört ayrı kültür katının bulunduğu 15 yapı katı tespit edilmiştir. İlk kültür katı Frig Çağı mimari kalıntı ve buluntularına aittir³⁰⁵. İkinci kültür katı Hitit Çağı, dört tabakalık yerleşmeyi gösteren mimari kalıntılarıyla kendini göstermiştir. Üçüncü kültür katında Erken Tunç Çağına tarihlenen üç tabakalı yerleşme ve mimari kalıntılarla bulunmuştur. Mezar hedyelerinin yoğun olarak bulunduğu kral mezarları bu evreye tarihlenmektedir. Dördüncü kültür katında ise Kalkolitik Çağa tarihlenen üç tabaka açığa çıkmıştır³⁰⁶.

Alaca Höyük kazılarında 14 Kral Mezarı (A-S) bulunmuştur³⁰⁷. Mezarların geneli dikdörtgen yapıda 0.75-0.1 m derinlikte, 8-4 m. uzunlukta-5-2 m. genişliktedir. Bu mezarlarda bulunan iskeletlerin dördü kadın, 5'i erkektir. Diğerleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mezar S'de iskelet bulunmamıştır. Mezar C iki ölüye ait olup diğerlerine

³⁰⁰ Köse vd. 2011: 162.

³⁰¹ Yüce 2015: 411.

³⁰² Macridy 1908: 1-29.

³⁰³ Koşay ve Akok 1973: 1.

³⁰⁴ Çınaroğlu 2018: 2-3.

³⁰⁵ Koşay ve Akok 1973: 1-2.

³⁰⁶ Koşay ve Akok 1973: 2.

³⁰⁷ Salzman 1992: 127.

tek kişi gömülmüştür. Mezarlara bırakılan eşyalar 12 kategoride incelenmiştir³⁰⁸. Mezar çukurlarının dörtkenarı birbirine çamur harçlarla bağlanan düzensiz taşlarla, birer duvar gibi iki yana koyulan uzun hatıllarla çevrilmiştir. Karşılıklı iki uzun duvarın üstüne koyulan ağaçlarla kapatıldıktan sonra oluşan düz damın üzeri toprakla örtülmüştür. Tek bölmeli mezar odalarının içine seki yapılmıştır. Tabanları çoğunlukla kille, bazen de çakıl-toprak karışımı toprakla sıkıştırılarak yapılmıştır. Bir tanesi yassı iri taşlarla döşenmiştir. Oda duvarlarının içi ve dışı sıvanmıştır. Oda içindeki iskeletin çevresindeki setler ve sekiler üzerine mezar hediyeleri bırakılmıştır³⁰⁹.

İskeletlerden beşi hocker pozisyonunda, başları batıya, yüzleri güneye bakacak şekilde yatırılmıştır. Burada altı basit toprak mezar (F1-2, P1-2, G3), iki küp mezar (F1, SK18) ve iki sanduka mezar (G1-4) açığa çıkarılmıştır. Mezar K: En zengin mezar buluntularının bulunduğu mezarlardan biridir. Rütbe ile ilgili eşyalar ve silahlar, altın kaplar, tören kapları ve farklı biçimlerde kapların bir arada bulunduğu mezardır³¹⁰. Mezar B: 5. tabaka'da bulunan mezarda kalın kül katmanlarına rastlanmıştır. İskelet bir düzlem üzerinde *in situ* durumunda bulunmuştur. Mezar hediyeleri bakımından zengindir. Buluntular arasında diğer mezarlarda rastlanmayan damga mühürler, standart çanak çömlek parçaları, boncuk ve figürinlerle karşılaşmıştır. Buluntular arasında kuyumculuk teknikleri açısından önemli buluntular ele geçmiştir. Bu eserler ticaret ve göçler ile Anadolu'ya geçmiştir³¹¹. MÖ 3. Binin ikinci yarısına tarihlenen buluntular arasında altın güğüm, yüksek ayaklı çanak ve tas ele geçmiştir.

Mezar G1: İki iskelete ait olan mezarda iskeletler sıvalı bir düzlem üzerine bütülmüş bir konumda doğu-batı yönünde yerleştirilmiştir. G1 mezarı 9. tabakada bulunmaktadır. Mezarın kral mezarı olabileceği düşünülmektedir. Mezar hediyeleri çeşitli yüksek ayaklı çanaklardan ve siyah açıklı oyma bezemeli bardaklardan oluşmaktadır³¹². Yüksek ayaklı çanaklar iskeletlerin güneyinde, mezar duvarı boyunca dizili olarak bulunmuştur. Kaplar törensel niteliğe sahiptir. 5. tabakanın 40-42 plan karesinde bulunan E Binası'nda kırılmış bir vaziyette yüksek ayaklı çanak parçalarına rastlanmıştır. Bulunan bu çanakların törensel olarak kullanıldığı düşünülmüştür (*Şekil 15*).

³⁰⁸ Çelik ve Çınaroğlu 2011: 283.

³⁰⁹ Çelik ve Çınaroğlu 2011: 284-285.

³¹⁰ Salzmänn 1992: 139.

³¹¹ Salzmänn 1992: 140.

³¹² Salzmänn 1992: 104.

Alaca Höyük yüksek ayaklı çanakları kalın ve içleri oyuktur. Yarı küresel, düz ve geniş ağızlı sığ gövdeli çanak genellikle tabana doğru genişleyen ayak üzerinde yükseltilmiştir. Çanakların karakteristik özelliği kabın tabanı ve ayağı üzerinde bulunan kıvrım noktalarıdır. Mezar G1'deki siyah yüksek ayaklı çanakların kaideleri oldukça zariftir. E binasında bulunan çanaklar çoğunlukla küresel gövdelidir. Bu kapların yükseklikleri birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. 46-12 cm arasında değişmektedir. Ağız çapları ise 20-15 cm arasındadır. Bazısında boy ve ağız çaplarının eşittir. Yüksek ayaklı çanakların çoğunda bezeme görülmez ancak bazısında kabartma ve oluk bezemeye rastlanmıştır.

Alacahöyük yüksek ayaklı çanakları el yapımı, kum ve saman katkılı, arıtılmış hamurlu, açkılı örneklerden oluşmaktadır. İçi dışı siyah ve ya dışı kırmızı, siyah, koyu gri ve ya kahverengidir. Renk çanağın fırınlanmasıyla oluşmuştur. Çanaklar metalik bir parlaklık ile çok iyi perdahlanmıştır. Erken Tunç Çağı III'e tarihlenen 5-7.tabakalarda bulunan 14 kral mezarından ve Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen basit toprak mezarlardan yüksek ayaklı çanaklara ulaşılmıştır³¹³.

2.5.2. Alishar

Yozgat il merkezinin güneydoğusunda, Sorgun İlçesi'nin güneyinde, Alishar Köyü'nün 2.5 km kuzeyindedir³¹⁴. Sorgun ile Sarıkaya ilçesi arasındaki karayolunun hemen hemen ortasına yakın bir yerde konumlanmaktadır. Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü adına H. H. Von Der Osten başkanlığında 1927-32 yılları arasında kazılmıştır³¹⁵. 1993-1994 yılları arasında höyükteki kazılar R. L. Gorny tarafından yeniden başlamıştır.

Son Kalkolitik Çağ/Erken Tunç Çağı I evresi 0 tabakası, Son Kalkolitik Çağ/Erken Tunç Çağı I evreleri Ia tabakası, İlk Tunç Çağı II-IIIa evreleri Ib tabakası, İlk Tunç Çağı IIIb evreleri III. tabaka³¹⁶, Geçiş Dönemi III tabaka, Eski Hitit Dönemi II. Tabaka, Yeni Hitit Dönemi IV. Tabaka, Frig-Med-Pers Dönemi V. Tabaka, Hellenistik-Galat-Roma-Bizans dönemleri VI. Tabaka, Selçuk-Osmanlı Dönemi de VII. tabaka olarak adlanmıştır³¹⁷.

23.50 m derinlikte bulunan 14. tabakada kerpiç bir duvara ait parçalar ve duvarların oluşturduğu köşede fırın bulunmuştur. Bir adet çömlek mezar bulunmuştur. Mezarlar

³¹³ Salzmann 1992: 251.

³¹⁴ Ünsal 2003: 55.

³¹⁵ Oster 1930-32: 208.

³¹⁶ Oster 1930-32: 208-209.

³¹⁷ Yakar 1985: 198.

zeminden birkaç cm aşağıda bulunmuş olup mezar hediyeleri bakımından oldukça zengindir³¹⁸. Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen 13. Tabakada, gömütler dışında alandan yanmış odun parçaları, iki adet taş alet ile moloz ve çamurdan yapılmış bozulmuş yapı kalıntıları bulunmuştur. Alanın batısında büyük bir odaya benzeyen yapıda ise çok sayıda çömlek parçası, taş ve kemik alet ile fırın bulunmuştur. Yetişkin ve çocuklara ait olan bu mezarlardan üçünün basit toprak mezar dördünün çömlek mezar olduğu görülmüştür³¹⁹.

Alişar Geç Kalkolitik Çağ yüksek ayaklı çanakları iki farklı tipte karşımıza çıkmaktadır. İlki çanağın hemen altında kaidesi incelen zarif bir şekilde yapılmış çanak, diğeri çanağın altından ayağın orta kısmına doğru genişleme yapan daha sonra tabanın son genişlemesinden önce içeri doğru daralan tiptir. Bir bütün halinde bulunan yüksek ayaklı çanağa rastlanmamıştır. Kapların genellikle ayak ve kaide kısımları ele geçmiştir. Bu dönemde yüksek ayaklı çanaklara ait çok parça bulunmuş olmasına rağmen sadece üç kap bütünlenebilmiştir.

Alişar Höyük'te bulunan Kalkolitik Çağ'a tarihlen tüm çanaklar el yapımıdır ve yüksek ateşte pişmiştir. Renkleri Kırmızı, siyah veya gridir. Hamurunda kullanılan kil mika ve taşçık katkılı olup mallar çoğunlukla kaba yapılmıştır. Kaba çanakların yanında zarif bir şekilde biçimlendirilmiş yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır³²⁰. Kapların çoğunun iç ve dış kısımları siyah astar ve perdahlıdır. Üzerlerinde bezeme nadiren görülmekle birlikte çanak parçalarında görülen bant bezemenin tüm kabın üzerinde olup olmadığı parçaların küçük olması sebebiyle belirlenememiştir³²¹. Alişar 13 ve 14. tabakada ele geçen yüksek ayaklı çanaklar MÖ 3. bin yılın ilk yarısına (Geç Kalkolitik Çağ sonları ile Erken Tunç Çağı I-II) tarihlenmiştir³²².

2.5.3. Çadır Höyük

Çadır Höyük, Yozgat İl sınırları içindeki Alişar Höyüğü'nün 13 km.kuzeybatısında, Sorgun İlçesi'nin güneydoğusunda Peyniryemez Köyü içinde yer alan bir höyüktür³²³. Höyük 1993 yılında tespit edilmiş olup ilk sistemli kazılara 1998 yılında Chicago Üniversitesi adına R. L. Gorny başkanlığında başlanmıştır³²⁴. Kazı çalışmalarıyla höyükte Neolitik, Erken ve

³¹⁸ Schmidt 1933: 47.

³¹⁹ Schmidt 1933: 47-48.

³²⁰ Omura 1993: 375.

³²¹ Schmidt 1932: 41.

³²² Schmidt 1933: 47.

³²³ Gorny 2004: 13.

³²⁴ Paley 2002: 36.

Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Orta ve Geç Tunç Çağı, Erken-Orta-Geç Demir Çağı, Bizans Dönemine ait tabakalar tespit edilmiştir³²⁵.

IIc Evresi'nde yanmış oda içersinde siyah perdahlı kap parçaları güney açmasında bulunan Tapınak odasında çok sayıda yüksek ayaklı çanak parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca bu alanda birkaç boğa figürünü bulunmuş olması alanın kült merkezi olduğunu düşündürmüştür³²⁶. Yüksek ayaklı çanak parçalarından ikisi de ayak kısmına aittir. Silindirik inen ayak tabana doğru genişleme gösterirken diğer bir parça da kısa, çan ayaklı bir çanağa aittir³²⁷. Ele geçen çanak parçaları Geç Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı Geçiş dönemine tarihlenmiştir.

2.5.4. Çengeltepe

Yozgat il merkezinin 500 m doğusunda, Sivas karayolunun güneyinde yer alır. Höyükte kazılar 1966 yılında Ahmet Ünal tarafından gerçekleştirilmiştir. Höyükte Erken Tunç Çağı, Frig Dönemi ve Helenistik Döneme tarihlenen tabakalar tespit edilmiştir³²⁸.

Erken Tunç Çağının erken evreleri 4-5. Tabakalarda açığa çıkmıştır. Höyükte 5. tabakada planlı bir mimari belirlenememiş, bazı taş temeller bulunmuştur. 4. tabaka mimari ve küçük buluntu bakımından daha zengindir. Bu tabakanın tamamen yandığı, 75 cm kalınlıkta yangın enkazı ile kanıtlanmıştır. Yapı tamamen kerpiç ve ağaçtan yapılmış, tabanı kille sıvanmıştır. Tabanın ortasında bir sütun kaidesi, öğütme taşları, pişmiş topraktan kaplar, askı ve ağırşaklar ile bir tandır bulunmuştur³²⁹.

Yüksek ayaklı çanaklardan biri hariç diğerleri 4. tabakada bulunmuştur. Yanmış yapıda ele geçen yüksek ayaklı çanak, gövdesinden ayak kısmına doğru genişleyen daha sonra kaidenin son genişlemesinden önce içeri doğru daralan tiptedir. Çanağın ağız kenarları keskin bir profille yukarı doğru kalkıktır. Ayağın içi boştur. Yüksekliği 21 cm olan kabın iççiliği kabadır. Çanaklar genel olarak kırmızı ve siyah renktedir. 5. tabakada ele geçen çanağın yarısı siyah, yarısı kahverengidir. Hafif boya astarlı ve perdahsızdır. Yüksek ayaklı çanağa ait bir

---

³²⁵ Gorny 2004: 16.

³²⁶ Gorny 2004: 17.

³²⁷ Gorny 2004: 18.

³²⁸ Paley 2002: 40.

³²⁹ Ünal 1968: 121.

parça üzerinde yapılan araştırmalar 4. tabakada çıkan yangının şiddetini göstermektedir. Kabin bir kısmı erimiş ve içine düşen kerpilerle sertleřmiřtir³³⁰.

2.5.5. İıkiztepe

Samsun ili, Bafra ilçesinin 7 km kuzeybatısında yer alır. Bu alanda dört tepeden oluşan bir hykleşme tespit edilmiştir. 1974 ile 1976 ve 1978 yıllarında Tepe I-II'de, 1977 yılında tüm tepelerde, 1979, 1993 ve 2000 ile 2006 yılları arasında Tepe I'de ve 1994 ile 1999 yılları arasında sadece Tepe III'te gerçekleştirilmiştir. Tepe I-II ve Tepe III'te ana toprağa eriřilmiřtir³³¹. İıkiztepe Geç Kalkolitik (M 4300-3200), Erken Tunç ağı I (M 3200-2930), Erken Tunç ağı II (M 2800-2400) Erken Tunç ağı III (M 2400-2100), Geçiş/Erken Hitit ağında (M 2100-1700) iskan edilmiřtir³³². Höyükte kazılar 2006 yılına değin srmştir.

Erken Tunç ağına ait buluntular veren Tepe II'de D/12-H/19'da çıkarılan sıvalı tabanın 6. ve 7. evreye ait olduğu belirlenmiştir. Tabaka 6'da 2 yapı belirlenmiştir: Yapı I: Tabanı kil içine çakıl taşı karıştırılarak oluşturulmuştur. Tabanın üzerindeki moloz içersinden çok sayıda çanak çömlek ve küçük buluntu ele gemiřtir³³³. Yapı II: D/12-H/20 karesinde beyaz sıvalı bastırılmış kil bir taban belirlenmiştir. Bu yapıda da pişmiş topraktan küçük buluntu ve çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Tabaka 7'de de 2 yapı katı saptanmıştır: Yapı I: Güneyinde 2 temel taşı, doğusunda in situ 2 taş, kuzeyinde yine tabana bağlı bir taş çıkarılmış. Buluntu açısından zengin değildir. Yapı 2: Bu yapı tepenin güney kenarında yer alır ancak erozyon nedeniyle yok olmuřtur³³⁴. Höyük'te 6. ve 7. tabakada ele geçen çanaklar Erken Tunç ağı III evresine tarihlenirken Tepe I'deki çanaklar Geçiş evresi ile Erken Tunç ağı I'e tarihlenmektedir.

İıkiztepe anak hamur türleri arasında Erken Tunç ağında kullanılan hamurlar (h4, h5, h6) tüm tabakalar boyunca biçim ve bezeme farklılıkları göstererek kullanılmıřtır³³⁵. Çanaklar kendi rengine astarlanmış, pişerken pembe-beje dnřmřtir³³⁶. anakların tümü elde yapılmıştır. Yüksek ayaklı çanaklar İıkiztepe'de bulunan Erken Tunç ağı kaplarının en zarif

³³⁰ Ünal 1968: 122.

³³¹ Bilgi 1987: 169.

³³² Alkım ve diğ. 2003: 67.

³³³ Alkım ve diğ. 2003: 39.

³³⁴ Alkım ve diğ. 2003: 40-41.

³³⁵ Alkım ve diğ. 2003: 90.

³³⁶ Alkım ve diğ. 1988: 40-42.

örneklerini oluşturmaktadır. Kaplar çok ince kenarlarıyla öteki kaplardan farklılık göstermektedir³³⁷. Bulunan parçalar düz dipli olup dibi iple kesilmiştir. Dipten yukarıya doğru düz bir şekilde genişleyerek yükselir biçimdedir. Ağız kısmında kıvrım yoktur.

Diğer bir örnek daha ince kenarlı olan çanak parçalarıdır. Sadece iki çanak bütünlenebilmiştir. Huni biçiminde yukarı doğru genişleyerek yükselen biçime sahiptir. Ağızları kıvrım yapmadan incelerek sona erer. Bu çanakların içi dolu dar silindirik biçimli, aşağı doğru inen zarif ayağı bulunmaktadır. Ayak bazen oldukça uzundur (7-5 cm). Sivri diplerin alt bitimi bazısında yatay olarak düz kesilmişken bazısında iki yana çıkıntılar yapmış böylece çanağın kavranmasına kolaylık sağlanmıştır. Tepe I'de Geçiş Çağı'nda Erken Tunç Çağı çanak çömleğinin devamı niteliği gösteren yüksek ayaklı çanaklara ve yüksek ayaklı çanağın kupa biçimli olanına rastlanmıştır. Oldukça yüksek çanak ayaklı, dik ve yukarı doğru açılarak yükselen çanak parçaları bulunmuştur³³⁸. Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen silindirik biçimli bir parçanın da yine yüksek ayaklı çanağa ait olduğu düşünülmüştür.

Bu tür çanakların benzerlerine Ankara ve çevresi, Beycesultan ve Mersin Soğuksutepe'de rastlanmıştır³³⁹. Bu kapların İkiztepe I'de çok sayıda bulunması ve yerli kilden oluşan hamur kullanılması, bunun aksini kanıtlamaktadır. Bu çanakların birebir benzeri bulunamamakla birlikte, Kültepe IV. Kat A Ocağında bulunan ince cidarlı koni biçimli iki çanak³⁴⁰ ve Boğazköy Büyükkale IVd katında bulunan bir çanak³⁴¹ kısmen benzerlik göstermektedir.

---

³³⁷ Alkım ve diğ. 2003: 44.

³³⁸ Alkım ve diğ. 1988: 25.

³³⁹ Alkım ve diğ. 1988: 25-26.

³⁴⁰ Özgüç, 1948: 48.

³⁴¹ Alkım ve diğ. 1988: 23.

2.6. BATI VE İÇBATI ANADOLU

Yukarı Sakarya Havzası Orta Kızılırmak boylarından İçbatı Anadolu'ya kadar uzanır. Ankara ve Eskişehir illerinin bulunduğu havzadır. Batı Anadolu'yu iç bölgelere bağlayan yolların geçtiği önemli bir konuma sahiptir. Göller Bölgesi Burdur, Isparta, Denizli, Afyon ve Konya illerini kapsar. Birbirine yakın çok sayıda gölün yer aldığı bölgedir. Bu havza ve çevresinde kazısı yapılan ve bu çalışma kapsamında ele alınan Kumtepe ve Beycesultan yerleşim veya mezarlıkların konumu, araştırma tarihçesi, tabakalanma, mimari ve buluntu durumu, tipoloji ve tarihlendirmeleri aşağıda kısaca verilmiştir.

2.6.1. Kumtepe

Çanakkale il merkezinin güneybatısında, Kumkale'nin güneyinde; Çanakkale Boğazı'ndan 2.5 kilometre, Ege Denizi'nden ise 2 kilometre uzaklıkla yer almaktadır. Höyük Troya kazıları esnasında 1934 yılında Cincinnati Üniversitesinden J.L. Caskey ve J. Sperling tarafından bulunmuştur³⁴². Uzun süre ara verilen çalışmalara 1993-1997 yıllarında M. Korfmann yönetiminde tekrar kazılar başlamıştır³⁴³. Kumtepe'de bulunan çeşitli kültür katmanları sırasıyla, Son Kalkolitik, Erken Tunç Çağı'na geçiş, Erken Tunç Çağı I ve II olarak belirlenmiştir³⁴⁴. Kumtepe'de taş temelli, taş duvarlı, dörtgen planlı, birleşik inşa edilmiş yapılar bulunmuştur. Bu yapıların içerisinde çanak çömleklere rastlanmıştır. Kumtepe'de ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Kumtepe Ib katına aittir³⁴⁵.

Kumtepe Ib Erken Tunç Çağı çanak çömleği tiplerinde içe dönük; kalınlaştırılmış dudaklı içten kalınlaştırılmış ağızlı³⁴⁶, içe kıvrık ve dışa açılan ağızlı kase biçimleri görülmektedir. Biçim olarak kâse tipli çanaklar yoğun olmakla birlikte sığ gövdeli yüksek ayaklı çanak biçimlerine de rastlanmıştır³⁴⁷. Çanakların çoğu astarlı ve perdahlıdır. İç kısımlarına bazen siyah astar yapılmıştır. Kullanılan kilde mika ve taşçıklara rastlanmıştır. Çoğunlukla kaba olan kaplar orta ateşte pişirilmiştir. İyi fırınlanmış ve yüzeyleri gri; kahve ve siyah renkte açıkli çanaklardır. Bezeme olarak çizgi bezeme görülmüştür. Kumtepe Ib tabakası Troya I öncesine aittir ve Erken Tunç Çağı'nın ilk evresine tarihlendirilmiştir³⁴⁸.

---

³⁴² Sperling 1934: 305.

³⁴³ Korfmann 1993: 239.

³⁴⁴ Sperling 1934: 308.

³⁴⁵ Sperling 1934: 358.

³⁴⁶ Sperling 1934: 320.

³⁴⁷ Caymaz 2010: 188.

³⁴⁸ Sperling 1934: 358-359.

Kumtepe Ib tabakasının erken evreleri kesin olmamakla birlikte Geç Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı geçiş veya Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiştir.

2.6.2. Beycesultan

Denizli'nin Çivril ilçesine 5 km mesafede Menteşe Köyü yakınlarında bulunur. İlk olarak J. Mellaart tarafından saptanmış, daha sonra 1954-59 yılları arasında S. Lloyd ve J. Mellaart yönetiminde kazılara devam edilmiştir³⁴⁹. 2007 tarihinde Beycesultan Höyüğü'nde 48 yıl aradan sonra E. Abay başkanlığında kazı çalışmaları tekrar başlatılmıştır³⁵⁰. Kazılarda 40 tabaka saptanmıştır. XL-XX tabakaları Geç Kalkolitik Çağ, XIX-VI tabakaları Erken Tunç Çağı, V-IV tabakaları Orta Tunç Çağı, III-I tabakaları Geç Tunç Çağı'na tarihlenmektedir.

15. Tabakada bulunan iki tapınak modeli tamamen gelişmiş bir mimari biçime ulaşmıştır. Bunlar yan yana inşa edilmiş dikdörtgen odacıklardır. İlk odada bulunan kutsal alan A Tapınağı, ikinci odada bulunan ise B Tapınağı olarak adlanmıştır. Tapınak A (Oda 1) duvarları ortalama 55 cm genişliğinde kerpiç malzemeyle yapılmıştır. Oda 1'e batısında bulunan 90 cm'lik merkezi bir kapıdan girilmektedir. Doğusunda 75 cm'lik ikinci bir kapı bulunmuştur. Genişliği ve buluntuları sebebiyle bu alanın kutsal bir alan olduğu düşünülmüştür. Odanın merkezinde bulunan sunak doğu duvarından 2.50 m, batı duvarından 5 m. uzaklıkta bulunmaktadır. Yapıda muhtemelen sıvı ve diğer sunumların depolanması için büyük çömlek saklama kaplarına rastlanmıştır³⁵¹. Sunak ile ana kapı arasında bulunan adak çanakları sağlam kalmıştır. Bulunan çanaklar sunağın arka kısmındadır. Yaygın olarak ağız üzerinde tek bir tutma yeri bulunan siyah perdahlı yüksek ayaklı çanaklar bulunmuştur. Dairesel alana yakın olarak bulunmuş olmaları, bunların ritüellerde kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Tapınak A yangınla tahrip olmuştur³⁵².

14. Tabaka'da B Tapınağına ait 8 oda belirlenmiştir. 7. odada kalıntılar tahrip olmuştur. Odaya batı duvarının ortasında bulunan 1.35 m'lik bir kapıdan girilmektedir³⁵³. Alanda sunak bulunmuştur. Yakınında küçük bir tahıl deposu bulunmuştur. Kuzeybatı ve güneybatı köşelerinde büyük depolar içinde arpa ve buğday kalıntılarına rastlanmıştır. Oval kulplu kaideli çanaklara ait parçalar bu odadan ele geçmiştir.

³⁴⁹ Lloyd ve Mellaart 1962: 150.

³⁵⁰ Abay 2009: 53-80.

³⁵¹ Lloyd ve Mellaart 1962: 151.

³⁵² Lloyd ve Mellaart 1962: 151-152.

³⁵³ Lloyd ve Mellaart 1962: 161.

Tabaka 15'te bulunan tapınak odalarında birçok yeni biçimde kaplar ortaya çıkmıştır. Yarı küresel derin gövde, kaide üzerinde yükseltilmiştir. Tabaka 14'te bu tip çanakların kaidesi daha düşük yapılmış ve delikli olanları yok olmuştur. Kaideler bu tabakada ortalama 5-6 cm yüksekliktedir. Beycesultan 15. tabakada az sayıda bir sandalyenin arkasına benzeyen saplı kaideli çanaklar bulunmuştur³⁵⁴. Bu evrede 16. tabakada da görülen boru şeklindeki kulpların abartılmış hali olan boynuzlu kulplar yoğun bir şekilde çeşitlilik göstermektedir. Her çanağın bir kulpu vardır. Diğer en sık rastlanan tip ise boynuz biçimli sap dikey veya eğik olarak tutturulmuş, oluklu kaideli çanaklardır. Daha az yaygın olan biçim kenarında boru biçiminde bir kulpu olan kaideli çanaktır. Ele geçen çanaklar arasında oval kulplar ve yivli çubuklarla bezenmiş kaidesi bulunan çanaklara ait parçalar ele geçmiştir³⁵⁵.

Çoğunlukla yatay ve dikey elemanlardan yada çapraz olarak yerleştirilmiş çizgi gruplarından oluşan yivli bezeme kaplar üzerinde görülmüştür. Aynı zamanda bu kapların yalın ve bezemesiz olanına da rastlanmıştır. Bu çanakların tamamı gri-siyah, kahverengi açıkli mallardan yapılmış olup kırmızı malzemeye burada rastlanmamıştır³⁵⁶. Höyükte ele geçen kaideli çanaklar Erken Tunç Çağı II evresine tarihlenmektedir.

---

³⁵⁴ Lloyd ve Mellaart 1962: 154-155.

³⁵⁵ Lloyd ve Mellaart 1962: 161.

³⁵⁶ Lloyd ve Mellaart 1962: 152-153.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

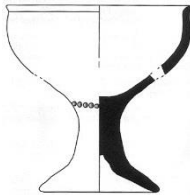
YÜKSEK AYAKLI ÇANAKLAR

3.1. TİPOLOJİ

Bu çanakların her biri gövde ve ayağın birleştirilmesiyle meydana gelmiştir. Kimi örneklerde gövde ve ayak bütün olarak yapılmış olsa da bu kap biçiminin çoğunluğunu ayrı ayrı yapıldıktan sonra bütünlenen yüksek ayaklı çanaklar oluşturmaktadır. Nadiren bu biçimdeki çanaklarda gövde, silindirik ayak ve kaide üç ayrı parça şeklinde bütünlenerek yapılanlarına da rastlanmıştır.

Yapılan çalışmalarda MÖ 4-3. Bine tarihlenen yerleşim veya mezarlık alanlarından çok sayıda yüksek ayaklı çanağa ulaşılmıştır. Gövde ve ayağın bütünlenmesiyle meydana gelen bu çanakların her biri farklı bir profil oluşturmuştur (Tablo 4). Çanağın gövde ve ayak kısmında görülen farklılıklar bu kapların tipolojik çeşitlilik göstermesine sebep olmuştur. Gövde biçimleri daha çok yarı küresel, yuvarlak, keskin, düz ağızlı derin veya sığ olup ağız kenarları hafif dışa çekik ve ya içe çekiktir. Ayak biçimleri ise çoğunlukla içleri boş silindirik, çan, yüksek çan, 'S' profilli ve tapınak modelidir. Ayağın hemen altına yapılan kaide, silindirik ayağın dengede durmasını sağlayan taban işlevi görür ve bazen düz, bazen de konik bir biçim almıştır.

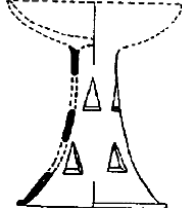
3.1.1. Tip 1

Yarıküresel gövdeli ve çan ayaklıdır (*Çizim 1*). Çan ayak gövdenin hemen altından başlayarak konik bir görünüm almadan düz biçimde kaideye doğru iner. Çan biçimi kaide ile ayağın bir bütün olarak yapılmasıyla oluşmuştur. Bu biçimdeki kapların gövde ile ayak boyu birbirlerine eşit olsa da ayak boyunun gövde boyunu geçtiği örneklerle de rastlanmıştır (Bkz.

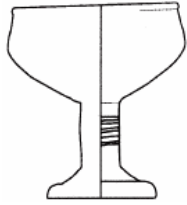
Böl. 2.3.9). Bu tipe ait kapların bazısında ayak üzerinde yatay yivli bezemelerle karşılaşılmaktadır.

3.1.2. Tip 2

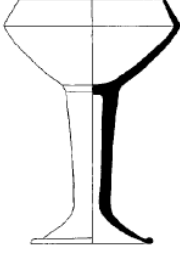
Geniş ağızlı, sığ gövdeli ve yüksek çan ayaktan oluşmaktadır (Çizim 2). Yayvan gövdenin bitiminden başlayarak kaideye doğru açılan çan ayak oldukça yüksek yapılmıştır. Bu tipteki çanakların ağız ile kaide genişlikleri birbirine yakındır. İçi boş olan ayak üzerinde çoğunlukla pencere oluklu veya dikey oluklu bezemeye karşılaşılmaktadır (Bkz. Böl. 2.1.2).

3.1.3. Tip 3

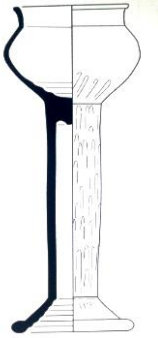
Yarı küresel gövde ve silindirik ayaktan oluşmaktadır (Çizim 3). Hafif dışa çekik dudaklı gövde yanlardan şişkindir ve ağız kısmına doğru daralma yapmaktadır. Ayak gövdenin bitiminden kaideye doğru düz iner. Bu tipe ait bazı örneklerde ayak boyu gövde boyundan uzun iken bazısında birbirine denktir. Kaide çoğu zaman ayakla bütün yapılmış olup ayakla birleştiği kısımda konik bir görünüm almıştır. Ayak üzerinde yatay yivli bezemeye rastlanmaktadır (Bkz. Böl. 2.3.9.).

3.1.4. Tip 4

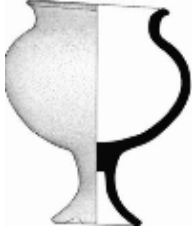
İçe dönük ağızlı, yarı küresel gövdeli ve yüksek ayaklıdır (*Çizim 4*). Gövde çapının en geniş olduğu alandan başlayan daralma dudaka kadar devam eder. Derin gövdenin bitiminden başlayan ve kaideye doğru daralan silindirik ayak oldukça yüksektir. Ayağın kaide ile birleştiği kısımda kaide konik biçim almıştır (Bkz. Böl. 2.3.1.). Ayak üzerinde pek çok örnekte yatay ve dikey yivlere rastlanmaktadır.

3.1.5. Tip 5

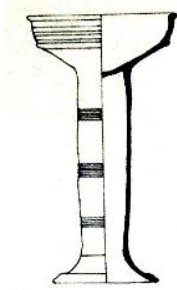
Yuvarlak gövdeli ve yüksek silindirik ayaklıdır (*Çizim 5*). Yanlardan şişkin gövde ağız kısmında daralma gösterir ve dudaklar hafif dışa çekiktir. Oldukça yüksek silindirik ayağın çoğu örnekte içi boştur. Silindirik ayak ve kaidenin birleştiği yerde kaide konik bir görünüm almıştır (Bkz. Böl. 2.3.10.). Bu biçime ait kapların yüzeylerinde bezemeye rastlanmamıştır.

3.1.6. Tip 6

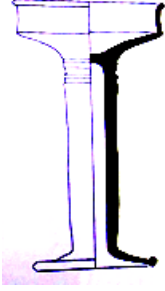
Yuvarlak gövdeli ve çan ayaklıdır(Çizim 6). Üstten ve alttan basık yanlardan şişkin gövde ağız kısmında doğru daralır ve dudaklar dışa çekiktir. Gövde ile ayağın birleştiği yerde çan ayak kaideye doğru ayak genişleyerek çan biçimini alır. Bu tip çanakların gövde ve ayak boyları birbirine yakın ölçülerde yapılmış ancak ayağın gövdeden daha kısa olduğu örneklerle de rastlanmıştır (Bkz. Böl. 2.3.13). Bu tipe ait bezemesiz örnekler yoğunlukta olup nadiren ağız kenarlarında çizgi bezemeli olanlarına rastlanmıştır.

3.1.7. Tip 7

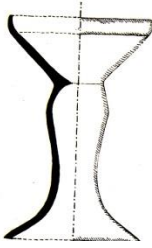
Yarı küresel gövde ve yüksek ayaktan oluşmaktadır (Çizim 7). Hafif dışa çekik dudaklı gövdenin bitiminden başlayan ayak hafif bombeli bir biçim sergiler. Silindirik ayağın üzeri yatay yivlere bezenmiştir (Bkz. Böl. 2.3.16.).

3.1.8. Tip 8

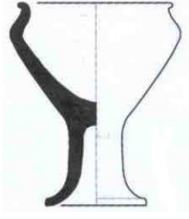
Keskin gövdeli ve yüksek silindirik ayaklıdır (Çizim 8). Sığ çanak hafif dışa çekik dudaklıdır. İçi boş düz inen ayağın altında konikleşmeyen kaide bulunmaktadır. Çok yaygın tiplerden biri olan bu biçim üzerinde yatay, dikey yivler ile oluk bezemeye rastlanmıştır (Bkz. Böl. 2.4.1.).

3.1.9. Tip 9

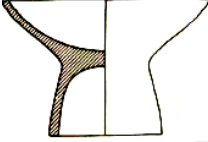
Derin, keskin gövdenin altından başlayarak ayağın orta kısmına doğru genişleme yapan daha sonra tabanın son genişlemesinden önce içeri doğru daralan biçim sergiler (Çizim 9). Kaide ile bütünlük gösteren ayak 'S' profillidir. (Bkz. Böl. 2.5.2.). Ağız genişliği ve taban genişliği birbirine denk olan bu biçimde çoğunlukla bezemesiz örneklere rastlanmış olup az sayıda boya bezemeli örneklerle de karşılaşmıştır.

3.1.10. Tip 10

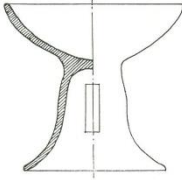
Dışa çekik dudaklı, içe dönük ağızlı derin gövde ile çan ayaktan oluşmaktadır(Çizim 10). Çanağın gövde ve ayak kısmı bir bütün olarak yapılmıştır. Gövde ve ayak boyları birbirine denktir. Bu tipe ait örneklerde bezemeye karşılaşılmamıştır.

3.1.11. Tip 11

Gövdesi, ayağı ve kaidesi bir bütün halinde yapılmıştır (Çizim 11). Geniş, sığ çanak, çan biçimli ayak üzerinde yükselmektedir. Bu tipe ait çanaklardan bazısı minyatür yüksek ayaklı çanaktır(Bkz. Böl.2.1.1.) Ele geçen örneklerde bezemeye rastlanmamıştır.

3.1.12. Tip 12

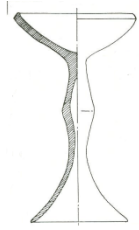
Geniş ağızlı, sığ yarıküresel gövde ile çan ayaktan oluşmaktadır (Çizim 12). Gövdenin bitiminden kaideye doğru genişleyen ayak çan biçimi almaktadır. Genellikle gövde ve ayak bir bütün olarak yapılan bu tipe ait örneklerde oluk bezemeye rastlanmıştır.

3.1.13. Tip 13

İkiz yüksek ayaklı çanak sivri iki dirsekle tek bir ayağa bağlanan ünik bir eserdir (*Çizim 13*). Keskin gövdeli çanakların ayağı üstte ve altta silindirik, ortada dikdörtgen biçimdedir. Ayağın dikdörtgen kesitli kısmı üzerinde, kesilerek çıkartılmış dört adet dikdörtgen pencere açıklıkları bulunmaktadır Bu açıklıklardan üçünün çevresindeki paralel çizgiler pencere lentosunu vurgular gibidir (Bkz. Böl. 2.3.15.).

3.1.14. Tip 14

Ağız çapları 15-20 cm arasında olan Geniş ağızlı sığ gövdeli çanak, üzerinde kıvrım noktaları bulunan kaideye doğru genişleyen 'S' profilli ayak üzerinde yükselmektedir (*Çizim 14*). İçleri boş olan bu tip çanaklar oldukça zariftir. Bu tipe ait çanakların çoğunda bezeme görülmez ancak bazısında kabartma ve oluk bezemeye rastlanmıştır (Bkz. Böl. 2.5.1.).

3.1.15. Tip 15

Yarı küresel derin gövde ve silindirik yüksek ayaktan oluşmaktadır (*Çizim 15*). Gövde ve ayakta kullanılan malzemenin altın olması sebebiyle farklı biçimler gözlemlenmektedir. Gövdesi laleyi andıran bu biçimin silindirik ayağı üzerinde bulunan derin yivler gövdenin

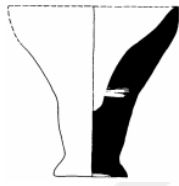
altından kaideye kadar devam etmiştir. Ayağın kaide ile birleştiği yerde kaide konik bir görünüm almıştır (Bkz. Böl. 2.5.1.).

3.1.16. Tip 16

Yarı küresel derin gövde ve basamaklı çan ayaktan oluşmaktadır (*Çizim 16*). İçe dönük ağızlı gövde ile bir bütün olarak yapılan çan ayak kaideye doğru genişleme göstererek çan ayak biçimini almıştır. İçi boş ve bezemesiz olan bu tip ünik bir örnektir (Bkz. Böl. 4.3.1).

3.1.17. Tip 17

Düz ağızlı derin gövdeli çanak ayakla bir bütün olarak yapılmıştır (*Çizim 17*). Diğer tiplerden farklı olarak kabın gövde ile ayak kısmını belirleyecek bir geçiş belirginleştirilmemiştir. Vazo görünümlü bu çanak bezemesiz ve ünik bir örnektir.

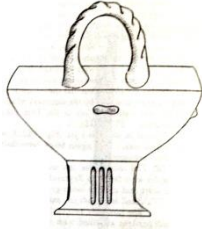
3.1.18. Tip 18

Gövde kısmı belirlenemeyen bu tipe ait çanağın ince zarif ayağı ve iki yana çıkıntılı kaidesi bulunmaktadır (*Çizim 18*), (Bkz.böl.2.5.5).

3.1.19 Tip 19

Yarı küresel derin gövde kaide üzerinde yükseltilmiştir (*Çizim 19*). Kaide yükseklikleri 5-6 cm'dir. Kaide oval veya yivli çubuklarla bezenmiştir. Bu tipe ait çok sayıda örnek farklı kulp biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Böl. 2.6.2.). Çoğunluğunu eğik olarak tutturulmuş tutamaklı kulpların oluşturduğu çanakların ayrıca boynuz biçimli olanlarına da rastlanmıştır. Kulp üzerinde dikey ve yatay yivler bulunmaktadır.

3.1.20. Tip 20

Derin yuvarlak gövde ve çan ayaktan oluşmaktadır (*Çizim 20*). Düz ağız, gövdenin ovalliğine uyum sağlar biçimde yapılmıştır. Ayak gövdenin bitimiyle açılarak çan biçimi almıştır. Gövde ve ayak boyları birbirine orantılı olan bu kap tipinin çok sayıda boyalı örneklerine rastlanmıştır.

3.2. COĞRAFİ DAĞILIM

Yapılan çalışmalar sonucunda Yukarı Fırat Havzası, Güneydoğu Anadolu başlığı altında Orta Fırat ve Yukarı Dicle Havzası, Akdeniz Bölgesi ve çevresi, Orta Anadolu ve Orta Karadeniz ile Batı ve İç Batı Anadolu’da yüksek ayaklı çanak tipolojisinin ortaya çıkışı, gelişimi ve dağılımı belirlenmiştir (Bkz. Tablo 4). Bu tiplerin gelişimleri kronolojik olarak Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı I-II ve Erken Tunç Çağı III-IV evrelerine göre belirlenmiş ve yüksek ayaklı çanakların tarihsel süreçteki değişimleri gözlemlenmiştir.

3.2.1. Yukarı Fırat Havzası

Bu havzada yapılan çalışmalara göre yüksek ayaklı çanaklara Korucutepe³⁵⁷, Norşuntepe³⁵⁸, Tepecik³⁵⁹ ve Arslantepe³⁶⁰ yerleşimlerinde rastlanmıştır. Tüm havza kendi içerisinde değerlendirildiğinde, en fazla yüksek ayaklı çanağın bulunduğu yerleşim Arslantepe olarak belirlenmiştir. Bu havzada en yaygın olan yüksek ayaklı çanak biçiminin ise ‘Tip 2’ (Bkz. Böl. 3.1.2.) olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Arslantepe ve Tepecik yerleşimlerinde en sık karşımıza çıkan ‘Tip 2’nin benzerlerine Orta Fırat, Orta Dicle, Habur Havzası ve Balkanlarda rastlanmıştır.

Yukarı Fırat Havzası’nda karşılaştığımız diğer yaygın biçim olan ‘Tip 11’ (Bkz. Böl. 3.1.11.) minyatür yüksek ayaklı çanaklardır. Korucutepe ve Norşuntepe’den ele geçen bu tipin benzerlerine Orta Fırat Havzası ve Orta Anadolu’da rastlanmıştır. Bu havzada çok yaygın olmayan ‘Tip 12’ye (Bkz. Böl. 3.1.12.) Arslantepe yerleşmesinde rastlanmış olup benzer biçimdeki kaplara hemen her bölgede rastlandığından bu tipe ait yoğun bulunan havza hakkında bilgi elde edilememiştir. Genel olarak bakıldığında Yukarı Fırat Havzası’nda yüksek ayaklı çanakların tipolojik çeşitliliği diğer havzalara oranla daha azdır.

3.2.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Bu bölgede yapılan çalışmalara göre Yukarı Fırat Havzası ve Yukarı Dicle Havzası’nda yerleşim veya mezar alanlarından çok sayıda yüksek ayaklı çanak ele geçmiştir. Özellikle biçimsel çeşitliliğin en fazla olduğu Orta Fırat Havzası yüksek ayaklı çanakların tipolojisinin oluşturulması konusunda önemli bir rol almıştır.

---

³⁵⁷ Kelly-Buccellati 1978: 67-110.

³⁵⁸ Haupthmann 1985: 56-57.

³⁵⁹ Esin 1979: 92.

³⁶⁰ Frangipane 1997: 110-111.

Orta Fırat Havzası'nda Titriş Höyük³⁶¹, Hacinebi Höyük³⁶², Birecik Erken Tunç Çağı Mezarlığı³⁶³, Zeytinlibahçe³⁶⁴, Karkamış³⁶⁵, Grevirike³⁶⁶, Jerablus Tahtani ve Kara Kuzak yerleşmelerinden ele geçen 'Tip 7' ve 'Tip 8' (Bkz. Böl. 3.1.7. ve 3.1.8.) yüksek ayaklı çanaklar arasında en yaygın görülen biçimlerdir. Bu biçimdeki çanaklar en fazla Orta Fırat Havzası'nda görülmekle beraber Kuzeybatı Suriye ve Akdeniz Bölgesi'nde de karşımıza çıkmaktadır. Yukarı Dicle Havzası'nda Salattepe³⁶⁷'den ve Orta Fırat Havzası'nda Hassek Höyük³⁶⁸, Hacinebi Höyük, Karkamış, Gre Virike ve Tell Mumbaqa'dan ele geçen 'Tip 6' (Bkz. Böl. 3.1.6.) biçimine ait çanaklar, yoğunlukta olup bu tipin benzerlerine Kuzeybatı Suriye, Akdeniz Bölgesi, Orta Anadolu ve Ege Havzası'nda rastlanmıştır. Orta Fırat Havzası'nın yaygın biçimlerinden bir diğeri olan 'Tip 3'(Bkz. Böl. 3.1.3.) ise Hassek, Hacinebi Höyük, Birecik Erken Tunç Çağı, Karkamış, Gre Virike ve Selenkahiye'den ele geçmiştir. Bu biçimdeki çanaklar ilk kez Orta Fırat Havzası'nda görülmeye başlamış ve yine en çok bu havzada ve Akdeniz Bölgesi'nde yayılım göstermiştir. Yukarı Dicle Havzası'nda Kenantepe³⁶⁹'de ve Orta Fırat Havzası'nda Hassek Höyük, Kurban Höyük, Şaraga Höyük³⁷⁰, Karkamış ve Halawa'da ele geçen 'Tip 1'(Bkz. Böl. 3.1.1.) bu bölgede yaygın görülen tiplerden biri olup benzerlerine yoğun bir biçimde Akdeniz Bölgesi'nde rastlanmıştır.

Bu bölgede nadiren görülen tipler arasında yer alan 'Tip 2'(Bkz. Böl. 3.1.2.) daha çok Yukarı Fırat Havzası'nda karşılaştığımız bir biçimdir. Hassek Höyük, Samsat Höyük ve Karkamış'ta ele geçen 'Tip 4'e (Bkz. Böl. 3.1.4.) ait yüksek ayaklı çanaklar yaygın olmayan ancak diğer bölgelerle kıyaslandığında en fazla Orta Fırat Havzası'nda karşılaştığımız biçimdir. Çok yaygın olmayan diğer bir biçim Hassek Höyük, Birecik Erken Tunç Çağı Mezarlığı ve Gre Virike'de ele geçen 'Tip 5'(Bkz. Böl. 3.1.5.) olup çanaklar Orta Fırat Havzası dışında diğer bölgelerde karşımıza çıkmamaktadır. Daha çok Balkanlar ve Ege Havzası'nda yaygın olan 'Tip 10'un (Bkz. Böl. 3.1.10.) benzerlerine Tell Hadidi, Hamman et Turkman ve Tell Kara Kuzak'ta rastlanmıştır. Yukarı Fırat Havzası'nın yaygın tiplerinden biri olan 'Tip 11' bu bölgede Hassek Höyük, Samsat Höyük ve Karkamış'ta bulunmuştur.

---

³⁶¹ Laneri 2012: 16-17.

³⁶² Stein ve diğ. 1997: 116.

³⁶³ Sertok ve Ergeç 1999: 93.

³⁶⁴ Frangiphane 2007: 133.

³⁶⁵ Sconzo ve Falsone 2007: 75.

³⁶⁶ Ökse ve Bucak 2002: 159.

³⁶⁷ Ökse 2012a: 6-7.

³⁶⁸ Helwing 1999: 96.

³⁶⁹ Parker ve diğ. 2001: 552.

³⁷⁰ Sertok ve Kulakoğlu 2001: 452-455.

Halawa'da ele geçen çok yaygın olmamakla birlikte inceliği sebebiyle günümüz kadehlerine benzetilen 'Tip 18'in (Bkz. Böl. 3.1.18.) benzerine ise yalnızca Orta Anadolu'da rastlanmıştır.

3.2.3. Akdeniz Bölgesi

Bu bölgede ve yakın çevresinde yapılan çalışmalarda ele geçen yüksek ayaklı çanaklar biçimsel çeşitlilik göstermektedir. Özellikle Oylum Höyük, Belentepe, Oğuzeli, Bağlarbaşı, Gedikli Karahöyük, Tilmen Höyük ve Yumuktepe yerleşim veya mezarlık alanlarından 'Tip 1' ve 'Tip 8' (Bkz. Böl. 3.1.1. ve 3.1.8.) çanak biçimleri yoğun olarak ele geçmiştir. Bu bölgenin en yaygın tipleri olan bu kapların benzerlerine Orta Fırat Havzası'nda rastlanmıştır. Oylum Höyük ve Yumuktepe'de bulunan 'Tip 6' (Bkz. Böl. 3.1.6.) ile Oğuzeli ve Bağlarbaşı'nda bulunan 'Tip 7'ye (Bkz. Böl. 3.1.7.) ait çanakların benzerlerine ise Orta Fırat, Yukarı ve Orta Dicle Havzaları'nda rastlanmıştır. Bu bölgede Bağlarbaşı ve Gedikli Karahöyük'te az sayıda çanağın ele geçtiği 'Tip 3', 'Tip 4' ve 'Tip 9' (Bkz. Böl. 3.1.3, 3.1.4., 3.1.9) kaplarının benzerlerinin Orta Fırat Havzası ile Orta Anadolu'da görüldüğü tespit edilmiştir. Oğuzeli'nde bulunan 'Tip 13' (Bkz. Böl. 3.1.13.) olarak belirlenen ikiz çanağın benzeri ile karşılaşılmamıştır.

3.2.4. Orta Anadolu ve Orta Karadeniz Bölgesi

Bu bölgede Kızılırmak Havzası ve çevresinde Alacahöyük, Alışar, Çengeltepe ve İkiztepe' de yapılan çalışmalar 'Tip 9' (Bkz. Böl. 3.1.9.) biçimine ait yüksek ayaklı çanakların bu bölge için en yaygın tip olduğunu göstermiştir. Bu biçime ait en erken örnekler buradan ele geçmiş olup benzerlerine Akdeniz ve Ege Havzasında rastlanmıştır. Alacahöyük yerleşmesinde yüksek ayaklı çanakların biçimsel çeşitliliği diğer yerleşim veya mezarlık alanlarına kıyasla daha fazladır. Daha çok Akdeniz ve Orta Fırat Havzası'nda karşılaştığımız 'Tip 1', 'Tip 6', 'Tip 14' ve 'Tip 15' e (Bkz. Böl. 3.1.1., 3.1.6., 3.1.14., 3.1.15.) ait kapların benzerlerine Alacahöyük yerleşimde rastlanmıştır. İkiztepe ve Alacahöyük yerleşiminden ele geçen 'Tip 12' (Bkz. Böl. 3.1.12.) biçimli çanağın yakın benzerlerine ise hemen her bölgede rastlanmıştır.

3.2.5. Batı ve İç Batı Anadolu Bölgesi

Ege Havzası'nda yapılan çalışmalar doğrultusunda yüksek ayaklı çanak sayısı ve biçimsel çeşitliliği az olduğu görülmüştür. Bu bölgede 'Tip 9' (Bkz. Böl. 3.1.9.) biçimindeki çanağa Kumtepe yerleşiminde rastlanmış olup bu biçimin Orta Anadolu'dan bu bölgeye

geldiği düşünölmüştür. Yüksek ayaklı çanaklardan biçimsel olarak ayrılan ‘Tip 19’a (Bkz. Böl. 3.1.19.) ait çanaklara Beycesultan yerleşiminde rastlanmıştır. Bu çanakların kaidelerinin *yüksek ayak* (Bkz.Böl.1.1.) terimine uygun olmaması bu tipin yüksek ayaklı çanak olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği konusunda şüpheye neden olmaktadır.

3.3. KRONOLOJİK GELİŞİM

MÖ 4 binyılın ikinci çeyreğinden itibaren Anadolu'da görülmeye başlayan yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı'nın tüm evrelerinde (Bkz. Böl. 1.2.) karşımıza çıkmaktadır. İlk kez Geç Kalkolitik Çağ'da görülen bu biçim kapların tarihsel süreç içerisinde nicel ve nitel olarak arttığını söylemek mümkündür. Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye kökenli olduğu düşünülen bu kaplarla ilgili çalışmalar sonucunda elde edilen verilere dayanarak yüksek ayaklı çanakların Anadolu ve Mezopotamya'da eş zamanlı kullanılmaya başladığı düşünülmektedir. Aynı dönemde Balkan ve Ege Havzası'nda da karşımıza çıkan bu kapların bazı tipleri zamanla yok olurken bazı tipler değişikliklere uğrayarak varlığını devam ettirmiştir.

3.3.1. Geç Kalkolitik Çağ

Bu dönemle birlikte görülmeye başlayan yüksek ayaklı çanaklar, Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen Anadolu'nun yerleşim veya mezarlık alanlarında çok yaygın değildir. MÖ 4. binin 2. çeyreğinde bu biçimdeki çanaklar Anadolu'da Yukarı Fırat Havzası, Orta Fırat Havzası, Yukarı Dicle Havzası, Akdeniz ve Orta Anadolu' da kendini göstermektedir. Yukarı Fırat Havzası'nda Geç Kalkolitik Çağ-Erken Tunç Çağı I tabakalarında, Tepecik 15K derinlik sondajı ve Arslantepe VIA evresinde 'Tip 2' (Bkz. Böl. 3.1.2.) biçiminde çanaklar bulunmuştur. Norşuntepe'de 31-40. yapı katında bulunan 'Tip 11' (Bkz. Böl. 3.1.11.) biçimli kap aynı süreçte Orta Fırat Havzası'nda Samsat 20. tabaka'da ve Akdeniz'de Yumuktepe Oda 113 yapısında karşımıza çıkmıştır. Samsat Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen 20. Tabakada ele geçen 'Tip 4' (Bkz. Böl. 3.1.4.) biçimli çanağın benzerlerine bu dönemde rastlanmamış olup daha sonraları Erken Tunç Çağı tabakalarında devam ettiği görülmüştür. Yukarı Dicle Havzası'nda Kenantepe Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen F Alanında bulunmuş 'Tip 12' (Bkz. Böl. 3.1.12.) biçimli kabın benzerine eş zamanlı olarak Orta Dicle Havzası'nda Tepe Gawra yerleşiminde rastlanmıştır. Geç Kalkolitik Çağ'ın sonları Erken Tunç Çağı'nın başlarında bu kap biçiminin Orta Fırat Havzası'nda yayılım gösterdiği tespit edilmiştir.

3.3.2. Erken Tunç Çağı I-II

Erken Tunç Çağı'nın erken evrelerinde (I-II), Geç Kalkolitik Çağ'a kıyasla Anadolu'da daha da yaygınlaşan yüksek ayaklı çanaklar Orta Fırat Havzası, Yukarı Dicle Havzası, Yukarı Fırat Havzası, Akdeniz Bölgesi, Orta Anadolu ve Ege Havzası'nda kendini göstermektedir. Orta Fırat Havzası'nda Hassek'in 5. Tabakasında Erken Tunç Çağı I'e tarihlenen yüksek

ayaklı çanak biçimlerinden ‘Tip 1’(Bkz. Böl. 3.1.1.), Şaraga 1 ve 2 numaralı mezarları ile Karkamış KCG 9 Sanduka Mezarından ele geçmiştir. Diğer bir biçim olan ‘Tip 2’ (Bkz. Böl. 3.1.2.) nin benzerlerine Habur Havzası’nda Tell Brak’ta rastlanmıştır. Hassek’in 5. Tabakasında bulunan ‘Tip 3’ çanaklarının benzerlerine Hacinebi mezarlığı, Şaraga 2 numaralı mezarı ve Karkamış KCG1 veKCG2 sanduka mezarlarında rastlanmıştır. Hassek’in 5. Tabakasında bulunan ‘Tip 4’ ve ‘Tip 6’ ya (Bkz. Böl. 3.1.4. ve 3.1.6.) ait çanakların benzerlerine Karkamış güneydoğu höyüğünde bulunan mezarlık alanında³⁷¹ ve Yumuktepe XIA tabakasında³⁷²; Tip 5’e (Bkz. Böl. 3.1.5.) ait çanakların benzerlerine ise Hacinebi 5 numaralı mezarında³⁷³ rastlanmıştır. Bu dönemde en yaygın biçimlerden biri olan ‘Tip 7’ ve ‘Tip 8’in (Bkz. Böl. 3.1.7. ve 3.1.8.) benzerlerine Hacinebi Mezarlığı, Birecik Erken Tunç Çağı mezarlığı, Zeytinlibahçe B8 açması³⁷⁴, Şaraga Höyük 1 numaralı mezarı ve Karkamış sanduka mezarlarının birçoğunda rastlanmıştır. Yukarı Fırat Havzası’nda Norşuntepe’de 31-40. yapı katında ele geçen ‘Tip 11’ (Bkz. Böl. 3.1.11.) biçimli kap, Hassek 35–36 plan karelerinde bulunan mezarlarda ve Karkamış sanduka mezarlarında görülmüştür. Arslantepe’ VIA evresindeki anıtsal yapıda ‘Tip 12’ye (Bkz. Böl. 3.1.12.) ait çanağın benzerlerine eş zamanlı olarak Karkamış sanduka mezarlarında ve Ege Havzası’nda rastlanmıştır. Orta Karadeniz’de İkiztepe “Tepe I”den ele geçen ‘Tip 18’ biçimli ayak parçasının benzeri Tell-es Sweyhat’ta bulunmuştur. Ege Havzası’nda Erken Tunç Çağı I-II evrelerine tarihlenen Beycesultan 16 tabakasında³⁷⁵. ‘Tip 19’a (Bkz. Böl. 3.1.19.) ait kaideli çanak örnekleriyle karşılaşılmıştır.

3.3.3. Erken Tunç Çağı III-IV

Geç Kalkolitik Çağ’da ortaya çıkan Erken Tunç Çağı boyunca yaygınlaşan yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağı’nın erken evrelerinde görülen Orta Fırat Havzası’ndaki yoğunluk, Erken Tunç Çağı’nın sonlarında (III-IV) da devam etmiştir. Bu evrelerde Orta Fırat Havzası dışında Akdeniz Bölgesi, Yukarı Dicle ve Yukarı Fırat havzaları ile Orta Anadolu Bölgesi’nde yüksek ayaklı çanaklar varlığını devam ettirmiştir. Oylum Höyük oda mezarlarında³⁷⁶ bulunan ‘Tip 8’ (Bkz. Böl. 3.1.8.) çanağının benzerlerine Belentepe BT08

³⁷¹ Woolley ve Barnett 1952: 214-220.

³⁷² Köroğlu ve Caneva 2007: 86.

³⁷³ Stein ve diğ. 1997: 116.

³⁷⁴ Frangiphane ve Bucak 1999: 131-132.

³⁷⁵ Lloyd ve Mellaart 1962: 152-153.

³⁷⁶ Özgen ve diğ. 1997: 59.

Mezar 2³⁷⁷, Bağlarbaşı sanduka mezarı³⁷⁸, Gedikli/Karahöyük III. Kültür evresi kaya mezarı³⁷⁹, Tilmen Höyük 3d-g tabakaları³⁸⁰ ve Orta Fırat Havzası'nda Gre Virike oda mezarında³⁸¹ rastlanmıştır. Oğuzeli kaya mezarlığı³⁸² ile Bağlarbaşı sanduka mezarında³⁸³ bulunan “Tip 7” (Bkz. Böl. 3.1.7.) çanağının benzeri Gre Virike oda mezar buluntuları arasında görülmüş olup bu mezarda ‘Tip 5’ ve ‘Tip 6’ ya (Bkz. Böl. 3.1.5. ve 3.1.6.) ait çanaklar da Erken Tunç Çağı III-IV evresine tarihlenmiştir. Bu kaplardan ‘Tip 5’in benzerlerine Erken Tunç Çağı III-IV evresinde rastlanmazken ‘Tip 6’ nın benzerlerine Kurban ve Titriş Höyük’te rastlanmıştır. Bu tarihlerde ‘Tip 1’ (Bkz. Böl. 3.1.1.) biçimindeki çanaklar Akdeniz bölgesinde dağılım göstermiştir. Benzerine Orta Fırat Havzası Kurban V. Tabakasında³⁸⁴ ve Yukarı Dicle Havzası Kenantepe F alanında³⁸⁵ rastlanmıştır. Gedikli Karahöyük’ün III. evresinde bulunan ‘Tip 3’ (Bkz. Böl. 3.1.3.) çanağının benzerine Kurban III tabakasında³⁸⁶ rastlanmıştır. Bağlarbaşı Sanduka Mezarından çıkarılan ‘Tip 9’ (Bkz. Böl. 3.1.9.) biçimindeki çanağa Alacahöyük Mezar G1’de rastlanmış ayrıca Alacahöyük Mezar K³⁸⁷, buluntuları arasında ‘Tip 15’ (Bkz. Böl. 3.1.15.) biçimli³⁸⁸ çanak bu evrelere tarihlenmiştir.

---

³⁷⁷ Pusat 2006: 3-4.

³⁷⁸ Önal ve Yılmaz 2008: 11.

³⁷⁹ Yılmaz 2006: 63.

³⁸⁰ Sayıt 2006: 69.

³⁸¹ Ökse 1999: 126.

³⁸² Pusat 2006: 3-4.

³⁸³ Önal ve Yılmaz 2008: 11.

³⁸⁴ Algaze 1990: 287.

³⁸⁵ Creekmore 2007: 98.

³⁸⁶ Algaze 1990: 290.

³⁸⁷ Salzmänn 1992: 139.

³⁸⁸ Salzmänn 1992: 251.

3.4. KARŞILAŞTIRMA

MÖ 4-3. Binyıl'da Anadolu, Mezopotamya, Ege Havzası ve Balkanlar'da yayılım gösteren yüksek ayaklı çanaklar buldukları alanlarda hakim olan kültürün etkilerini taşımaktadır. Doğu Anadolu'da Erken Transkafkasya Kültürü, Orta Dicle Havzası, Habur Havzası ve Kuzeybatı Suriye'de Mezopotamya ve Suriye Kültürleri, Pelos ve Siros Adası'nda Ege Kültürleri, Balkanlarda Kukuteni ve Petresti Kültürlerine ait yüksek ayaklı çanaklar işlevsel, biçimsel ve bağlamsal özellikleri karşılaştırıldığında, benzerlik veya farklılıklar görülmektedir.

3.4.1. Doğu Anadolu Erken Transkafkas Kültürü

Doğu Anadolu Bölgesinde MÖ 4. binyıl sonlarında ortaya çıkan Erken Transkafkas Kültürü Kafkas Dağları ile Güneydoğu Toros Dağları arasındaki bölgede yayılım göstermiştir. Erken Tunç Çağının sonlarına doğru Doğu Akdeniz'e kadar ulaşan bu kültür İç Batı Anadolu düzlüklerine değin uzanan geniş bir coğrafyada MÖ 3. Bin boyunca varlığını sürdürmüştür³⁸⁹. Türkiye'de ilk olarak bu kültürün özelliklerini taşıyan kaplara Erzurum Karaz kazılarında rastlanmasından dolayı "Karaz Kültürü" adı da verilmiştir.

Erken Tunç Çağı II evresinde Yukarı Fırat havzası Suriye-Mezopotamya kültüründen uzaklaşarak Erken Transkafkas kültürünün etkisi altına girmiştir³⁹⁰. Bu kültür kendine özgü çanak çömlekler, taşınabilir ocaklar ve yuvarlak planlı evleriyle tanımlanmış olup Doğu Anadolu'da Karaz, Pulur, Sos Höyük, Güzelova, Karagündüz, Dilkaya, Yukarı Fırat havzasında Arslantepe³⁹¹, Korucutepe, Değirmentepe ve Norşuntepe kazılarında kendini göstermiştir. Arslantepe VIA mezar buluntularının paralellerine Transkafkasya'daki *Maikop Kurganları*'nda rastlanmıştır. Bu mezar tipi ve buluntularının Erken Transkafkasya kültürel kompleksinde görüldüğü ve geleneksel Erken Transkafkasya Kültürü gömülerini andırdığı düşünülmektedir³⁹². Karaz Kültürü'nün etkisi Orta Anadolu'da Alacahöyük yüksek ayaklı çanakları üzerinde de bariz görülmektedir³⁹³.

---

³⁸⁹ Özgüç 2005: 56.

³⁹⁰ Frangipane 1996: 65-93.

³⁹¹ Burney 1958: 164-165.

³⁹² Frangipane ve diğ. 2001: 119.

³⁹³ Salzmänn 1992: 104.

Bu kültüre ait çanaklar el ile açma tekniği veya şerit tekniği ile biçimlendirilmiştir. Kapların hamur ve dış yüzeyindeki renkler çoğunlukla kırmızı ve siyahtır³⁹⁴. Dışı siyah içi kırmızı veya kahverengi olan bu kaplarda dış yüzeyde fırınlamadan dolayı alacalı yüzeyler oluşmuştur³⁹⁵. Erken Transkafkas Kültürü'ne ait bazı çanakların son derece kaliteli yapılmış açkı ve astar gözlemlenmiştir³⁹⁶. Bu dönemin kaplarında kendi içerisinde farklılık gösteren özellik ise hamurda kullanılan katkı maddeleridir. Genellikle hamura taşcık, mika, kireç, deniz kabuğu ve obsidyen kırıkları katılmıştır. Erzurum bölgesinde daha çok kum ve taşcık katkılı hamur kullanılmıştır³⁹⁷. Bu kültüre ait en belirgin unsurlardan biri olan bezeme ise üç ana tipte karşımıza çıkmıştır. Kabartma bezeme, Kazıma bezeme ve oluk-baskı bezeme olarak gruplanan bezemelerden en yaygın olanı kabartma bezemedir. Ağız kenarlarında ve ayak kısmında nadiren bezemeyle karşılaşmaktadır.

Söz konusu kültürün özelliklerini yansıtan yüksek ayaklı çanaklar biçimsel açıdan büyük bir çeşitlilik göstermez. Daha çok işleve dönük kap biçim repertuarına sahip olan Transkafkas Kültüründe çömlek, çanak, kâse, tabak, bardak ve küpler daha çok karşımıza çıkmaktadır³⁹⁸. Diğer bölgelerle karşılaştırıldığında Elazığ-Malatya bölgesindeki ve diğer yüksek ayaklı çanakların yoğun olarak görüldüğü Orta Fırat Bölümü ile Mezopotamya ve Kuzey Suriye'deki zengin biçimsel çeşitlilik Kuzeydoğu Anadolu ve Transkafkasya'da görülmez.

Tipolojik olarak kültüre ait yüksek ayaklı çanakların gövdeleri hemen hepsinde yarı küreseldir. Nadiren omurgalı olan örneklerle de karşılaşmıştır. Dudaklar basit yuvarlak ve içe kıvrıktır. Çanakların ayak kısımları çan biçimindedir. Bu kültüre ait silindirik yüksek ayaklı örneklere rastlanmamıştır. Kapların boyları diğer bölgelerdeki yüksek ayaklı çanaklara oranla daha kısadır (*Şekil 17*).

---

³⁹⁴ Kelly-Buccellatti 1974: 11.

³⁹⁵ Sukenik 1947: 14, Kobze 1987: 11.

³⁹⁶ Kobze 1987: 11.

³⁹⁷ Kobze 1987: 12.

³⁹⁸ Kuşnareva 1997: 19.

Harita 3: Erken Transkafkasya Kültürü Yayılım Alanı

3.4.2. Mezopotamya-Kuzey Suriye Kültürü

M.Ö. 4. Bin yılın ikinci yarısından itibaren, yerel Geç Kalkolitik Çağ kültürü ile Erken Tunç Çağı'nda yaşanan birçok kültürel gelişimin öncüsünün Uruk kültürü ile bütünleştiği görülmektedir³⁹⁹. Mezopotamya ve Kuzey Suriye'de görülen Uruk yerleşiminin VII. ve VI. tabakalarıyla çağdaş bu kültürün Orta Uruk Döneminden itibaren kuzeye doğru yayılımı söz konusudur⁴⁰⁰. Bu kültür kuzeye doğru yayılımında yerleşimlerin kendi özelliklerine bağlı olarak bazen yerel Geç Kalkolitik kültürünün yerini alırken bazen de bir Uruk koloni merkezi yapısında karşımıza çıkmaktadır⁴⁰¹. MÖ 4. Binyılın ikinci çeyreğinden son çeyreğine değin Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Batı İran'ı içine alan geniş bir alana yayılan kültürün benzer özellikler sergilediği görülmüştür⁴⁰².

Kazı ve araştırmalar sonucu kültüre ait alanlarda ele geçen yüksek ayaklı çanaklar diğer bölgelerle karşılaştırıldığında tipolojik çeşitliliğin en fazla olduğu yerlerdir. Bu coğrafyada diğer bölgelere göre daha erken dönemden itibaren kullanılan bu biçim zaman içerisinde daha da çeşitlilik göstermiştir⁴⁰³. Sayıca diğer kültür bölgelerinden daha fazlasının bulunduğu Mezopotamya ve Kuzey Suriye yüksek ayaklı çanaklarının en yaygın tipi derin gövdeli içe dönük ağızlı ve çan ayaklı olan tiptir (Bkz. Böl. 3.1.10.). Diğer bir yaygın tip yarı küresel gövdeli yüksek silindirik ayaklı kap tipidir (Bkz. Böl. 3.1.7.). Bu kap tipi Balkan ve Ege

³⁹⁹ Frangipane 2003a: 17.

⁴⁰⁰ Stein 1999: 15; Çıvgın 2014: 400.

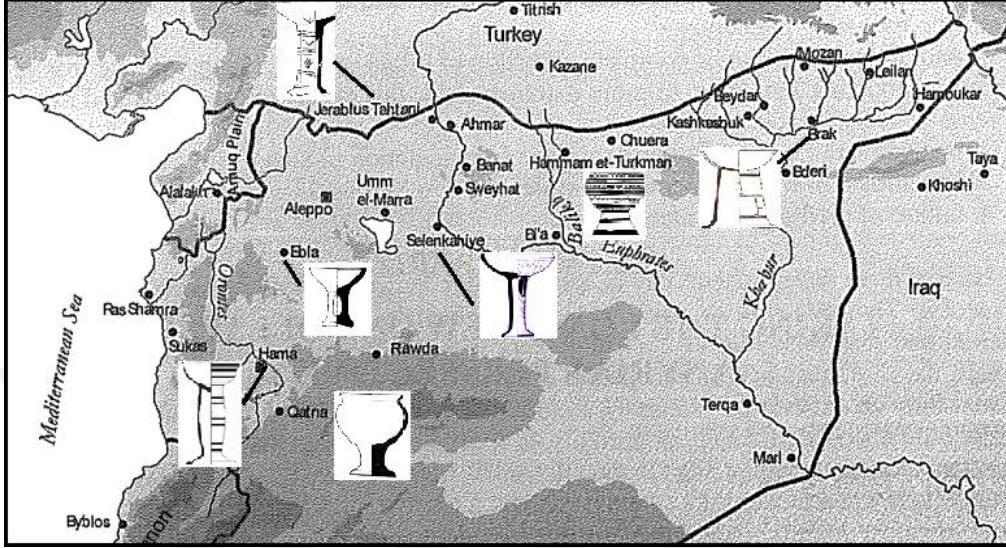
⁴⁰¹ Frangipane: 2003: 17.

⁴⁰² Çıvgın 2014: 364.

⁴⁰³ Millard 1988: 49-50.

Kültürleri dışında Anadolu, Orta Fırat Bölümü, Habur Havzası ve Kuzeybatı Suriye’de yaygın biçimde görülmektedir⁴⁰⁴.

Harita 4: Kuzey Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye Yüksek Ayaklı Çanak Yayılımı

Orta Fırat Havzasında Birecik⁴⁰⁵, Şaraga⁴⁰⁶, Hassek, Karkamış⁴⁰⁷ ve Hacinebi⁴⁰⁸, Yukarı Fırat Havzasında Tepecik⁴⁰⁹ ve Arslantepe⁴¹⁰ Orta Dicle Havzasında Tepe Gawra⁴¹¹, Habur Havzasında Tell Brak⁴¹² kazılarında yüksek ayak üzerinde pencere biçimli açık oymalardan oluşan kesme bezemenin bulunduğu çanaklarla karşılaşılmıştır. Tell Karana⁴¹³ ve Tell Rijim⁴¹⁴’de de ele geçen çanaklar benzer bezeme özelliklerine sahip olmakla birlikte yüksek ayak üzerinde boya bezeme de kullanılmıştır. Anadolu, Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye’de boya bezemeli yüksek ayaklı çanakların yoğun ele geçmesine karşın, Ege Havzasında bu tür bezemeye rastlanmamıştır. Bezemesiz, yalın yüksek ayaklı çanak örneklerine Birecik Mezarlığı⁴¹⁵, Karkamış⁴¹⁶, Kurban Höyük⁴¹⁷, Hacinebi⁴¹⁸, Zeytinlibahçe⁴¹⁹, Şaraga Höyük⁴²⁰

⁴⁰⁴ Landsberger 1944: 420.

⁴⁰⁵ Sertok ve Ergeç 1999: 104, Fig. 8: I.

⁴⁰⁶ Sertok ve Kulakoğlu 2002: 365, Şek. 5: 8-11.

⁴⁰⁷ Woolley ve Barnett 1952: Pl. 57.

⁴⁰⁸ Stein 1998: 202, Fig. 8.f; Pearce 2000: 140, Fig. 16.

⁴⁰⁹ Esin 1979: 93.

⁴¹⁰ Palmieri 1981: 101.

⁴¹¹ Speiser 1935: 210.

⁴¹² Matthews 1993: 206.

⁴¹³ Rova 2003: 19, Fig. 4: 5.

⁴¹⁴ Sertok ve Ergeç 1999: 103, Fig. 7: I; 8: A-F.

⁴¹⁵ Sertok ve Ergeç 1999: 104, Fig. 8: H.

⁴¹⁶ Woolley ve Barnett 1952: 220.

⁴¹⁷ Algaze 1990: 290.

⁴¹⁸ Stein ve diğ. 1997: 160.

⁴¹⁹ Frangiphane ve Bucak 1999: 66.

gibi birçok yerleşimde rastlanmıştır. Ağızdan gövdeye kadar devam eden oluk bezemeli örnekler Ninive⁴²¹, Jerablus Tahtani⁴²² ve Tell Rijim⁴²³’deki mezarlarında rastlanmıştır. Zeytinlibahçe⁴²⁴ ve Amuk G⁴²⁵ evresinde bulunan yüksek ayaklı çanakların bazılarında dudanın altında düzensiz bir biçimde yapılmış dalgalı yiv ile çanağın ayakla birleşme yerinde tırnak baskı bezeme görülmüştür. Bu bezeme türü Geç Kalkolitik Çağ sonundan Erken Tunç Çağı ortalarına değin yaygın olarak kullanılmıştır.

Harita 5: Kuzeybatı Suriye Genel Görünümü

3.4.2.1. Orta Dicle Havzası

Kuzeyinde Yukarı Dicle Havzası, doğusunda Habur Havzası yer alan Orta Dicle Havzasında Tepe Gawra⁴²⁶, Tell Rijim⁴²⁷, Tell Rimah⁴²⁸, Ninive ve Nuzi yer almaktadır. Bu kazı alanlarının Geç Kalkolitik Çağ ile Erken Tunç Çağı’nın tüm evrelerine ait tarihlenen tabakalarında yüksek ayaklı çanaklara ulaşılmıştır. Bu havzadaki çanaklar Erken Tunç Çağı boyunca Kuzey Suriye, Anadolu ve diğer Mezopotamya kazı alanlarından ele geçen çanaklar gibi basit yalın mallar grubundandır. Çanakların hamuru ince kum katkılı olup kapların

⁴²⁰ Sertok ve Kulakoğlu 2001: 110.

⁴²¹ Campbell-Thompson ve Hamilton 1932: Pl. 58: 14. V. 17.

⁴²² Peltenburg 1996: 17-18.

⁴²³ Bielinski 2003: 504, Fig. 9: 1-2.

⁴²⁴ Frangipane ve Bucak 2001: 88, Şek. 5: 8.

⁴²⁵ Evins 1998: 379, Fig. 29: 9.

⁴²⁶ Speiser 1935:190-210.

⁴²⁷ Bielinski 1986: 24-32.

⁴²⁸ Postage ve diğ. 1996: 102.

renkleri yeşil, krem veya açık kahvedir. İyi pişirilen bu çanak grubu ince cidarlıdır ve tamamı çark yapımıdır (*Şekil 18*)⁴²⁹.

Bu havzadan ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Yukarı ve Orta Fırat Havzasında görülen tiplerin (Bkz. Böl. 3.1.7.) biçimsel benzerleridir. Yarı küresel derin çanaklar silindirik ayak üzerinde yükseltilmiştir. Diğer bir yaygın tip de Anadolu, Akdeniz, Yukarı ve Orta Fırat havzalarında karşımıza çıkan geniş ağızlı, çan ayaklı kap tipidir (Bkz. Böl. 3.1.11.). Tepe Gawra'da ele yarı küresel gövdeli derin çanak, basamaklı yüksek çan ayak üzerinde yükseltilmiştir. Bu biçimde bir ayağa diğer kültür bölgelerinde rastlanmamıştır (Bkz. Böl. 3.1.16.).

3.4.2.2. Habur Havzası

Yukarı Dicle vadisi ile Kuzey Suriye düzlükleri arasında kalan Habur havzası önemli bir geçiş noktasıdır ve Kuzey Mezopotamya ile Yukarı Dicle havzası arasında bağlantı sağlamaktadır⁴³⁰. Habur Nehri Şanlıurfa ve Mardin illeri arasında kalan, Suriye'nin iç kesimlerine kadar uzanan bir havzaya sahip olup, Fırat Nehriyle birleşmektedir. Nehrin yukarı havzası Mardin Eşiği dağlarından güneye akan çok sayıda koldan oluşmaktadır. Bu kollar Abdülaziz ve Sincar dağları arasındaki vadide birleşerek güneye doğru akar⁴³¹.

Habur Havzasında Tell Halaf⁴³², Chagar Bazar⁴³³, Tell Brak⁴³⁴ ve Tell Aqab⁴³⁵ kazılarında ele geçen yüksek ayaklı çanaklar derin, yuvarlak gövdeli ve çan ayaklıdır (Bkz. Böl. 3.1.20). Diğer bölgelerle karşılaştırıldığında, en fazla boyalı yüksek ayaklı çanak örneklerine bu havzada rastlanmıştır.

---

⁴²⁹ Köse 2005: 48.

⁴³⁰ Pariltı 2011: 51.

⁴³¹ Pariltı 2011: 114.

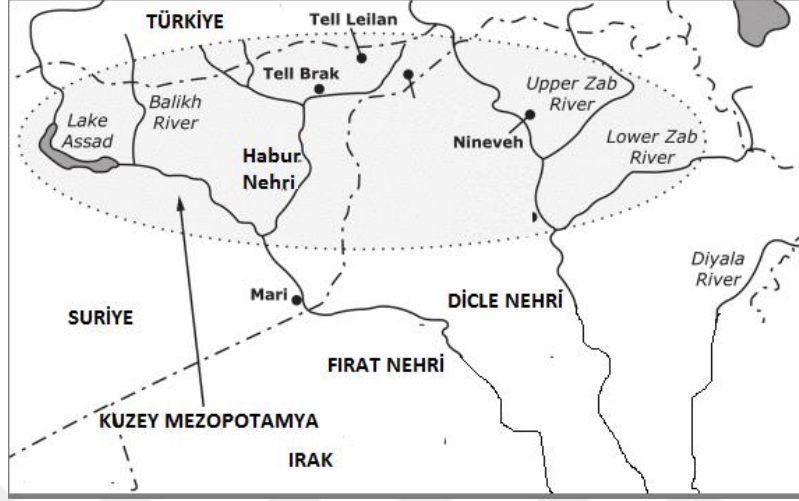
⁴³² Oppenheim 1962: 42.

⁴³³ Mallowan 1936: 38.

⁴³⁴ Matthews 1993: 201-206.

⁴³⁵ Davidson 1981: 65-77.

Harita 6: Kuzey Mezopotamya Genel Görünümü

3.4.2.3. Kuzeybatı Suriye

Orta Fırat havzası ile Amanos Dağları arasındaki düzlükler, arkeoloji literatüründe Kuzey Suriye adı ile anılmaktadır. Bu bölge doğudan batıya doğru Tabqa ve Tishrin Baraj alanları ile Balikh havzasından oluşan Orta Fırat bölgesi, Qoueiq vadileri ve Afrin vadilerini kapsamaktadır⁴³⁶. Ebla⁴³⁷, Tell es-Sweyhat⁴³⁸, Jerablus Tahtani⁴³⁹, Selenkahiye⁴⁴⁰, Shuyukh Tahtani (Şekil 19)⁴⁴¹, Halawa⁴⁴², Tell Munbaqa⁴⁴³, Umm el Marra'da ele geçen çanaklar yalnız basit mallar grubuna ait yarı küresel, yuvarlak veya keskin gövdeli olan tiplerdedir (Bkz. Böl. 3.1.6., 3.1.7. ve 3.1.10.). Ayaklar silindirik veya çan biçimli tiplerden oluşmaktadır. Çanaklar çarkta yapıлып yüksek ateşte pişirilmiştir. Çoğu kum katkılı ve yüzey renkleri sarı, açık kahve nadiren kırmızı olmaktadır. Bazısı bir bütün olarak ele geçen bu çanaklar Suriye'nin iç kesimlerinde bulunan Erken Tunç Çağı IV evresine ait çanaklarla benzerlik göstermektedir⁴⁴⁴. Birbirinden farklı biçimlere sahip yüksek ayaklı çanaklar Kuzeybatı Suriye'de oldukça geniş bir repertuvara sahiptir.

⁴³⁶ Ensert 1995: 10.

⁴³⁷ Gordon 1992: 63-68.

⁴³⁸ Zettler 1996: 15-26.

⁴³⁹ Peltenburg 1996: 16.

⁴⁴⁰ Van Loon 2001: 223.

⁴⁴¹ Sconzo ve Falsone 2008: 11-15.

⁴⁴² Yaseen 1995: 55-57.

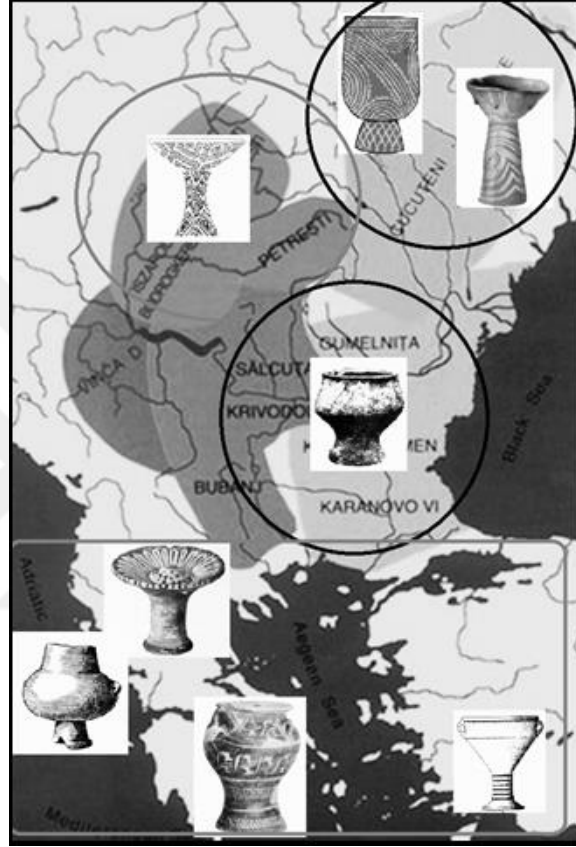
⁴⁴³ Werner ve Czichon 2008: Pl.24/1514.

⁴⁴⁴ Mazzoni 2000: 97.

3.4.3. Ege ve Balkan Kültürleri

M.Ö. 3. binde kendine has kültürel yapıya sahip olan Kiklad Adaları kronolojik açıdan karmaşık bir yapıya sahiptir. Kiklad adalarının erken döneminde “Pelos Kültürü”, geç döneminde ise “Siros Kültürü” görülmektedir⁴⁴⁵.

Harita 7: Ege Adaları ve Balkanlarda Yüksek Ayaklı Çanak Yayılımı

3.4.3.1. Pelos Kültürü

MÖ 3. Bin yılın başlarında görülen Pelos Kültürü Erken Kiklad I dönemiyle çağdaştır. Erken Kiklad çanak çömleğinin en erken örneklerini adını Milos'taki Pelos mezarlığından alan Pelos grubu kültürü oluşturmaktadır⁴⁴⁶. Erken Kiklad I (MÖ 3200-2800) döneminde kap biçimlerinin sayısı oldukça sınırlı olup kaplarının çoğu el yapımıdır⁴⁴⁷. Çanakların hamurunda kullanılan kil kaba katkılı malzeme içermektedir. Fırınlama kötü olduğundan kaplar çoğunlukla kırılğan ve özleri siyahtır. Yüzeyleri kahve ve kırmızı renkte perdelanmıştır. Bu kültürün en belirgin özelliği kapların yüzeyine uygulanan düz ve sık çizgilerle yapılmış

⁴⁴⁵ Caskey 1964: 26-29.

⁴⁴⁶ Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011: 45.

⁴⁴⁷ Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011: 42.

kazıma bezemedir. Kap biçimleri arasında bulunan ayaklı krateriskos, Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Anadolu’da karşımıza çıkan yuvarlak gövdeli çan ayaklı tipe benzerlik göstermektedir (Bkz. Böl. 3.1.6.). Yüksek ayaklı çanak yuvarlak biçimli gövde ve yüksek koni biçimli ayağın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Erken Kiklad II (2700-2300) dönemiyle birlikte *urfirnis* kullanımıyla boyayla bezeme yapılan bir teknik geliştirilmiştir. Bu dönemde *kyliks* olarak bilinen kaplara boru biçimli ayağın eklenmesi söz konusudur. Mermerden olan bu kapların ağız çapı 30 cm’den büyüktür. Bezemeli ve bezemesiz örnekleri vardır. Bazı *pyksis*ler basık ve boru biçimli ayak üzerinde yükseltilmiştir. Çanaklar dar ağızlı geniş gövdenin orta boylu ayak üzerinde yükseltilmesiyle oluşmuştur. Gövdenin çevresinde dört tutamak bulunmaktadır. Keskin gövdeli çanağın gövdeden aşağı doğru inen ayak kısmı genişlemekte ve bazı örneklerde ayak üzerinde pencere açıklıkları görülmektedir⁴⁴⁸.

Erken Tunç Çağı Kiklad çanakları özellikle erken evrelerine ait olan biçimler çoğunlukla mezar buluntusudur. Bu kap biçiminin ölü gömme ile bağlantılı olduğu düşünülmüştür⁴⁴⁹.

3.4.3.2. Siros Adası

MÖ 3. Bin yılda ortaya çıkan Siros Kültürü MÖ 2. Binyıla değin devam etmiş ve Minos Uygarlığıyla kültürel etkileşimleri olmuştur⁴⁵⁰. Keros-Siros Kültürü olarak bilinen Erken Kiklad II Dönemine denk gelen bu kültür Syros, Naxos, Panormos ve Keros yakınlarındaki Dhaskalio gibi kazısı yapılmış 31’e yakın yerleşim yerinde tespit edilmiştir. Yunanistan’ın Kavala Bölgesinde Philippi kenti içerisinde yer alan Siros Kültürünün etkili olduğu Dikili Tash yerleşiminde Erken Tunç Çağı I-II’ye tarihlenen yüksek ayaklı çanak ele geçmiştir. MÖ 2700-2300’lere tarihlenen Siros Kültürüne ait yüksek ayaklı çanaklar perdah bezemeli, damga bezemeli ve *urfir*li olarak gruplandırılmıştır. Genellikle geniş ağızlı sığ gövdeli çanak ve yüksek ayaktan oluşmaktadır. Bazı çanakların ağız kenarında tutamağı vardır. Bu çanak tipinin benzerlerine Alacahöyük’te rastlanmıştır⁴⁵¹.

⁴⁴⁸ Barber 1987: 7.

⁴⁴⁹ Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011: 50.

⁴⁵⁰ Seferiades 1996: 97- 98.

⁴⁵¹ Barber ve MacGillivrey 1980: 81-141.

Bu kültüre ait boyu 4 cm yüksekliğinde beyaz mermerden yapılmış dört tutamaklı kabın, tutamaksız ve pişmiş topraktan olan örneklerine Mezopotamya, Kuzeybatı Suriye ve Orta Fırat Bölümünde rastlanmıştır (Bkz. Böl. 3.1.6.). Ege Kültürleri dışında diğer kültür bölgelerinde mermerden yapılan yüksek ayaklı çanağa rastlanmamıştır. Diğer bir yaygın tip olan yarı küresel, derin gövdeli yüksek ayaklı çanağın benzerlerine ise Akdeniz Bölgesi, Orta Fırat Bölümü ile Kuzeybatı Suriye’de sıkça rastlanmıştır (Bkz. Böl. 3.1.1.). Ege kültürlerine benzeyen bu tip çanağın diğer bölgelerdeki benzer biçim özelliklerini taşıyan çanaklara göre ağız kısmının daha geniş yapıldığı görülmektedir.

3.4.3.3. Moldavya-Kukuteni Kültürü

Kukuteni Kültürü Romanya’dan başlayarak Transilvanya’nın güneydoğusuna, Ukrayna’da Nipru’nun doğusuna değin uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır⁴⁵². Geç Kalkolitik Çağ’a tarihlenen kültüre ait yüksek ayaklı çanağın yuvarlak gövdesi üstten ve alttan basık kenarlardan şişmiş vaziyettedir. Ağız dar, ayak ise içe doğru daralıp orta kısımda genişleyen ve son genişlemeden önce bir daralma daha gerçekleştirerek ‘S’ biçim almıştır. Benzerlerine Orta Fırat Havzası ve Kuzeybatı Suriye’de rastlanan bu çanakların oldukça uzun olan gövdeleri ve yüksek çan ayakları üzerinde yivler dairesel biçimde bezenmiştir. Çoğu boyalı olan yüksek ayaklı çanakların erken örneklerinde kesiklerden veya yivlerden oluşan bezeme daha geç örneklerde iki veya üç renkli (siyah, kırmızı, beyaz) bezemeye dönüşmüştür. Biçimsel olarak diğer kültür bölgelerindeki kaplara benzerlik gösteren bu çanaklar, bezeme özellikleri bakımından diğer örneklerden farklılaşmaktadır.

Genel olarak Balkanlarda ele geçen yüksek ayaklı çanakların biçimsel olarak benzerlerine Orta Anadolu’da rastlanmıştır. Kukuteni kültürüne ait yarı küresel derin gövdeli çan ayaklı ikiz çanağı, Orta Fırat Havzasında Oğuzeli’nde karşılaştığımız ikiz çanağa benzetmek mümkün olsa da, iki çanak arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Balkanlarda ele geçen ikiz çanağın iki gövdesi ve iki ayağı bulunurken, Orta Fırat örneğindeki çanağın iki gövdesi tek ayağı vardır.

3.4.3.4. Petresti Kültürü

Petresti kültürünün tarihlendirmesi kesin olmamakla birlikte MÖ 4100-4000 arasına tarihlendiği bilinmektedir. Petresti Kültürü “A, A-B ve B” olarak üç bölüme ayrılmaktadır.

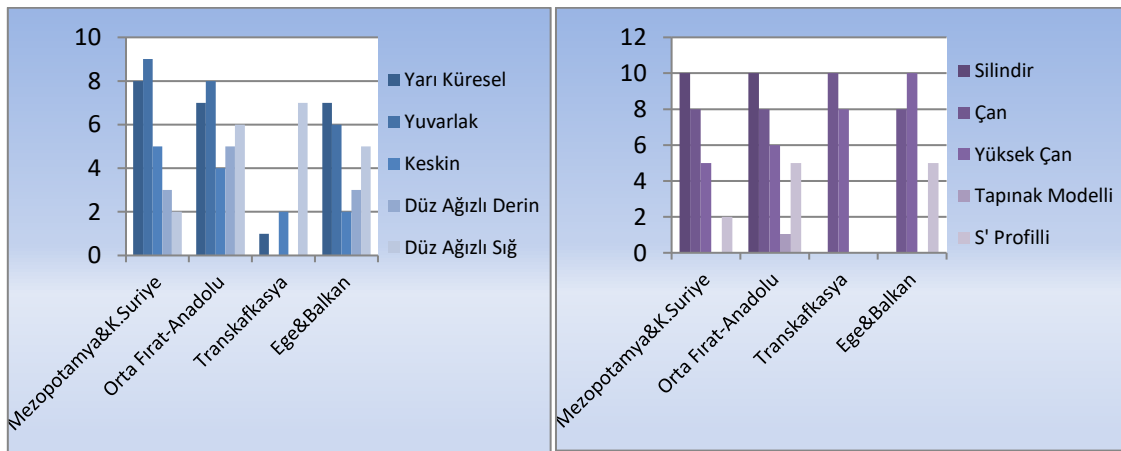
⁴⁵² Gimbutas 1987: 99-124.

Kültürün ilk evresi olan “A”nın izlerine Transilvanya ve Banat’ta rastlanmıştır. Moşna-Tablă kazısında kültürünün A-B evrelerine tarihlenen iki ritüel çukurunda yüksek ayaklı çanaklar bütün olarak ele geçmiştir⁴⁵³. Bulgaristan’ın Stara Zagora ili, Galabovo ilçesinden adını alan Galabovo höyükte yapılan kazılarda Erken Tunç Çağı III’e ait I. Tabakada, benzerleri Yukarı Fırat Havzasında bulunan, huniye benzetilen yüksek ayaklı çanaklara rastlanmıştır. Bu kaplar içlerinde ocak, öğütme taşları ve güneşte kurutulmuş çanakların bulunduğu evde ele geçmiştir⁴⁵⁴.

Geniş ağızlı, sığ çanağın yüksek çan ayak üzerinde yükseltildiği kapların⁴⁵⁵ benzerine de Yukarı Fırat Havzası’nda rastlanmıştır (Bkz. Böl. 3.1.2.).Her iki kültür bölgesinde de ele geçen bu tip çanağın yüksek çan ayağı üzerinde pencere biçimli açık oyma bezeme uygulanmıştır. Tipolojik özellikleri bakımından Kukuteni Kültürüyle benzer olan Petresti kültürüne ait çanakların yapımında yeni teknolojilerle birlikte bazı tipik bezeme özelliklerinin kaybolduğu ve kırmızı tonları, çeşitli tonlarda kahverengi ve siyahtan oluşan üç rengin birlikte kullanıldığı görülmüştür. İlk aşamada ana motifler geometrik desenlerden oluşmakta iken sonraki aşamada (AB) genel olarak kullanılan ana motifler, spiraller, meander motifleri ve ağlar ortaya çıkmıştır. Çanaklar üzerindeki kesik, iz, delik ve süsleme için uygulanan bezemenin spatula kullanılarak yapıldığı düşünülmektedir.

Petresti kültürünün belirgin bezeme özelliklerini taşıyan yarı küresel çan ayaklı çanağın bezemesiz örneklerine Orta Fırat Bölümü ve Akdeniz Bölgesinde sıkça rastlanmıştır.

Grafik 1: Gövde&Ayak Biçimleri Dağılımı

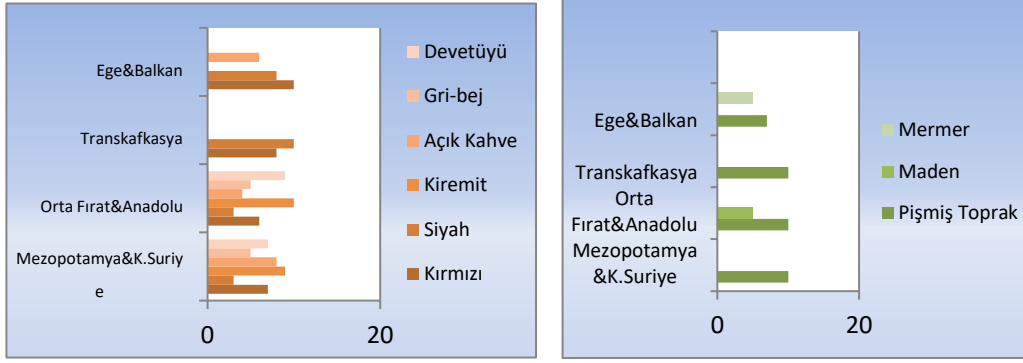

⁴⁵³ Draşovean 1994: 140.

⁴⁵⁴ Leshtakov 2002:206.

⁴⁵⁵ Draşovean 1994: 139.

Grafik 2:Renk&Hamur Kullanımı

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

4.1. BÖLGELER ARASI ETKİLEŞİM

Geç Kalkolitik Çağ'da kullanılmaya başlayan Erken Tunç Çağı boyunca devam eden yüksek ayaklı çanaklar Anadolu, Mezopotamya ve Balkan kültürleriyle etkileşimler içerisine girmiştir. Kuzey Mezopotamya, Kuzeybatı Suriye, Orta Fırat Havzası ve Anadolu, Ege Havzası ve Balkanlar'da ele geçen bu tip çanaklar, buldukları bölgenin tipolojik veya işlevsel özellikleri yanında diğer bölgelerin kültürlerinin etkisini de taşımaktadır. Bu etkileşim Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren görülmeye başlamış olup Erken Tunç Çağının sonlarına değin devam etmiştir.

4.1.1. Mezopotamya-Suriye Kültürlerinin Etkisi

MÖ 4. Binyılın ikinci çeyreği itibariyle Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye'de ortaya çıkan Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Batı İran'ı içine alarak yayılım gösteren kültüre ait yüksek ayaklı çanaklar Anadolu, Ege ve Balkanlarda birçok alana yayılmıştır⁴⁵⁶. Bu yayılımda çanakların kullanım alanları, işlevleri ve bağlamlarına dayanılarak farklı bölgelerde, benzer kültürel etkinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Mezopotamya ve Suriye'de ele geçen çok sayıda yüksek ayaklı çanak, üretim ve kullanım açısından Orta Fırat Havzası ve Akdeniz Bölgesi başta olmak üzere Anadolu'ya, Ege Havzası'na ve Balkanlara değin geniş bir etkileşim yaratmıştır. Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye'de bulunan yüksek ayaklı çanakların bazıları tipolojik olarak ilk kez bu kültürde karşılaşılan tiplerdir. Özellikle Geç Kalkolitik Çağ'da Tepe Gawra'da⁴⁵⁷ ele geçen 'Tip 12', 'Tip 17' biçimli çanaklar ile Tell Rimah'ta⁴⁵⁸ bulunan 'Tip 8' ve 'Tip 17' biçimli çanakların Mezopotamya kökenli olduğu düşünülmüştür. Orta Fırat Havzası'nda ve Akdeniz'de Erken Tunç Çağı boyunca 'Tip 8' biçimli kap oldukça yaygın kullanılmış olup bu biçimin türevinde benzer kapların küçük farklılıklarla üretilerek kullanıldığı görülmüştür. Bu kapların gövde biçimleri bakımından yarı küresel, yuvarlak ve keskin olanların Mezopotamya'da daha yoğun görüldüğü ve yerel

---

⁴⁵⁶ Çıvgın 2014: 364.

⁴⁵⁷ Speiser 1935:190-210.

⁴⁵⁸ Postage 1997:102.

Anadolu Kùltùrleriyle etkileşimi sonucunda Akdeniz ve Anadolu'da da yaygınlaştığı düşünölmüştür.

Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye'de ele geçen yüksek ayaklı çanakların %50'sine yakını mezarlarda, %30'ine yakını ritüel alan olarak belirlenen yapılarda ve %20 buluntu konteksti belirtilmemiş alanlardan ele geçmiştir. Bu oran yerel Anadolu Kùltürlerinde de benzer bir durum sergiler. Çoğunluğu mezar buluntusu olan Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye yüksek ayaklı çanakları Anadolu'daki MÖ 4-3. Binyıl mezar buluntularına etki etmiştir. Günümüz Türkiye sınırları çerçevesinde yapılan kazılarda ele geçen yüksek ayaklı çanakların çoğunluğu Mezopotamya-Suriye kùltürü etkisi altındadır.

MÖ 4. Binde yüksek ayaklı çanakların Anadolu'ya etkisi kısıtlıdır. Buna karşın, MÖ 3. Binde benzerlik oranı belirgin biçimde artmıştır. Suriye şişeleri üzerinden MÖ 3. Binde Anadolu ile Orta Fırat havzası arasında bir ticaret ilişkisi bulunmaktadır. Bu şişeler Orta Anadolu'dan Güney Mezopotamya'ya kadar Kuzey Suriye ile Kilikya arasındaki ilişkilerin varlığını kanıtlamaktadır⁴⁵⁹ Anadolu'da MÖ 3. Bine tarihlenen Suriye kökenli buluntuların sayısı daha sonraki dönemlerle kıyaslandığında sınırlıdır. Yine de ele geçen buluntular, Anadolu'nun Asur Ticaret Kolonileri Dönemi öncesinde de önemli bir ticaret merkezi olduğunu göstermektedir⁴⁶⁰. Bu kültürel etkinin Orta Anadolu ile Kuzey Mezopotamya arasındaki ticari ilişkilerden kaynaklanmış olabileceği akla gelmektedir.

4.1.2. Doğu Anadolu-Güney Kafkasya Kùltürlerinin Etkisi

MÖ 4. Binyılın ikinci çeyreği itibariyle Doğu Anadolu ve Güney Kafkasya'yı içine alan dağlık coğrafi alanda ortaya çıkan Erken Transkafkas Kùltürü özellikle Doğu Anadolu'da Yukarı Fırat Havzası yüksek ayaklı çanakları üzerinde etkisini göstermektedir. Bunun yanısıra Orta Anadolu'da bazı yüksek ayaklı çanaklar ile Erken Transkafkas kùltürü çanakları da benzerlik göstermektedir (Bkz.Böl.2.5.1.). Bu kültürel etkinin Orta Anadolu ile Kuzey Mezopotamya arasındaki ticari ilişkilerden kaynaklanmış olabileceği akla gelmekle birlikte, bu dönemde iki kùltür bölgesi arasında ticari ilişkilerin varlığı net değildir. Buna karşın, Erken Transkafkas kùltürünün Yukarı Kızılırmak havzasına kadar yayıldığı⁴⁶¹ göz

---

⁴⁵⁹ Özgüç 1986: 36-37.

⁴⁶⁰ Efe 2012: 48.

⁴⁶¹ Köroğlu ve Caneva 2007: 86-87.

önüne alındığında, etkilerin daha çok aynı coğrafyada birlikte yaşanan kültürel karşılaşma bölgesi üzerinden gerçekleştiği düşünülmektedir.

4.1.3. Ege ve Balkan Kültürlerinin Etkisi

MÖ 4-3. Binde Ege Havzası Kiklad Adalarında görülen Pelos ve Siros kültürleri ve Balkanlarda görülen Petresti ve Kukuteni kültürlerine ait ele geçen yüksek ayaklı çanaklar sayıca ve biçimsel çeşitliliği açısından azdır. Bu kültürlerde Geç Kalkolitik Çağ'da görülen 'Tip 10' biçimine ait çanakların Balkanlarda Banjata ve Azmaska⁴⁶² yerleşimlerinden diğer bölgelere yayılmış olabileceği düşünülmüştür. Bu tipe ait çanaklar Kuzeybatı Suriye'de Hamman et Turkman, Hadidi ve Shiyukh Tahtani'nin⁴⁶³ Erken Tunç Çağı tabakalarında görülmüştür. Kiklad Adalarından Pelos'ta⁴⁶⁴ bulunan 'Tip 6' biçimli çanağın benzerlerine daha erken dönem olan Geç Kalkolitik Çağ tabakalarında Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye yerleşimlerinde sıkça rastlanmıştır. Balkan ve Ege Havzasında bulunan yüksek ayaklı çanaklarının diğer bölgelere kültürel etkisinden çok fazla söz etmek mümkün değildir. Bu kültüre ait ele geçen yüksek ayaklı çanakların bazısında kullanılan malzemenin mermer olduğu görülmüş ancak diğer kültür bölgelerine bu türden yüksek ayaklı çanağa rastlanmamıştır. Balkan ve Ege Havzasının kültürel etkileşimi konusunda Mezopotamya ve Anadolu kültürlerinin etkisi altında kaldığı tahmin edilmektedir.

Geç Kalkolitik Çağ'da Mezopotamya, Kuzey Suriye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görülmeye başlayan kentleşme süreci giderek batıda Ege Havzası ve Balkanlarda etkisini göstermiştir. Bu dönemin sonlarında kentleşme örgütlü ticaretin Kuzeybatı Anadolu'yu da kapsayacak biçimde tüm Ege ve Balkanlarda yayıldığı görülmüştür. Balkanlarda özellikle Romanyanın kuzeyinde karşılaşılan Cucuteni kültürü çok hızlı gelişim göstermiştir⁴⁶⁵.

MÖ 4. Bin yılda Anadolu'da başlayan kentleşme sürecinin MÖ 3. Binyıl başlarında Balkanlarda *Cucuteni-Gumelnitsa-Kocadermen* kültürleri ile birlikte karmaşık bir kültür evresi olarak yaşandığı görülmüştür⁴⁶⁶. Balkan yerleşmelerinde bu döneme tarihlenen tabakaların çoğunlukla yangın geçirmesi ve tahrip olması Erken Tunç Çağı boyunca genellikle göçebe toplulukların yaşamış olduğunu düşündürmüştür. Bu dönemde Batı

---

⁴⁶² Burdon 2004: 26-27.

⁴⁶³ Sconzo ve Falsone 2008: 11-15.

⁴⁶⁴ Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011: 42-50.

⁴⁶⁵ Özdoğan 1998: 78.

⁴⁶⁶ Özdoğan 1998: 78

Anadolu'daki merkezler kentleşme ve devletleşme süreci içerisinde hammadde gereksinimi duymuştur. Bu gereksinim ticari ilişkileri arttırarak bölgeler arası etkileşimi çoğaltmış ayrıca çanakların ticarete kullanılan nesnelere biri olmasına sebep olmuştur.

Anadolu ve Balkanlar arasında karşılıklı ithal çanak çömlek kullanımı MÖ 3. Binyıl başlarında belirginleşmiştir. Bu kültürel ve ticari ilişkilerin Erken Tunç Çağı II' nin ikinci yarısında artış gösterdiği görülmüştür. Erken Tunç Çağı II evresinde Mezopotamya kökenli tunç madeninden yapılmış aletler ve çanak çömlek ticaretinde artış yaşanmıştır. Toplumlarda soylu tabakaların prestijli objelere sahip olma isteği uzak bölgeler arası ticaretin gelişmesini etkilemiştir. Erken Tunç Çağı III başlarında ise doğu etkilerinin İç Batı Anadolu'dan Troya'ya ve Trakya bölgesine ulaştığı tespit edilmiştir. T. Efe'nin 'Büyük Kervan Yolu' olarak adlandırdığı Kızılırmak kavisi içindeki bölgeden, Ankara-Polatlı üzeinden gelen diğer hat Eskişehir'de birleşmektedir⁴⁶⁷. Bu hat üzerinde Alacahöyük kral mezarlarından ele geçen madeni eserlerin teknolojik yönden benzerlikler göstermesi bu hattın ticaret objesi olarak kullanılan çanaklar üzerindeki etkisini kanıtlamaktadır. Alacahöyük kral mezarlarından ele geçen yüksek silindirik ayaklı altın çanağın bu ticaret ağında Mezopotamya kökenli kültürün etkisinde olduğunu söylemek mümkündür(*Şekil 15*).

Anadolu'nun batı yarısının MÖ 3. ve 4. Binlerde Ege ve Balkan kültürleri ile benzeri gelişim aşamaları göstermesinden dolayı bu kültürler "Balkan-Anadolu Bloğu" olarak da adlandırılmıştır⁴⁶⁸. Erken Tunç Çağı'nda Kuzey Mezopotamya'dan Yunanistan anakarasına, Balkanlara ve Kıbrıs'a kadar uzanan geniş bir ilişkiler ağının oluşumu göz önüne alındığında, etkilerin daha çok aynı coğrafyada birlikte yaşanan kültürel karşılaşma bölgesi üzerinden gerçekleştiği düşünülmektedir.

4.1.4. Yerel Anadolu Kültürlerinin Özellikleri

Yerel Anadolu Kültürüne ait yüksek ayaklı çanaklar Geç Kalkolitik Çağ'ın sonlarında Orta Anadolu ve Orta Karadeniz'de görülmeye başlamıştır. Bu bölgede ele geçen çanaklar için diğer bölgelerden bağımsız, kendine has özellikler taşıyan bir apayrı bir kültüre ait olduğunu söylemek neredeyse imkânsızdır. Genel özellikleri bakımından Mezopotamya ve Suriye kültürlerine benzeyen Yerel Anadolu Kültürüne ait yüksek ayaklı çanakları tipolojik

---

⁴⁶⁷ Efe 2011: 233.

⁴⁶⁸ Şahinoğlu 2011: 172.

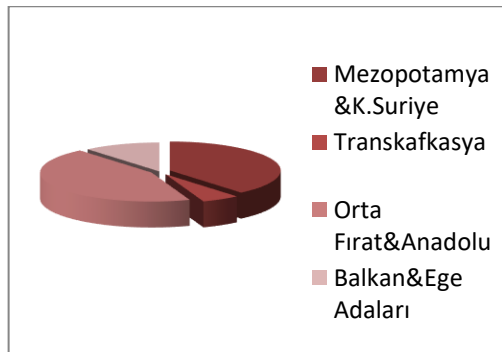

özellikler bakımından değerlendirilecek olursak Alacahöyük'te⁴⁶⁹ ele geçen 'Tip 9' biçimli çanak Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiş olup benzerlerine Orta Anadolu ve Akdeniz Bölgesi dışında diğer kültür bölgelerinde rastlanmamıştır.

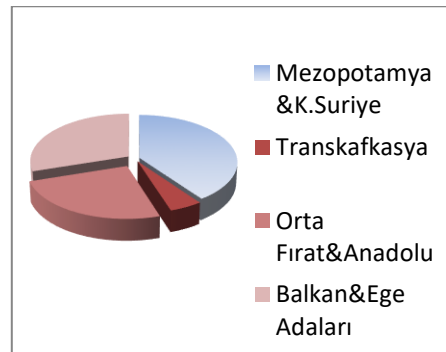
Yerel Anadolu kültür bölgesinde ele geçen çanaklar el yapımı, kalın ve içleri oyuktur. Çarkta yapılmış olanlarına da rastlanan bu çanak biçiminin boyları 12-46, ağız çapları ise 15-20 cm arasında değişmektedir. Yarı küresel, düz ve geniş ağızlı sığ gövde ile tabana doğru genişleyen ayak üzerinde yükseltilmiş bir profil sergilemektedir. Bu kültür bölgesindeki çanakların karakteristik özelliği kabın tabanı ve ayağı üzerinde kıvrım noktalarının bulunmasıdır. Yerel Anadolu Kültürlerine ait yüksek ayaklı çanaklar çoğunlukla bezemesiz olup bazısında kabartma ve oluk bezemeye rastlanmıştır. İçi ve dışı siyah veya gri olan bu çanaklar üzerinde metalik bir parlaklık vardır⁴⁷⁰. Alacahöyük kral mezarlarından ele geçen altından lale biçimli 'Tip 15'e ait çanağın benzerlerine diğer kültür bölgelerinde rastlanmamıştır.

Yerel Anadolu kültürlerine ait yüksek ayaklı çanakların diğer kültür bölgelerinden etkilenen özellikleri bulunmaktadır. Bu çanakların silindirik yüksek ayaklı ve ayak üzerinde bulunan oluk bezemeli örneklerinin Mezopotamya; siyah ve kabaca yapılan Orta Anadolu'da ele geçen yüksek ayaklı çanakların Erken Transkafkas; yoğun olarak Orta Anadolu ve İçbatı Anadolu'da rastlanan, üzerinde kıvrım noktaları bulunan 's' profilli çanağın üzerinde ise Balkanlarda ele geçen boyalı bezemeli yüksek ayaklı çanakların etkisi olabileceği düşünülmektedir.

Grafik 3: Yüksek Ayaklı Çanakların Sayısal Dağılımı

Grafik 4: Boyalı Yüksek Ayaklı Çanak Dağılımı

⁴⁶⁹ Koşay ve Akok 1966: 6.

⁴⁷⁰ Salzman 1992: 251.

4.2. DÖNEMLER ARASI DEVAMLILIK VE DEĞİŞİM

MÖ 4. Binyılda ortaya çıkan ve MÖ 3. Binyıl boyunca kullanılmaya devam edilen yüksek ayaklı çanaklar zaman içerisinde gelişime ve değişime uğramıştır. Bu gelişim ve değişim esnasında MÖ 4. Binden 3. Bine geçişte bazı tipler kaybolmuş ve Eken Tunç Çağı itibariyle ilk kez görülmeye başlanan tipler ortaya çıkmıştır. Bu kap biçimi için devamlılık ve değişim süreçleri tarihsel kronoloji çerçevesinde incelenmiş ve tipolojik değerlendirmelerle gruplandırılmıştır.

4.2.1. MÖ 4. Bin Biçim Özellikleri

MÖ 4. Binyılda Geç Kalkolitik Çağ'a ait çanaklar arasında yüksek ayaklı çanaklar dönemin en ayırt edici kap biçimlerinden biridir. Bu tarihle birlikte görülmeye başlanan bu tip çanaklar çoğunlukla geniş ağızlı, sığ gövdeli ve yüksek çan ayaklıdır. Geniş ağız ve sığ gövdeli çanak bazı örneklerde kısa çan ayak üzerinde yükselmiştir. Nadiren çan ayak üzerinde kıvrım noktaları olan 'S' profilli örneklerle de rastlanmıştır. Bu biçimdeki yüksek ayaklı çanaklar MÖ 4. Binden 3. Bine geçişte farklılaşarak biçimsel değişikliğe uğramıştır.

Geç Kalkolitik Çağ'da saman yüzlü mallar grubuna ait kaliteleri oldukça düşük çanaklar yoğunluktadır⁴⁷¹. Genel olarak çok kaba ve el yapımı olan çanaklar genellikle açık renklidir ve hamurun içeriğinde bol miktarda ince bitkisel katkı bulunmaktadır. Bu çanaklar hızlı pişirildiğinden hamur içerisindeki organik maddeler tamamen oksitlenemediğinden karbonlaşarak çanakta siyahımsı bir öz bırakmaktadır. Çanakların üzerindeki gri veya kırmızı gizli astar düzensiz, açık ve parlaktır⁴⁷². Bezeme çoğunlukla derin yivler ve paralel çizgilerle yapılmış olup ayak üzerinde daha çok kesme bezemeye rastlanmıştır⁴⁷³.

4.2.2. MÖ 3. Bin Biçim Özellikleri

MÖ 3. Bin yıla tarihlenen Erken Tunç Çağı tabakalarından çok sayıda yüksek ayaklı çanak ele geçmiştir. Sayısal ve biçimsel açıdan çeşitliliğin görüldüğü bu dönemde en sık rastlanan yüksek ayaklı çanak biçimi yarı küresel, keskin ve yuvarlak gövdenin yüksek silindirik ayak üzerinde yükseltilmesiyle oluşturulan tiptir. MÖ 3. Binyılda yüksek ayaklı çanaklar genellikle basit yalın mallar grubuna aittir. Tamamına yakını çarkta şekillendirilen

---

⁴⁷¹ Harmankaya 1998: 14-15.

⁴⁷² Sevin 2003:113.

⁴⁷³ Frangipane: 2002: 175.

bu çanaklar iyi pişirilmiştir. İnce kum katkılı olan hamur yeşil, krem, açık kahve nadiren kırmızıdır. Bazı yüksek ayaklı çanaklarda bezemeye rastlanmazken bazısının ağız kenarlarında tek bir dalgalı hat halinde çizgi ile bezendiği görülmüştür. Kazıma çizgi bezemeler önceki örneklere göre daha ince ve dairesel olup ayaklar üzerinde kendini göstermektedir.

4.2.3. MÖ 4. Binden 3. Bine Devam Eden Biçim Özellikleri

Geç Kalkolitik Çağ sonu Erken Tunç Çağı başına tarihlenen bu dönemde yüksek ayaklı çanakların bazısında biçimsel farklılaşma söz konusudur. Geç Kalkolitik Çağ'da yoğun olarak görülen düz ağızlı sığ gövdeli çanaklar Erken Tunç Çağına geçiş evresinde azalmış, yarı küresel gövdeli çanakların sayısında artış görülmüştür. İçe dönük ağızlı yarı küresel çanaklar bu dönemle beraber görülmeye başlamıştır. Geç Kalkolitik Çağ'ın ikinci yarısı itibariyle görülmeye başlayan yüksek çan ayaklı çanaklar, Erken Tunç Çağı'nın başlarında silindirik ayaklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçiş dönemi olarak nitelendirebileceğimiz bu dönemde en sık görülen tipler yarı küresel gövdeli çan ayaklı, yuvarlak gövdeli çan ayaklı, keskin gövdeli 'S' profil ayaklı ve keskin gövdeli silindirik ayaklı olan tiplerdir. Bu tipler Geç Kalkolitik Çağ sonlarından Erken Tunç Çağı'nın tüm evreleri boyunca karşılaştığımız biçimlerdir.

Yapısal olarak geçiş evresindeki örneklerin hamurları mika ve taşıçık katkılıdır. Kapların bazısı çarkta yapıldıktan sonra elle düzeltme yapılması sebebiyle kabadır. Yalın basit mallar grubuna ait çanakların üzerinde astar ve perdah izleri görülmüş iç kısımlarında siyah astara rastlanmıştır.

4.2.4. MÖ 3. Binde Ortaya Çıkan Biçim Özellikleri

Geç Kalkolitik Çağ ile birlikte ortaya çıkan yüksek ayaklı çanaklar, Erken Tunç Çağı'nda devam etmiş ve yeni biçimlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Geç Kalkolitik Çağ'da görülen biçimlerin birçoğu MÖ 3.binyıda devam etmiştir. Bu dönemle birlikte ilk kez görülmeye başlanan ve en yaygın biçimlerden biri olan 'Tip 8' Erken Tunç Çağı'nın I-II evresinde Akdeniz Bölgesi'nde oldukça yaygındır. Bu tip Erken Tunç Çağı'nın III-IV evrelerinde ise Orta Fırat Havzasında yoğun bir biçimde görülmektedir. Orta Fırat Havzası'nın yaygın tiplerinden bir diğeri 'Tip 3' biçimli çanağın ilk örneklerine Erken Tunç Çağı'nın erken evrelerine tarihlenen tabakalarda rastlanmış olup benzerlerine Gedikli

Karahöyük'te⁴⁷⁴ rastlanmıştır. Gre Virike⁴⁷⁵ ve Hassek'in⁴⁷⁶ Erken Tunç Çağı tabakalarında ilk kez görülmeye başlanan 'Tip 5' biçimli kap MÖ 3. Binyıl boyunca kullanılmıştır. Bahsedilen bu yaygın kap tipleri dışında MÖ 3. Bin ile birlikte ilk kez görülen yüksek ayaklı çanak biçimleri arasında Oğuzeli'nde⁴⁷⁷ bulunan 'Tip 13', Alacahöyük⁴⁷⁸ Kral Mezarından ele geçen 'Tip 15' biçimli altın kap ve İkiztepe'den⁴⁷⁹ ele geçen benzerine Tell-es Sweyhat'ta⁴⁸⁰ rastlanan 'Tip 18' yüksek ayaklı çanak ayakları örnek verilebilmektedir.

4.2.5. MÖ. 3. Binde Ortadan Kalkan Biçim Özellikleri

Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı'na geçiş evresinde yüksek ayaklı çanak biçimlerinden bazısı kullanımını devam ettirirken bazısı ortadan kaybolmuştur. MÖ 3. Bin ile birlikte kullanımını yitiren yüksek ayaklı çanak biçimlerinden ilki olan 'Tip 14', Geç Kalkolitik Çağ'da Alacahöyük'te⁴⁸¹ görülmüş ve MÖ 3. Binyılla birlikte ortadan kaybolmuştur. Orta Dicle Havzası Tell Rimah'ta ele geçen 'Tip 16' nın ve Kuzeybatı Suriye'nin Chagar Bazar⁴⁸² ve Tell Halaf⁴⁸³ kazılarında bulunan 'Tip 20' biçimli çanakların MÖ 4. Binyıl sonu itibariyle ortadan kalktığını söylemek mümkündür. Erken Tunç Çağı'nın kendi içerisinde evrelere ayrılmaktadır ve bu evrelerin erken dönemlerinde (I-II) karşılaşılan yüksek ayaklı çanakların bazısının Erken Tunç Çağı'nın sonlarında (III-IV) yok olduğu söylenebilmektedir. Buna örnek Orta Dicle Havzası Tepe Gawra'da⁴⁸⁴ bulunan 'Tip 17' biçimli kap ile Yukarı Fırat Havzası Tepecik⁴⁸⁵ ve Arslantepe'de⁴⁸⁶ Geç Kalkolitik Çağ boyunca ve Habur Havzası Tell Brak⁴⁸⁷ Erken Tunç Çağı I-II tabakalarında yaygın biçimde görülen 'Tip 2' nin ortadan kaybolması verilebilmektedir.

---

⁴⁷⁴ Alkım 1966: 40-48.

⁴⁷⁵ Engin 2007: 267-270.

⁴⁷⁶ Helwing 1999: 91-99.

⁴⁷⁷ Önal ve Beyazlar 2005.

⁴⁷⁸ Salzmänn 1992: 104.

⁴⁷⁹ Bilgi 1987: 169.

⁴⁸⁰ Zettler 1996: 15-26.

⁴⁸¹ Çelik ve Çınaroğlu 2011: 283.

⁴⁸² Mallowan 1936: 38.

⁴⁸³ Oppenheim 1962: 42.

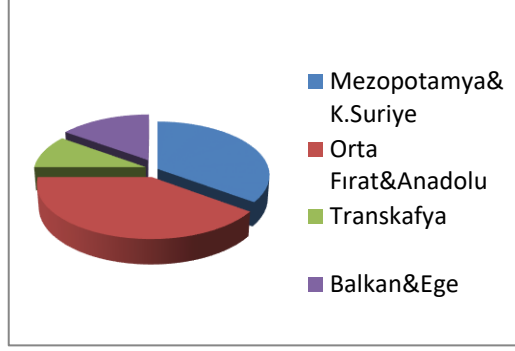
⁴⁸⁴ Speiser 1935: 210.

⁴⁸⁵ Esin 1979: 92.

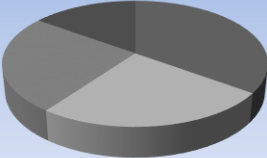
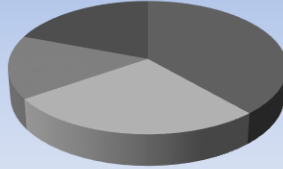

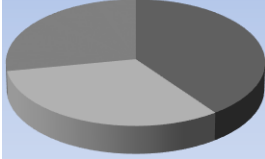

⁴⁸⁶ Frangipane 1997: 45-73.

⁴⁸⁷ Matthews 1993: 201-206.

Grafik 5: Yüksek Ayaklı Çanakların Biçimsel Çeşitliliği

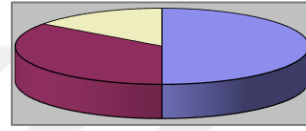
Tablo 2: Dönemler Arası Devamlılık ve Değişim

	Tipler	GKÇ	ETÇ I-II	ETÇ III-IV	Ayak&Gövde Biçimleri
MÖ 4. Bin Kap Biçimleri		+	-	-	 <ul style="list-style-type: none"> S' Profilli Yüksek Çan Çan <ul style="list-style-type: none"> Geniş Ağzılı Sığ Yarı Küresel Yuvarlak
		+	-	-	
		+	-	-	
MÖ 4. Binden 3. Bine Devam Eden Kap Biçimleri		+	+	+	 <ul style="list-style-type: none"> Silindirik Çan Yüksek Çan S' Profilli <ul style="list-style-type: none"> Yarı Küresel Yuvarlak Keskin Geniş Ağzılı Sığ
		+	+	+	
		+	+	+	
		+	+	+	
		+	+	+	
		+	+	+	
		+	+	-	
		+	+	-	
MÖ 3. Bin Kap Biçimleri		-	+	+	 <ul style="list-style-type: none"> Silindirik Tapınak Modelli <ul style="list-style-type: none"> Yarı Küresel Yuvarlak Keskin
		-	+	+	
		-	+	+	
		-	-	+	
		-	-	+	
		-	+	-	
		-	+	-	

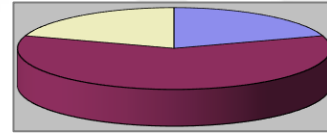
Tablo 3: Yüksek Ayaklı Çanakların Buluntu Durumlarına Göre Yoğunluğu

Buluntu Yeri	Mezar	Ritüel Alan	Belirtilmemiş
Korucutepe			X
Norşuntepe			X
Tepecik		X	
Arslantepe		X	
Kenantepe		X	
Salattepe		X	
Hassek	X		
Titriş Höyük	2		
Samsat	2		4
Kurban	16	X	
Hacnebi Höyük	16	X	
Birecik Mezarlığı	X		
Zeytinlibahçe	X	X	
Şaraga Höyük	16		
Karkamış	185		
Gre Virike	23	X	
Harabebezikan	X		
Yarım Höyük			X
Oylum Höyük	X		
Belentepe Höyük	X		
Oğuzeli	X		
Bağlarbaşı	X		
Gedikli-Karahöyük	X		
Tilmen Höyük	X		
Yumuktepe		X	
Alacahöyük	X	X	
Alışar	X		
Çengeltepe			X
Kumtepe		X	
İkiztepe		X	
Bademağacı		X	
Beycesultan		X	
Tell Rimah	X		
Tepe Gawra	X		
Selenkahiye	X		
Tell Halaf	X		
Chagar Bazar	X		
Tell Brak	X	X	
Jerablus Tahtani	X	X	
Ebla	X	X	
Shiyukh Tahtani	X		
Hadidi			X
Hammam et-Turkman		X	
Halawa			X
Tell-es Sweyhat	X		
Tell Mumbaqa	X		
Umm El Marra	X		
Kara Kuzak	X		
Kiklad		X	
Pelos Adası		X	
Tell Banjata	X		
Tell Azmaska			X

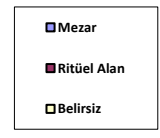
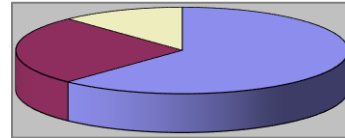
Anadolu

Ege&Balkanlar

Mezopotamya&K.Suriye

4.3. İŞLEV ANALİZİ

MÖ 4-3. Binyılda ele geçen yüksek ayaklı çanakların biçim özellikleri, buluntu yerleri ve tasvirli eserler üzerinde kullanımları değerlendirilerek bu kapların üretim ve kullanım amaçları belirlenmeye çalışılmıştır.

4.3.1. Biçim Özelliklerine Göre İşlevlendirme

Yüksek ayaklı çanaklar 12-32 cm arasında değişen ağız çapı ve 12-18 cm arasında değişim gösteren yüksekliklere sahiptirler. Kaide yükseklikleri ortalama 6-8 cm arasında değişmektedir⁴⁸⁸. Benzer biçim ve hamur özellikleri bulunan bu kaplar pembemsi krem rengi, kırmızımsı, sarımsı veya turuncumsu kiremit rengindedirler. Küçük veya orta boyutlu mineral ve bitkisel katkılı hamur, çoğu kez gözeneksiz ve sıkıdır. Çanakların çoğu kendinden astarlı ve dikey şeritler halinde aralıklı perdahlıdır. Dudak yapılarında içe eğik, basit yuvarlak, içe kıvrık ve içe çekik dudak yapıları söz konusudur.

Yüksek ayaklı çanaklar malzeme taşımaya uygun olmayan sofraya veya yemek kapları arasında olamayacak kadar kullanıma elverişsizdir. Oğuzeli'nde Erken Tunç Çağı kaya mezardan ele geçen ikiz yüksek ayaklı çanak (*Şekil 9*) diğer çanaklar arasında ünük bir kültür eseridir. Çanağın ayağındaki pencere açıklıkları ile bir yapıyı veya tapınağı yansıttığı düşünülmüştür. Orta Dicle Havzasında Tell Rimah'ta ele geçen yüksek ayaklı çanağın (*Şekil 44*) ayak kısmı basamaklı bir tapınak modelini andırmaktadır⁴⁸⁹. Orta Anadolu'da Alacahöyük B ve G1 kral mezarlarında ele geçen, altından üretilmiş yüksek ayaklı çanaklar, kullanılan malzeme ve biçimselliği açısından törensel bir niteliğe sahiptir⁴⁹⁰ (*Şekil 15*). Büyük bir olasılıkla bu biçimdeki kaplar ritüel amacıyla üretilmiştir ve günlük kullanım kapları arasında yer almamaktadır⁴⁹¹.

4.3.2. Bağlamına Göre İşlevlendirme

MÖ 4-3. Binde Anadolu'da yüksek ayaklı çanaklar, yoğun olarak buldukları alanların niteliğine dayanılarak, sunum amaçlı kullanılmış olmalıdır. Bu tip çanakların %50'si mezarlardan %35'i ritüel uygulamalarla ilişkilendirilen alanlardan ele geçmiştir. Bulduğu alanın niteliğine ilişkin bilgi elde edilemeyen kaplar, sadece %15 kadarını oluşturmaktadır.

⁴⁸⁸ Frangipane ve Bucak 2001: 88, Şek. 5: 8.

⁴⁸⁹ Postage ve diğ. 1997: 102.

⁴⁹⁰ Salzmänn 1992: 104.

⁴⁹¹ Campbell ve diğ. 1932: Pl. 63: 14.

Geç Kalkolitik Çağ'ın son evreleriyle Erken Tunç Çağı'nın tüm evreleri boyunca mezarlıklarda yüzlercesine rastlanan yüksek ayaklı çanakların ritüellerde kullanılmış olabileceği düşünülmektedir⁴⁹². Geç Kalkolitik Çağ'da Arslantepe VIA evresinde bulunan anıtsal yapının içinde içinde atlar, podyum, sunak gibi kültürel işlevleri olan yapıda çok sayıda yüksek ayaklı çanak ele geçmiş olması bu kapların sunu işlevi gördüğü belirtmektedir⁴⁹³. Alishar Höyüğü'nün 13 km kuzeybatısında bulunan Çadırhöyük 2c evresindeki odada çok sayıda yüksek ayaklı çanak parçaları arasında birkaç boğa figürünün bulunmuş olması, alanın kült merkezini olduğunu ve yüksek ayaklı çanakların da kült nesnesi olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmüştür⁴⁹⁴.

Gre Virike'de açığa çıkan kerpiç teras üzerine MÖ 3. binin ilk yarısında inşa edilen merdivenli kuyu, kurban çukurları ile ilişkili kanal ile iki havuz (Dönem I), ritüel uygulamaların gerçekleştirildiği alanlar olarak nitelendirilmiştir⁴⁹⁵. Kanalla bağlantılı kurban çukurları çevresinde hayvan kemiklerinin ve tütsü yakılmış küçük çukurların bulunduğu alanların ritüellerde kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu alanlarda yüksek ayaklı çanakların ele geçmesi⁴⁹⁶, ritüel uygulamaları sırasında bunların sunak olarak kullanılmış olabileceklerine işaret etmektedir. Arslantepe VIA evresinde anıtsal yapı olarak nitelendirilen alanda atlar, podyum, sunak gibi ritüel işlevleri olduğu düşünülen kalıntılar arasında çok sayıda yüksek ayaklı çanağın ele geçmesi da bu kapların sunu amacıyla kullanılmış olabileceği savını güçlendirmektedir⁴⁹⁷.

MÖ 3. binin ortalarında Gre Virike'de teras üzerine inşa edilen üç oda mezar ile bağlantılı sunu odaları (Dönem IIA), ölü anma törenleriyle ilişkilendirilmiştir⁴⁹⁸. K9 açmasında açığa çıkan mezar odasının doğusunda bulunan ön odaya küçük bir mekân aracılığıyla geçilmektedir⁴⁹⁹. Mezar eşyası arasında yer alan 23 adet yüksek ayaklı çanak bazılarının kaide parçaları ön oda tabanında bulunmuştur. Mezarlardan ele geçen yüksek ayaklı çanaklar cenaze ve ölü anma törenlerinde kullanılmış görünmektedir⁵⁰⁰.

---

⁴⁹² Sertok ve Kulakoğlu 2001: 107-122.

⁴⁹³ Frangipane 1997: 110-111.

⁴⁹⁴ Gorny 2004: 17.

⁴⁹⁵ Ökse 2002: 53.

⁴⁹⁶ Ökse 2001: 126.

⁴⁹⁷ Frangipane 1997: 110-111.

⁴⁹⁸ Engin 2007: 269.

⁴⁹⁹ Ökse ve Bucak 2001: 152.

⁵⁰⁰ Ekinbaş 2018: 158.

4.3.3. Tasvirli Eserlere Göre İşlevlendirme

Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen Eskiypar fincanının⁵⁰¹ içinde göğüslerini tutan çıplak kadın heykelciğini önündeki makara biçimli sunağın yüksek ayaklı çanakları anımsattığını söylemek mümkündür. Salat Tepe kazılarında, Erken Tunç Çağı sonuna tarihlenen bir yapının duvarı içinde bir kadın ve bir erkek figürü ile birlikte küçük bir çanak ile makara biçimli bir sunak modeli ele geçmiştir (*Şekil 23*)⁵⁰². Ritüel amaçlı kullanıldığı düşünülen bu figürin grubunda bulunan makara biçimli sunak modeli, yüksek ayaklı çanaklara benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda, günlük kullanım için uygun bir biçim olmayan ve tamamına yakını mezarlar ve ritüel uygulama alanlarında ele geçen bu kapların sunak olarak kullanılmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Yüksek ayaklı çanakların mühür, mobilya kakması, duvar boyası, kabartma gibi tasvirli eserler üzerinde betimlenen sunaklara olan benzerliği de bu kapların ritüellerde kullanılmış olabileceği varsayımını güçlendirmektedir. Orta Fırat havzasının güney bölümünde yer alan Tell Hariri/Mari'de açığa çıkan, MÖ 2645-2460 yıllarına tarihlendirilen sarayın duvar resimlerinde benzeri sunaklara libasyon yapıldığı resmedilmiştir (*Şekil 25*). Ur kentinde ele geçen Akkad stili silindir mühür baskısı⁵⁰³ üzerinde Tanrıça İştar'a sunu yapan figürün yüksek ayaklı çanak ile sunusunu gerçekleştirdiği görülmektedir (*Şekil 24*). Mari sarayının bir odasında ele geçen sedef mobilya kakmalarından birisinde, rahiplerden oluşan tasvir sahnesinde bulunan bir figürün elinde yüksek ayaklı bir çanak taşınması, bu kapların sunak olarak kullanılmış olabileceği fikrini güçlendirmektedir (*Şekil 26*).

---

⁵⁰¹ Özgüç 1988: 128.

⁵⁰² Ökse 2014: 133.

⁵⁰³ Legrain 1951: 16.

Tablo 4: Yüksek Ayaklı Çanak Tiplerinin Dağılımı

	Yerleşim Yeri & Mezarlık Alanı																				
		Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4	Tip 5	Tip 6	Tip 7	Tip 8	Tip 9	Tip 10	Tip 11	Tip 12	Tip 13	Tip 14	Tip 15	Tip 16	Tip 17	Tip 18	Tip 19	Tip 20
Yükarı Fırat	Korucutepe																				
	Norsuntepe																				
	Tepecik		▲																		
Orta Fırat	Arsilantepe		▲																		
	Hassak	■	■	■	■	■	■														
	Tiğris Höyük																				
	Samsat				▲																
	Kurban	●		●			●														
	Hacınabi Höyük			■						■	■										
	Birecik Mezarlığı									■	■										
	Zeytinlibağca									■	■										
	Şaraga Höyük	■		■						■	■										
	Karkamış	■		■	■			■	■	■						■	■				
	Gra Virika						●	●	●	●											
	Selenkahya			■																	
	Hadidi																				
	Hamman etTudman																				
	Halawa	●						●													
	Tell-es Swaybat																				
	Tell Mumbaqa																				
Jerablus Tahtanı																					
Kara Kuzak																					
Yukarı Dicle	Kenan Tepe	●																			
	Salat Tepe																				
Orta Dicle	Tell Rimah																				
	Tepe Gawra		▲																		
Habur	Tell Brak		■																		
	Chagar Bazar	▲																			
Kuzey-batı Suriye	Tell Halaf	▲																			
	Ebla																				
	Shiyukh Tahtanı																				
	Umm El Marra																				
	Oylum Höyük	●																			
Akdeniz Bölgesi	Belentepa Höyük																				
	Oğuzeli	●																			
	Bağlarbaşı																				
	Gedikli-Karaböyük	●		●																	
	Tilmen Höyük	●																			
	Yumuktepe	▲																			
Orta Anadolu	Alacahöyük	▲																			
	Alisar																				
	Çengeltepe																				
	İkiztepe																				
	Çadır Höyük																				
Ege Havzası	Kumtepe																				
	Beycesultan																				
	Kiklad	■																			
	Falos Adası																				
Balkan	Banjata																				
	Moldavya		▲																		
	Galabovo																				
	Transilyanya	▲																			
	Ligunya		▲																		
	Azmaska																				

▲ Geç Kalkolitik III-IV ■ Erken Tunç I-II ● Erken Tunç III-IV

SONUÇ

Günümüze değin insanın üstün kabul ettiği varlıklarla bağını sağlama ve sürdürme, onları memnun etme ve kendi yararına yöneltme amacı güttüğü ritüeller mevcuttur. Tanrıyla, tanrılarla veya kutsal sayılan canlılarla uyum içinde olmak, onların sevgisini kazanmak, var olan olumsuz bir durumu olumluya çevirebilmek amacıyla yüksek ayaklı çanaklar sunu eşyası olarak kullanılmıştır⁵⁰⁴. Geç Kalkolitik Çağ'da başlayan, Erken Tunç Çağı'nın tüm evreleri boyunca mezarlık ve ritüel alanlarda yüzlercesine rastlanan yüksek ayaklı çanaklar, bir kap biçimi olmanın ötesinde farklı işlevsel değerlere sahiptir⁵⁰⁵.

Çalışmanın birinci amacı doğrultusunda MÖ 4 ve 3. Binyılda Anadolu'da yüksek ayaklı çanakların hangi merkezlerde bulunduğu ve ne tür yapılardan ele geçirildiği tespit edilmiştir. Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağlarına tarihlenen yerleşim veya mezarlık alanlarında ele geçen yüksek ayaklı çanaklar Erken Tunç Çağının sonuna değin üretimine ve kullanımına devam edilmiştir. Bu kaplara Yukarı Fırat Havzası Keban Barajı dolun alanı ve çevresinde, Yukarı Dicle Havzasına inşa edilen Ilısu Barajı dolun alanı ve çevresinde, Orta Fırat Havzası Atatürk Barajı ve Birecik Barajı çevresi ile Fırat Nehri üzerine kurulan Karkamış barajı dolun alanı ve çevresinde rastlanmıştır. Ayrıca Orta Fırat havzasında Birecik ve Karkamış baraj göllerinin bulunduğu kesiminin batısındaki Amanos Dağlarına kadar uzanan düzlükte, Kilis Ovası'nda yer alan kazılarda, Akdeniz'in Anadolu kıyısı, Kızılırmak Havzası kazıları ile Yukarı Sakarya Havzasına değin yayılım göstermiştir. Doğu Anadolu Bölgesinde MÖ 4. binyıl sonlarında ortaya çıkan Erken Transkafkas Kültürü, Kafkas Dağları ile Güneydoğu Toros Dağları arasındaki bölgede yayılım göstermiş olup Erken Tunç Çağının sonlarına doğru Doğu Akdeniz'den İç Batı Anadolu düzlüklerine değin uzanan geniş bir coğrafyada MÖ 3. Binyıl boyunca varlığını sürdürmüştür. Erken Tunç Çağı II evresinde Yukarı Fırat havzası Suriye-Mezopotamya kültüründen uzaklaşarak Erken Transkafkas kültürünün etkisi altına girmiştir.

---

⁵⁰⁴Sertok 2001:107-122.

⁵⁰⁵Salzmann 1992: 104.

Bu çalışmada Yukarı Fırat Havzası'nda 4, Yukarı Dicle Havzası'nda 2, Orta Fırat Havzası'nda 16, Akdeniz Bölgesi'nde 4, Orta Anadolu ve Orta Karadeniz Bölümü'nde 5, Batı ve İç Batı Anadolu Bölümünde ise 2 yerleşim veya mezarlık alanından elde edilen verilerle, yüksek ayaklı çanakların materyal ve malzeme tanımları yapılmıştır. İncelenen 33 merkezin konumları ile araştırma tarihçeleri kısaca belirtilmiştir. Belirlenen merkezlerdeki yüksek ayaklı çanakların buldukları mimari yapı veya mezarlık alanları tanımlanarak bu kapların kullanıldıkları alanlar hakkında bilgi edinilmiştir. Bu alanlardan ele geçen yüksek ayaklı çanakların tipolojisi üzerinde durularak Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı I-II (erken evre) ve Erken Tunç Çağı III-IV (geç evre) olarak kapların tarihlendirmesi yapılmıştır. Anadolu'daki merkezlerden ele geçen yüksek ayaklı çanakların %70'ine yakınının Erken Tunç Çağı'na, kalan %30'unun ise Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlendiği görülmüştür. Yapılan mimari ve buluntu durumları istatistiğine göre Anadolu'daki merkezlerden ele geçen yüksek ayaklı çanakların %50'si mezarlara bırakılmış, %35'i ritüel uygulamalarla ilişkilendirilen alanlardan ele geçmiştir. Sadece %15 kadarının bulunduğu alanın niteliğine ilişkin bilgi elde edilmemiştir. Ege Balkan Kültürlerinde bu durum, %20'si mezar, %60'ı ritüel alan ve %20'si belirlenememiş alanlar olarak tespit edilirken Mezopotamya ve Kuzey Suriye'de bu tip çanakların %62'si mezar, %26'sı ritüel alan ve %12'si buluntu yeri belirlenemeyen alanlardan ele geçmiştir. Anadolu, Mezopotamya ve Balkanlarda ele geçen yüksek ayaklı çanakların tümü genel olarak değerlendirildiğinde çanakların %50'si mezarlardan, %30'u ritüel uygulamalara ilişkin alanlardan ele geçmiş olup kalan %20'lik dilimde ise buluntu konteksti hakkında bilgi edinilememiştir. Buna göre tamamı mezarlık veya ritüel alan olarak belirlenen alanlardan ele geçen bu kapların günlük yaşam alanlarında kullanılmak üzere üretilmediği düşünülmektedir⁵⁰⁶.

Anadolu, Mezopotamya ve Balkanlar'da MÖ 4 ve 3. binyıla tarihlenen yerleşim veya mezarlık alanlarından ele geçen yüksek ayaklı çanakların biçimsel özellikleri belirlenerek tipolojik bir çerçeve oluşturulmuştur. Ana tipleri oluşturan 20 adet farklı biçimsel özelliklere sahip yüksek ayaklı çanak, kendi içerisinde gruplandırılmış olup 1'den 20'ye kadar sayılarla adlandırılarak tanımları yapılmıştır. Gövde ve ayak biçimlerinin benzerliklerine veya farklılıklarına göre oluşturulan bu 20 ana tip yüksek ayaklı çanak, incelenen merkezlerde hangi dönemlerde ortaya çıktığı ve gelişim gösterdiği, hangi biçimlerin kullanımına devam edildiği veya ortadan kalktığı durumlar tespit edilerek istatistiksel sonuçlara ulaşılmıştır.

---

⁵⁰⁶ Campbell ve diğ. 1932: 63-14.

Oluşturulan bu tip örneklerinin %50'si Anadolu'daki merkezlerde, %35'i Mezopotamya ve Suriye'deki merkezlerde, %15'inin ise Ege Havzası ve Balkanlar'daki merkezlerde görüldüğü belirlenmiştir. Bu kap tiplerinin genel olarak gövde biçimleri yarı küresel, yuvarlak, keskin, düz ağızlı derin ve sığ gövdeli olduğu tespit edilmiştir. Gövde biçimleri bakımından Mezopotamya, Kuzey Suriye, Orta Fırat Havzası, Anadolu, Ege Havzası ve Balkan kültürüne ait yüksek ayaklı çanaklar benzer özellikler sergilerken Erken Transkafkasya kültüründeki yüksek ayaklı çanak gövdelerinde farklı biçimler gözlemlenmiştir. Mezopotamya-Kuzey Suriye, Orta Fırat ve Anadolu ile Ege Balkanlar'da yarı küresel ve yuvarlak gövdeli yüksek ayaklı çanaklar yaygın bulunurken Erken Transkafkasya Kültürünün etkisini taşıyan yüksek ayaklı çanaklarda düz ağızlı sığ gövdeli ve keskin gövdeli çanak tipinin yaygın olduğu görülmüştür. İncelenen tüm kültür bölgelerinden ele geçmiş olan keskin gövdeli yüksek ayaklı çanak biçimine en fazla Mezopotamya ve Kuzey Suriye kültürlerinde rastlanmıştır. Yaygın biçimde düz ağızlı sığ gövdeli çanaklara Erken Transkafkasya Kültürünün hakim olduğu alanlarda rastlanmış olup bu kültürde düz ağızlı derin gövdeli yüksek ayaklı çanaklara rastlanmamıştır. Ayak biçimlerinin incelenen tüm bölgelerde benzer olduğu en yaygın silindirik veya boru biçimli olarak nitelendirilen yüksek ayak tiplerinin olduğu görülmüştür. Diğer yaygın ayak tipi ise çan veya yüksek çan ayak olduğu tespit edilmiştir. Orta Anadolu'da en fazla bulunan, Mezopotamya, Kuzey Suriye, Ege Havzası ve Balkanlarda karşılaştığımız 'S' profilli ayak biçimine sahip yüksek ayaklı çanak örneklerine Erken Transkafkasya Kültürü etkisi olan çanaklarda rastlanmamıştır.

MÖ 4.binde ortaya çıkan ve gelişimini Erken Tunç Çağı'nda tamamlayan yüksek ayaklı çanakların biçimsel çeşitliği Mezopotamya ve Kuzeybatı Suriye kültürünün etkisinde olan Orta Fırat Havzası'nda en fazladır. Bu çeşitlilik Yukarı Fırat Havzası, Ege Havzası ve Balkanlar ile Orta Anadolu ve Yukarı Dicle Havzasında artarak devam etmiştir. Biçimsel çeşitliliğin grafiksel dağılımları incelendiğinde Orta Fırat Havzası ve Anadolu'da %40, Mezopotamya'da %35, Balkanlar ile Ege Havzasında %15 ve Erken Transkafkasya kültüründe %10 yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu tip çanakların yapımında kullanılan malzemenin çoğunlukla pişmiş toprak olduğu, nadiren mermer ve madenden olanlarına rastlandığı görülmüştür. Renk özellikleri bakımından devetüyü, açık kahve, bej, kiremit rengi, siyah ve kırmızı olanları bulunmuştur. Renk çeşitliliği Mezopotamya-Kuzey Suriye'de en fazla olup kullanılan en yaygın siyah ve kiremit rengi olduğu belirlenmiştir⁵⁰⁷.

---

⁵⁰⁷ Frangipane ve Bucak 2001: 88, Şek. 5: 8.

Anadolu'da bulunan yüksek ayaklı çanaklarda boyalı örneklere rastlanmazken Ninive⁵⁰⁸, Tell Leilan⁵⁰⁹ ve Tell Mohammed Arab⁵¹⁰ ile Ege ve Balkanlarda ele geçen yüksek ayaklı çanakların boyalı örnekleri ele geçmiştir.

Çalışmanın diğer bir amacı doğrultusunda tipleri ve buluntu kontekstleri belirlenen yüksek ayaklı çanakların genellikle yayılım gösterdikleri havzaların kültürel özelliklerini taşıdıkları belirlenmiş olsa da diğer çevre kültürlerin etkilerini de kaplar üzerinde görmek mümkündür. Kültürel bir etkileşim içerisinde biçimsel, bağlamsal ve işlevsel benzerlikleri veya farklılaşmalarıyla bu kap biçimine ait belirlenimler yapılmıştır. Özellikle Anadolu ve Orta Fırat Havzası'nda Mezopotamya ve Kuzey Suriye Kültürlerinin etkisi yoğun biçimde görülmektedir. MÖ 4. Binyıl sonunda Doğu Anadolu Bölgesi'nde hakim olan Erken Transkafkas Kültürü, Yukarı Fırat Havzası'nda ele geçen yüksek ayaklı çanaklarda etkisini göstermiştir. Diğer havzalarda bulunan yüksek ayaklı çanakların çoğunluğu Mezopotamya ve Kuzey Suriye Kültürünün etkisini taşısa da Orta Anadolu ve Orta Karadeniz Bölümünde Yerel Anadolu Kültürlerine ait tip ve özelliklerdeki yüksek ayaklı çanaklarla karşılaşılmıştır. Ayrıca Ege Havzası ve Balkan Kültürlerine ait ele geçen az sayıda yüksek ayaklı çanak örneğinde de kendi bulunduğu kültürler olan Pelos, Siros, Kukuteni ve Petresti Kültürünün etkisi görülse de Mezopotamya ve Anadolu kültürlerinin etkileşiminden de bahsetmek gerekecektir.

Bu amaçlar sonucunda Geç Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı'na tarihlenen yüksek ayaklı çanakların tipolojik özellikleri değerlendirilmiş ve bu kapların biçimsel özelliklerinden ötürü, malzeme taşımaya uygun olmayan sofraya veya yemek kaplarının dışında kalan kullanıma elverişsiz bir kap grubu olduğu görülmüştür. Yüksek ayaklı çanaklar, gövde ve yüksek bir ayaktan oluşan bileşik bir biçimdir ve 20. yüzyılın ortalarına ait Yeni Çağ Fransız mutfağında içine meyve konularak yemek masasına yerleştirilen ayaklı çanaklara olan biçimsel benzerliği sebebiyle meyvelige veya ayaklı içki bardaklarına olan benzerliğinden dolayı şampanya kadehine benzetilmiştir⁵¹¹.

Arkeolojik kazılarda ele geçen bazı tasvirli eserler üzerinde betimlenen sunakların yüksek ayaklı çanaklara benzerlik göstermesi bu kapların işlevine ilişkin bilgi edinilmesi

---

⁵⁰⁸ Rova 1988: Pl. 18–21.

⁵⁰⁹ Schwartz 1988: 95, Fig. 36.

⁵¹⁰ Roaf 1983: 72, Fig. 3: 4,6.

⁵¹¹ Woolley 1952: 220–221.

konusunda önemli katkı sağlamıştır. Orta Anadolu'da Eskişehir'in Orta Tunç Çağı'na tarihlenen kontekstlerinde ele geçen bir fincanın içinde göğüslerini tutan çıplak kadın figürü önündeki makara biçimli sunak, yüksek ayaklı çanakları anımsatır⁵¹². Benzeri bir çanak modeli de Salat Tepe kazılarında, Erken Tunç Çağı sonuna tarihlenen bir yapının duvarı içinde bir çanakçık ile bir kadın ve bir erkek figürü ile birlikte bulunmuştur⁵¹³. Bu figürin grubu, bir temel ritüeli olarak değerlendirilmiş olup iki örnekte de sunak biçimi yüksek ayaklı çanaklara benzerliğiyle dikkat çekmektedir. Orta Fırat havzasının güney bölümünde yer alan Mari'de MÖ 2645-2460 yıllarına tarihlendirilen sarayın duvar resimlerinde benzeri yüksek ayaklı çanak biçimli sunaklara libasyon yapıldığı resmedilmesi, Ur kentinde ele geçen Akkad stili silindir mühür baskısı üzerinde Tanrıça İştara'ya sunu yapan figürün yüksek ayaklı çanak biçimli sunağa içki sunduğu görülmesi⁵¹⁴ ve Mari sarayının bir odasında ele geçen sedef mobilya kakmalarından birisinde, rahiplerden oluşan tasvir sahnesinde yer alan bir figürün elinde yüksek ayaklı bir çanak taşıması, bu kapların sunak olarak kullanılmış olabileceği fikrini desteklemiştir⁵¹⁵.

Bir kap biçimi olan yüksek ayaklı çanaklar geleneksel bir davranışın temel unsurlarından birini oluşturmuş, aynı dönemlerde birden fazla bölgede yayılım göstererek kültürel etkileşimin somut bir örneğini temsil etmiştir. Arkeolojik veriler ışığında bu çanakların yayılımları hangi kültürlerin birbiriyle etkileşim halinde olduğunu göstermede etkili olmuştur. Bu durumda işlevselliği bağlamına, biçimine ve tasvirli eserlerdeki konumuna göre değerlendirilen yüksek ayaklı çanaklar Anadolu'da ve karşılaştırma bölgeleri olan Mezopotamya, Kuzey Suriye, Ege Havzası ve Balkanlarda benzer amaçlarla üretilmiş, gelişimini Erken Tunç Çağı'nda tamamlamış ve işlevselliği bakımından ritüellerde kullanılan bir çanak biçimi olduğu anlaşılmıştır.

---

⁵¹² Özgüç 1988: 128.

⁵¹³ Ökse 2014:133.

⁵¹⁴ Legrain 1951: 16

⁵¹⁵ Gorny 2004: 17.

KAYNAKÇA

- Abay, E., 2006,** “Geç Uruk Çöküşünden Sonra Güneydoğu Anadolu’da Siyasi Yapılanma ve Bölgeselleşme Eğilimleri”, Hayat Erkanal’a Armağan Kültürlerin Yansıması: İstanbul, ss. 25-33.
- Algaze, G., Mısır, A., 1992,** “Excavations At Titriş Höyük, A Small Mid-Late Third Millennium Urban Center in Southeastern Anatolia, 15. Kazı Sonuçları Toplantısı, s:153.
- Algaze, G., 1990,** “Town and Country in Southeastern Anatolia”, Vol.II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük, Plates, The University at Chicago Oriental Institute Publications Volume 110, Chicago.
- Algaze, G., 1990,** “Town and Country in Southeastern Anatolia”, Vol.II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük, Text, The University at Chicago Oriental Institute Publications Volume 110, Chicago.
- Algaze G., 1989,** “A New Frontier: First Result of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, Journal of Near Eastern Studies, Vol. 48, No. 4, The University of Chicago Press, Chicago, s:241-281.
- Alkım, U. B., Alkım, H., Bilgi, Ö., 1988,** *İkiztepe I, Birinci ve İkinci Dönem Kazıları (1974-1975)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Alkım, U. B., Alkım, H., Bilgi, Ö., 2003,** *İkiztepe II, Birinci ve İkinci Dönem Kazıları (1974-1975)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.s: 58-90.
- Alkım, U. B., Alkım, H.,1966,** “Gedikli Kazısı”, *Belleten XXX*, Sayı:117, s:1-19.
- Alkım, U. B., 1966,** “İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Gedikli Höyük Kazısı”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı XV-II, Ankara,s:40-48.
- Alpagut, B., 1986,** “The Human Skeletal Remains from Kurban Höyük (Urfa Province).” *Anatolica*, 13, 149-173.
- Bianchi, A., Özfırat, A., 2014,** “Dark Rimmed Orange Bowl Ware” Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and the Eastern Mediterranean (ARCANE) Interregional Vol. I: Ceramics, Ed: M. Lebeau Turnhout, 271-276.
- Barber, R.L.N. 1987,** “The Cyclades Bronze Age” Univ of Iowa Pr; 1st edition s:72.
- Barber ve MacGillivrey. 1980,** R. L. N. Barber, J. A. MacGillivrey, “Early Cycladic Period: Matters of Definition and terminology”, *American Journal of Archaeology* s:84 141.
- Başkaya, Z., Türk, E., 2015,** “Barajların Olası Çevresel ve Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Halkın Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Ilısu Barajı ve Hasankeyf Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:40 s: 347-383.

- Bielinski, P., 2007**, “Tell Arbid Preliminary Report on the Results of the Twelfth Season of Syrian-Polish Excavations”, *Polish Archeology in the Mediterranean* 19, s:553.
- Bielinski, P., 1986**, “Preliminary Report on the Third Season of Polish Excavations on Tell Rijim Omar Dalle Saddam’s Dam Project Area” *Researchs on the Antiquities of Saddam Dam Basin Salvage and Other Researches*, Baghdad by Republic of Iraq Ministry of Culture, s:24-32.
- Bilgi, Ö., 1987**, “İkiztepe Kazılarının 1986 Dönemi Sonuçları”, IX. KST, Ankara, s:169.
- Bilgi, Ö., 1982**, “M.Ö. II. Bin Yılda Anadolu’da Bulunmuş Olan Matara Biçimli Kaplar, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s:2-4.
- Brandt, R. W., 2005**, “The Excavations at Korucutepe, Turkey, 1968-70: Preliminary Report. Part IV: The Chalcolithic Pottery”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol 32, No.4, s:439-444.
- Broodbank, C., 2000**, “An Island Archaeology of the Early Cyclades”, Cambridge University Press, United Kingdom, s:205-206.
- Burdon, 2004**, “Tripolye A: Problems of periodization and absolute Chronology”, *Cucuteni. 120 de cercetari. Timpul bilantului Museul de Istorie si Archeologie Piatra-Neamt*, 21-24 October 2004, 56-57.
- Burney, C. A., 1958**, “Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age” *Anatolian Studies* 8, Ankara, s:157-209.
- Büyükakmanlar, N., 2009**, “*Spatchalkolithische und Bronzezeitliche Siedlungsgeschichte des Mittleren Schwarzmeergebietes in der Türkei*” Schriftliche Arbeit zur Erlangung des Magistergrades Vorgelegt im Wintersemester 2009/10, Istanbul, s:46-148.
- Caskey, J. L., 1964**, “Greece, Crete and the Aegean Island in the Early Bronze Age”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Cambridge University Press, Cambridge.
- Caymaz, T., 2010**, “Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağ Kültürü” Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, s:188.
- Çakırca, D., 2015**, “4. Sur Yapıları Bildirileri Kitabı”, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Antalya s: 550-561.
- Çelik, D. ve Çınaroğlu, A., 2011**, “2010 Yılı Alaca Höyük Kazısı”, 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 155-3, Malatya, s:283.
- Çelik, M. A., 2012**, “İslâhiye İlçesi Arazisi Kullanımı Üzerinde Yükselti, Eğitim ve Toprak Faktörlerinin etkisi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2 Sayı:4 s:173-186.

- Çıvgın, İ., 2014,** “Cultural Contacts and Cross-Cultural Interactions in Mesopotamia during the 6th-5th Millennia BC”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 13(2), s:359-404.
- Creekmore, A., 2007,**“The Upper Tigris Archaeological Research Project: A Summary And Synthesis of the Late Chalcolithic and Early Bronze Age Remains From the First Three Seasons at Kenan Tepe”, *Anatolica* XXXIII, s:75-128.
- Creekmore, A. ve Parker, B. J., 2001.,**“A Preliminary Synthesis of the Cultural History of Kenan Tepe”, Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma projesi (UTARP), Middle East Technical University: Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, s:549-552.
- Davidson, T. E., 1981,** “Pottery Manufacture and Trade at the Prehistoric Site of Tell Aqab, Suriye, *Journal of Field Archaeology*, Vol.8, No 1. s:65-77.
- Deveci, A., 2001,** “Akarçay Tepe 2001 Yılı Çalışmaları”, *Ilisu ve Karkamış Barajı Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Middle East Technical University Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara s:256-275.
- Doğan, N., 2006,** “*İkiztepe İlk Tunç Çağı Mezarlık Buluntularının Sosyokültürel Açından Değerlendirilmesi*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Draşovean, F., 1994,** The Petreşti culture in Banat, Lucian Blaga University from Sibiu History and Patrimony Faculty Ancient and Medieval History Department, SIBIU,s:139-170.
- Dumitroaia Gh. 1987,** “Plastica antropomorfa cucuteniană de la Răuceşti-Munteni”, Neamţ, in *Memoria Antiquitatis*, XV-XVII, s:21-42.
- Duru, R. ve Umurtak, G. 2010,** Bademağacı 2009 Yılı Kazıları/Excavations at Bademağacı in 2009, ANMED, 2010/8,19-25.
- Duru, R., 2006,** “Gedikli Karahöyük II”, *Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın Yönetiminde 1964-1967 Yıllarında Yapılan Kazıların Sonuçları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s:30.
- Edis, N., 2019,** “Orta Fırat Havzası'nda MÖ 3. Binde Yüksek Ayaklı Çanakların Sunak Olarak Kullanımı”, *Harran ve Çevresi Arkeoloji, Şanlıurfa Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları*, Ed: M.Önal, S. İ. Mutlu ve S. Mutlu, Şanlıurfai, s:167-178.
- Efe, T., 2012,** “Küllüoba Kazıları ve Batı Anadolu Tunç Çağları Üzerine Yapılan Araştırmalar,s: 48.
- Efe, T., 2007,** “Eskişehir Bölgesi Tarihöncesi Dönem Araştırmaları ve Önasya Arkeolojisi İçindeki Yeri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, s:1-33.

- Efe, T., 2003**, “Batı Anadolu”, *Arkeoatlas 2*, Ed. N. Karul: İstanbul, s. 94-130.
- Ekinbaş, Ö., 2018** ,“MÖ 3. Binde Orta Fırat Havzasında Ölü Gömme Uygulamaları Işığında Kültür Bölgeleri, Toplum Yapısı ve İnanç Analizleri, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s: 158.
- Erkanal, H., 2012**, “ Limantepe”, *Anadolu-Anatolia, DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları Anı-Armağan Serisi Ek III.2*, Ankara, ss. 219-231.
- Ertem, H., 1988**, “Korucutepe I”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s: 13.
- Engin, A. ve A. Beyazlar 2016**, “Bir Erken Tunç Çağı II-III Kaya Oyuğu Mezarı ve Ortaya Koyduğu Yeni Bulgular / An Early Bronze Age II-III Rock-Cut Tomb Presenting New Evidence”, *Eurasian Art and Humanities Journal 5*: 1-44.
- Engin, A., 2008**, “Oylum Höyük’te Eski Tunç Çağı Ölü Gömme Geleneklerinde Yeni Bulgular”, *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar* (Ed. A. Erkanal Öktü, S. Günel, U. Deniz), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, s: 103.
- Engin, A., 2007**,“The Carchemish Region As a Ceramic Province in The Early Bronze Age: Analysis of the Ceramics From the Carchemish Dam Focusing on the Material of Gre Virike”, *In Euphrates River Valley Settlement, The Carchemish Sector in The Third Millennium BC*, Levant Supplementary Series 5, ed:Edgar Peltenburg, Oxford, Oxbow Books, s: 267-270.
- Engin, A., 1997**, *Kilis-Oylum Höyük Buluntularının Işığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 2. Bin Seramiği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ensert, H. K., 1995**, *Erken Tunç Çağı Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri Işığında Oylum Höyük Mezarları*”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, s:25.
- Esin, U., 1985**, “Tepecik Kazısı, 1974”, *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Seri I. No:7, Ankara, Lev:57.
- Esin, U., 1979**, “Tepecik Kazısı 1973”, *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*, Orta Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Seri I. No.6, Ankara, s:92.
- Falsone, G. ve Sconza, P., 2012**, Proceedings of the 7. International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, Volume 3, Harrassowitz Verlag Wiesbaden, s:190.
- Finkbeiner, U., Novak, M., Sakal, F., Sconzo, P., 2015**, *Middle Euphrates*, Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and the Eastern Mediterranean (ARCANE), Vol: VI, Brepols, s:144.
- Finkbeiner, U., Novak, M., 2015**, “The ARCANE ESF Programme” Middle Euphrates IV: 3

Millennium, Early Bronze Age, Early Middle Euphrates, Archaeology, Stratigraphy, Architecture, Ceramics, Glyptic and Art, Terracotta Figurines Metal, Lithics, Bone Objects, Burials and Funerary Practices, Radiocarbon History and Philology Areas: Near East, Middle Euphrates, Belgium, Brepols ARCANE IV:1-17.

Foster, C. F., Parker, J. B., 2009, “An Overview of the Ceramic Sequence at Kenan Tepe”, The Upper Tigris Archaeological Research Project (UTARP): A Preliminary Report from the 2007 and 2008 Field Seasons at Kenan Tepe, *Anatolica* 35s:85-152.

Frangipane, M., 2010, “Late Chalcolithic Developments And The Transition to EBI in The Turkish Middle Euphrates Valley, As Seen From The Recent Excavations at Zeytinlibahçe Höyük (Urfa)”, 6. International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, Volume 2, ed: Paolo Matthiae, Frances Pinnock, Lorenzo Nigro and Nicolo Marchetti, Harrassowitz Verlag Wiesbaden s:192.

Frangipane, M., 2007, “Establishment of a Middle/Upper Euphrates Early Bronze I Culture From the Fragmentation of the Uruk World. New Data From Zeytinli Bahçe Höyük (Urfa, Turkey)”, *Euphrates River Valley Settlement, The Carchemish Sector in The Third Millennium BC*, Levant Supplementary Series 5, ed: Edgar Peltenburg, Oxford, Oxbow Books, s: 122-139.

Frangipane, M. ve Bucak, E., 2001, “1999 Yılı Zeytinli Bahçe Höyük Kazı ve Araştırmaları”, *Ilisu ve Karkamış Barajı Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*”, Middle East Technical University Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi, Orta Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Ankara s: 65-93.

Frangipane, M. ve Bucak, E., 2000, “Zeytinlibahçe Höyük 2000 Yılı Kazı Çalışmaları, Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıkları Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, Ankara: ODTÜ TAÇDAM. 2002: 41-100.

Frangipane, M., 1997, “A 4th Millennium Temple/Palace Complex at Arslantepe-Malatya. North-South Relations and the Formation of Early state societies in the Northern Regions of Greater Mesopotamia”, In: *Paleorient*, Vol:23N1, s:45-73.

Frangipane, M., 1996, “Doğu Anadolu’da Kentleşme Modelleri, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Habitat II, İstanbul, s:60-70.

Gimbutas, M., 1987, “Old European deities. With an emphasis on images from the Cucuteni culture”, in *La Civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iași Piatra Neamț 24-28 septembre 1984: 99-124.

Garstang, J., 1953, Prehistoric Mersin Yümük Tepe in Southern Turkey, The Neilson Expedition in Cilicia, Oxford at the Clarendon Press, s:182.

Gordon, C. H. 1992, “Geographical Horizons of Ebla.” Ed. M.W. Chavalas ve J.L. Hayes. *New Horizons in the Study of Ancient Syria (Bibliotheca Mesopotamica, 25)*, Malibu: Undena Publications, 63-68.

- Gorny, R. L., 2004**, “Excavations at Çadır Höyük”, Project Reports Alişar Regional Project, The Oriental Institute 2003-2004 Annual Report, s:13-24.
- Hauptmann, H., 1985**, “*Norşuntepe Kazıları, 1974*”, Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Seri I. No:7, Ankara.
- Hauptmann, H., 1979**, “*Norşuntepe Kazıları 1973*”, Keban Projesi 1973 Çalışmaları, Orta Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Seri I. No.6, Ankara, s:56.
- Helwing, B.,2002**, “*Hasek Höyük II: die spätkalkolithische Keramik*”, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen.
- Helwing, B.,1999**, “*Cultural Interaction at Hasek Höyük, Turkey, New Evidence From Pottery Analysis*” s:91-99.
- Hempelmann, R., 2002**, “Die Bronzezeitliche Keramik von Halawa, Tell A (Syrien), Dissertation am Archäologischen Institut der Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt, 217.
- Işıklı, M.,2011**, Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s:70.
- Işıklı, M., Can,B., 2007**, “Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları, Atatürk Üniversitesi 50. Kurtuluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Graphis Matbaa, İstanbul, s:325-350.
- J.L.Caskey,1964**, “Greece, Crete and the Aegean Island in the Early Bronze Age”, Cambridge University Press.,s:26-29.
- Kelly-Buccellati, M., 1978**,“*The Early Bronze Age Pottery. Describe and Comparative Analysis*”,Korucutepe II, Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia, 1968-1970, Volume 2, North-Holland Publishing Company-Amsterdam, New York, Oxford, s:67-110.
- Kesici, Ö., 1994**, “*Kilis Şehir Coğrafyası Özelliklerine Genel Bir Bakış*”, *Doğu Coğrafyası Dergisi*”, Cilt:1, Sayı:1, Erzurum, s: 246-280.
- Korfmann, M., 2001b**, “Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Hisarlık Tepesi”, *Troia. Düş ve Gerçek*: İstanbul, s. 347-354.
- Konakçı, E. ve Baştürk, M. B.,2005**, “*Settlement Patterns in the Malatya Elazığ Region in the IV&III. Millennium BC*”, *Altorientalische Forschungen*, Band 32:1, Akademie Verlag.
- Koşay, H. Z., Akok, M., 1973**, “*Alaca höyük Kazısı, 1963-1967 Çalışmaları ve Keşiflere Ait İlk Rapor*”,Türk Tarih Kurumu Basımevi, V.Seri, Sa.28, Ankara, s:1.
- Koşay, H. Z.,Akok, M., 1966**, “*Alaca höyük Kazısı, 1940-1948 Çalışmaları ve Keşiflere Ait İlk Rapor*”,Türk Tarih Kurumu Basımevi, V.Seri, Sayı:6, Ankara.

- Köroğlu, G., Caneva, I., 2007,** “Excavations at Yumuktepe Höyüğü in 2007” Kazı Sonuçları Toplantısı, XXX.3/151-163.
- Köse Coşkun, N., 2005,** “Diyarbakır-Bismil Yüzey Araştırmasında (Dicle'nin Güneyi) Saptanmış Yerleşimlerin Çanak Çömlek Malzemesinin Değerlendirilmesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, s:48.
- Köse, M., Terzi, Ö., İlker, A., Ergin, G., 2011,** Uyarlamalı Ağ Tabanlı Bulanık Mantık Çıkarım Sistemi İle Kızılırmak Nehrinin Akım Tahmini. 6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), Bildiriler Kitabı, Elazığ, s:162-165.
- Kulakoğlu, F., 1997,** “Orta Anadolu’da Eski Hitit Krallık Çağı Seramiği”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, s:33.
- Laneri, N., 2012,** “The Discovery of a Funerary Ritual Inanna/Ishtar and Her Descent to the Nether World in Titriş Höyük”, Turkey, Vol:52, No.1/4, Istituto Italiano per l’Africa el’Oriente, s:16-17.
- Landsberger, B., 1944,** “Mezopotamya’da Medeniyetin Doğuşu”, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 2 Sayı 3, s:420.
- Lazarovici, C.M., 2004,** “Anthropomorphic Statues from Cucuteni-Tripolye Same Signs and Symbols” Novi Sad Symposium, Documenta Praehistorica XXXII.
- Leshtakov, K., 2002,** “Galabovo Pottery And A New Synchronisation For The Bronze Age in Upper Thrace With Anatolia”, *Anatolica XXVIII*, s:210.
- Lloyd, S., Mellaart, J., 1962,** *Beycesultan*, Vol. I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels The British Institute of Archaeology at Ankara 16 Bryanston Street London, s:151-161.
- Marchetti, N., 2011,** “*Tilmen Höyük: Archeologia Di Una Capitale Del Bronzo Medio*”, Kinku Sigilli Dell’eta Del Bronzo Dalla Regione Di Gaziantep in Turchia, Bologna Museo Civico Medievale 29 Aprile-4 Settembre , Ante Quem, s:29.
- Marfoe, L., 1986,** “Topography and Landuse of the Urfa-Adiyaman Region, The Chicago Euphrates Archaeological Project 1980-1984: an Interim Report, s:38-46.
- Mallowan, M. E. L., 1936,** “The Excavations at Tall Chagar Bazar, and an Archaeological Survey of the Habur Region 1934-1935, Vol 3, No. 1, British Institute for the Study of Iraq, s:38.
- Matthews, D., 1993,** “Tell Brak and Nagar” Tell Brak 1992-1993 Iraq 55: 201-206.
- Mazzoni, S., 2000,** “From the Late Chalcolithic to Early Bronze I in North-West Syria: Anatolian Contact and Regional Perspective” Institut Français d’etudes Anatoliennes Georges Dumezil, *Varia Anatolica* 11, s:97-114.

- Omura, S. 1993**, “1991 Yılı İç Anadolu’da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, Araştırma Sonuçları Toplantısı X, s: 365-386.
- Oppenheim, M. F., 1962**, Tell Halaf, Die Kleinfunde aus Historischer Zeit, Walter de Gruyter&CO.Orient-Forschungs-Institutte, Berlin, s:42/Fig 63.
- Oster, H. H., 1930-32**, The Alishar Hüyük Seasons of 1930-32i, Part I, The University of Chicago Oriental Institute Publications, Volume XXVIII, Researches in Anatolia, Chicago, s:208.
- Ökse, A.T., Görmüş, A., Atay, E., Erdoğan N., Ünal E. 2015**, Iısu barajı inşaat sahası 2014 kurtarma kazısı, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 37. kazı sonuçları sempozyumu*, Erzurum,1, 59-66.
- Ökse, A.T., Görmüş, A., Atay, E., Erdoğan N., Ünal E. 2014**, Iısu barajı inşaat sahası 2013 kurtarma kazısı. *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 36. kazı sonuçları toplantısı*, Gaziantep, 1, 123-137.
- Ökse, A. T., 2012a**,“*Salattepe Stratigrafisi Işığında Yukarı Dicle Havzası Kronolojisi*”, Arkeoloji Dergisi XVII, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, s:1-29.
- Ökse, A. T., 2012b**, *Önasya Arkeolojisinde Çanak Çömlek: Teknik Özellikler, Biçimler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ökse A. T., 2011**, “The Early Bronze Age in Southeastern Anatolia”, The Oxford Handbook of Ancient Anatolia, Oxford University Press, Oxford, s:260-308.
- Ökse, A. T, 2006**, “Gre Virike Period I Early Bronze Age Ritual Facilities on the Middle Euphrates.” *Anatolica*, 32, 1-27.
- Ökse, A. T 2005**, “Early Bronze Age Chamber Tomb Complexes at Gre Virike (Period IIA) on the Middle Euphrates.” *BASOR* 339: 21-46.
- Ökse, A. T., 2002**,“*Gre Virike: Fırat Kenarında Bir MÖ 3. Bin Kutsal Alanı*”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı:2, s:53-74.
- Ökse, A. T.,Bucak, E., 2002**,“*Karkamış Barajı-Gre Virike 2000 Yılı Kurtarma Kazısı*”, 23.Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara 2001,s:151-162.
- Ökse, A. T.,Bucak, E., 2001**,“*Karkamış Barajı-Gre Virike 1999 Yılı Kurtarma Kazısı*”, 22. Kazı Sonuçları Toplantısı I, İzmir 2000, 191-202.
- Ökse, A.T.,2000**, “*Gre Virike 2000 Kazısı*”Iısu ve Karkamış Baraj GölleriAltında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, s:241-251.
- Ökse, A. T., 1999**, “*Gre Virike 1998 Araştırması*”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 23.Cilt, Sayı:1-2, s:119-140.

- Ökse A. T., 1993**, “Ön Asya Arkeolojisi Seramik Terimleri”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s: 62.
- Önal, M. ve Yılmaz, S. 2008**, Mazmahor Köyü Tunç Çağı Mezarları Kazı Sonuçları, Gaziantep Müze Müdürlüğü, Gaziantep.
- Önal, M., Beyazlar, A., 2005**, Oğuzeli Erken Tunç Çağı Nekropolü Kazısı Sonuç Raporu, Gaziantep Müze Müdürlüğü, Gaziantep.
- Özaydın, T., 1999**, “*Yumuktepe Demir Çağı Çanak Çömleği*” Yüksek Lisans Tezi, Yüksek Öğretim Kurulu Döküasyon Merkezi, İstanbul.
- Özbaşaran, M., Bucak, E., Molist, M., 2006**, “*Akarçay Tepe 2005*”, 28. Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, DÖSİMM Basımevi, s:187-202.
- Özdoğan, M., 2013**, “Reconsidering the Late Neolithic Period in Southeastern Turkey: A Regional Perspective”, O.P. Nieuwenhuys, R. Bernbeck, P.M.M.G. Akkermans and J. Rogasch (ed.), *Interpreting the Late Neolithic of Upper Mesopotamia*, 377-386.
- Özdoğan, M., 1998**. “Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya’da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları” TÜBA-AR I, Ankara, s: 64-90.
- Özdoğan, M., 1977**, “Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları, İstanbul.
- Özgen, E., Helwing, B., 2003**, “On the Shifting Border Between Mesopotamia and the West: Seven Seasons of Joint Turkish-German Excavations at Oylum Höyük”, *Anatolica XXIX*, 2003, s: 67.
- Özgen, E., Helwing, B., ve Tekin, H., 1997**, “Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen auf dem Oylum Höyük.” *Istanbul Mitteilungen*, 47: 50-90.
- Özgen, E., 1990**, “Oylum Höyük, A Brief Account of Investigations conducted in 1987 and 1989”, *Anatolica XVI*, 1989-1990.
- Özgen, E., 1988**, “*1987 Oylum Höyük*”, 10. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, Ankara, s:95.
- Özgüç, N., 2009**, “*Samsat, Bir Başkent ve Kalenin Uzun Yaşamının 6000 Yıllık Döneminden Kesitler*”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s:77.
- Özgüç, T., 2005**, “*Kültepe*” Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s:1-290.
- Özgüç, N., 1988**, “Samsat Kazıları 1987” *Belleten*, 52 s:290-295.
- Özgüç, T., 1986**, “New Observations on the Relationship of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria During the Third Millennium B.C.”, *Ancient Anatolia, Aspect of Change and Cultural Development*, s: 36-37.
- Özgüç T., 1982**, Maşathöyük II, Boğazköy’ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi, Türk

Tarih Kurumu, Ankara, s: 34.

Özgüç, T., 1953, “Kültepe’de 1950 Yılında TTK Adına Yapılan Kazılar Hakkında Ön Rapor”, *Belleten XVII/65*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Özgüç, T., 1950, *Kültepe Kazısı Raporu 1948*, Türk Tarih Kurumu, V.Seri, No.10, Ankara.

Özgüç, T., 1947, “Karahöyük Hafriyat Raporu”, Ankara,s:637.

Özuluğ, O., Dökümcü, N., 2014, *Birecik Baraj Gölü Havzası (Şanlıurfa) ve Hazar Gölü (Elazığ) Ostracodları Hakkında Ön Çalışma*, İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi Cilt:29 Sayı:2 s:1-8.

Pala, G., Tepe, R., Çağlar, M., 2016, “Karkamış Baraj Gölü’nden Toplanan *Potamogeton Lucens L.*’ İncelemesi”, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Cilt:28/1 s:29-37.

Paley, S., Verhaaren, B., 2002, “The 2000 and 2001 Seasons at Çadır Höyük in Central Turkey”, *Anatolica* 28: 36-109.

Palmieri, A.,1981, “*Excavations at Arslantepe, Malatya*”, *Anatolian Studies*, Vol 31,British Institute at Ankara, s: 101-120.

Parlıt, U., 2011, “*Mezopotamya’da Halaf Seramikleri ve Önasya’da Yayılım Alanlarının İncelenmesi*”, Cilt:1 Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana, s:51.

Parker, J. B., 2008,“Preliminary Report From the 2005-2006 Field Seasons at Kenantepe”, *Anatolica* 34, s:103-176.

Parker, J. B.,Creemore, A.,Gurdil, B.,2004, “*Kenan Tepe 2004 Kazıları Ön Raporu*”, Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma Projesi (UTARP), s:1.

Parker, B. J.,Creekmore, A.,Dodd, L. S., 2001,“*Kenan Tepe’nin Kültürel Tarihi’nin Ön Sentezi*”, Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma projesi (UTARP),s:549-552.

Peltenburg, E., 1996, “Jerablus Tahtani, Syria:Preliminary Report, Levant XXVIII,Germany, s:17-18.

Postage, A., Oates, D., Oates, D., 1997, *The Excavations at Tell al Rimah: The Pottery*, British School of Archaeology in Iraq, Printed and Published in England for the British School of Archaeology in Iraq by Aris and Philips Ltd. England, s:102.

Pusat, Ü. Y., 2006, “*Belentepe Tunç Çağı Eseri Mezarları*” Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, s:52.

Rothman, M. S.,Kobze, G., 2005,“Choronology and Function at Yarım Höyük”,Part II *Anatolica* XXXI, s:111-144.

- Rova, E., 2014,** “Post-LC 5 North Mesopotamian Developments” Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and the Eastern Mediterranean, ed. LEBEAU, Marc, BREPOLIS Publishers, Paris, s:1-31.
- Rothman, M. S., Kobze, G., 1998,** “Yarım Höyük Kazıları 1969”, XIX Kazı Sonuçları Toplantısı I, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s:245.
- Salzmann, A., 1992,** “Alaca Höyük”: A Reassessment of the Excavation and sequence of the Early Bronze Age Settlement, University of Pennsylvania, s:104.
- Sarp, G., Erener, A., 2017,** “ Barajların Çevresel Etkilerinin Zamansal ve Mekansal Olarak Uzaktan Algılama ile Değerlendirilmesi: Atatürk Barajı Örneği”, Geomatik Dergisi, Cilt:2 Sayı:1, s:1-57.
- Sayıt, F. N., 2006,** 1959-1972 Dönemi Tilmen Höyük Kazılarında Bulunmuş Olan İlk Tunç Çağı Çanak Çömleği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s:69-70.
- Schmidt, E. F., 1933,** “The Alişar Hüyük Seasons of 1928 and 1929”, Part II, The University of Chicago Oriental Institute Publications Volume XX, U.S.A, s:47.
- Sconzo, P. ve Falsone, G., 2008,** “Tell Shiyukh Tahtani Report of the 2008 Season” Web Publication, s:11-15.
- Sconzo, P., Falsone, G., 2007,** “The ‘Champagne-Cup’ Period at Carchemish. A Review of the Early Bronze Age Levels on the Acropolis Mound and the Problem of Inner Town”, Euphrates River Valley Settlement, The Carchemish Sector in The Third Millennium BC, Levant Supplementary Series 5, s:73-93.
- Seferiades, M., 1996,** “Deshayes’ Excavations At Dikili Tash: Early Bronze Age” RPRP, Vol 1, Nos.2-4. 1995, Agatho, Sofia.
- Seipel, W., 2001,** “7000 Jahre Persische Kunst Meisterwerke aus dem Iranischen Nationalmuseum in Teheran, Bonn, s: 153.
- Sertok, K., 2007,** “Fruit Stands and the Definition of a Cultural Area Around Carchemish”, Euphrates River Valley Settlement, The Carchemish Sector in The Third Millennium BC, Levant Supplementary Series 5, s:238-249.
- Sertok, K., 2003,** “Birecik ETÇ Mezarlığı.” Tunç Bakışlar, Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı, Arkeoatlas, 2, 53-55.
- Sertok, K., Kulakoğlu, F., 2001,** “Şagara Höyük 1999-2000 Kazı Sonuçları”, 23. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, s:107-122.
- Sertok, K., Kulakoğlu, F., 2000,** “Şaraga Höyük 1999 Yılı Kazı Sonuçları”, Iısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları, s:456-470.

- Sertok, K., Ergeç, R., 1999**, “*A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations Near the Birecik Dam, Southeastern Turkey*”, *Anatolica* XXV, s: 87-107.
- Stampolidis, N. ve Sotirakopoulou, 2011** ,“Erken Kiklad Dönemi:Giriş”, Karşıdan Karşıya MÖ 3.Binde Kiklad Adaları ve Batı Anadolu, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul, s:42-50.
- Stein, G. J. 1997a**, “Excavations at Hacinebi Tepe, Turkey 1996 Preliminary Report.” *Anatolica*, 23: 115-156.
- Stein, G.. J. 1997b**, “1995 Excavations at Hacinebi Tepe.” Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 18 (1), 93-121.
- Stein, G. J. 1998**, “Excavations at Hacinebi Tepe.” Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 19 (1), s:179-209.
- Stein, G.J.,Boden, K.,Eden, C.,Özbal, H., 1997**,“*Excavations At Hacinebi, Turkey, 1996: Preliminary Report*” *Anatolica* XXIII, s:116.
- Şehitoğlu, Y., 1994**, *Atatürk Barajı ve Yakın Çevresinde Jeomorfolojik ve Hidrojeolojik Gözlemler*, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:29 İstanbul, s:495-513.
- Speiser, E. A., 1935**, Excavations at Tepe Gawra, Volume I, Levels I-VIII, American Schools of Oriental Research by the University of Pennnsylvania Press Philadelphia, s:190-210.
- Sperling, J. W., 1934**, “Kum Tepe in the Troad: Trial Excavation, *Hesperia*, Vol: 45, No:4 s:305-364.
- Tırpan, A., A., Söğüt, B., 2009**, “*Lagina, Börükçü, Belentepe ve Mengefe 2008 Yılı Çalışmaları*”, 31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt, Denizli, s:505-528.
- Tobler, A. J., 1950**, Excavations at Tepe Gawra, Volume II, The University Museum University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Umurtak G., 2004**, “Hitit Çanak Çömleği” *Arkeo Atlas Dergisi* Sayı: 3,s:479.
- Umurtak, N. G., 1996**, “Anadolu’nun Batı Bölgelerinde ve Trakya’da Tunç Çağları Öncesi Yerleşmelerde Bulunmuş Olan Ayrışık Kaplar”, *Anadolu Araştırmaları*, s:479-517.
- Ünsal, V., 2003**, “Alişar’ın Yozgat Arkeolojisi ve Eskiçağ Tarihine Katkısı”, *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, No:101, s:54-63.
- Ünal, A., 1968**,“Çengeltepe (Yozgat) Sondajı Önraporu”, *Türk Tarih Kurumu*, Sayı: XV-I, Ankara, s:121-122.
- Üstün, S., 2006**, *1993-2004 Dönemi Bademağacı Kazılarında Bulunmuş Olan İlk Tunç Çağı II Kırmızı Astarlı Malları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. s:44-88.

- Werner, P., ve Czichon, R. M., 2008**, “Die Bronzezeitliche Keramik”, Research Archive-Director’s Library The Oriental Institute The University of Chicago, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, Tafel 24/5114.
- Van Loon, M. N., 2001**, “Selenkahiye”, Final Report on the University of Chicago and University of Amsterdam Excavations in the Tabqa Reservoir, Northern Syria, 1967-1975, Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut the Istanbul, s:223.
- Van Loon, M. N., 1980**, “*Korucutepe III*”, Studies in Ancient Civilization, North Holland Publishing Company- Amsterdam-New York Oxford.
- Verlag, H., 2008**, “Die Bronzezeitliche Keramik”, Research Archives-Director’s Library The Oriental Institute, The University of Chicago, Wiesbaden, s:24.
- Woolley, L., Barnett, R. D., 1952**, “*Carchemish*”, Report on the Excavations at Jerablus on Behalf Of the British Museum, Part III, The Trustees of the British Museum, London, s:220-222.
- Yakar, J., 2007**, Anadolu Etnoarkeolojisi, Homer Yayınevi, İstanbul, s:388.
- Yakar, J., 1979**, “Troy and Anatolian Early Bronze Age Chronology”, *Anatolian Studies* 34: Ankara, s: 51-67.
- Yakar, J., 1985**, The Later Prehistory of Anatolia. The Late Chalcolithic and Early Bronze Age, Cilt 2, Oxford.
- Yaseen, G. T., 1995**, “Old Babylonian Pottery From the Harmin, Tell Halawa”, London Nabu Publication, s:55-57.
- Yıldırım, A., 2006**, “Karakaya Barajı ve Doğal Çevre Etkileri” Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:6, Diyarbakır, s:32-39.
- Yıldız F., 2001**, “Hitit Uygarlığı Seramiklerinin Form Dekor ve Desenlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, s:40.
- Yılmaz, D., 2006**, “Erken Tunç Çağı’nda Güneydoğu Anadolu’da Oda Mezar Geleneği”, *Anatolia* 31, s:57-69.
- Yılmaz, D. 2003**, “M.Ö. 3. Binde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Ölü Gömme Adetleri”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yılmaz, M. 2012**, “Başlangıçtan İlk Tunç Çağı Sonuna Kadar Anadolu’da Pişirme Geleneği”. Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Yüce, M. İ., 2015**, “Kızılırmak Havzası Yağış-Akış İlişkisinin Belirlenmesi” 4. Su Yapıları Sempozyumu, Antalya, s:410-418.

Zettler, R. L., 1996, “Tell es-Sweyhat, 1989-1995 A City in Northern Mesopotamia in the 3rd Millennium B.C.”, Volume 38, No.1, s:15-26.

ŞEKİLLER

Şekil 1: Arslantepe VI Evresinde Bulunan
Yüksek Ayaklı Çanaklar
(Frangipane, 1997:63)

Şekil 2: Tepecik 3c
Evresine ait Çanak
(Esin, 1979:57)

Şekil 3: Korucutepe
Çanağı (Buccellati,
1978:127)

Şekil 4: Samsat E18
evresine ait Çanak
(Özgüç, 2009,334)

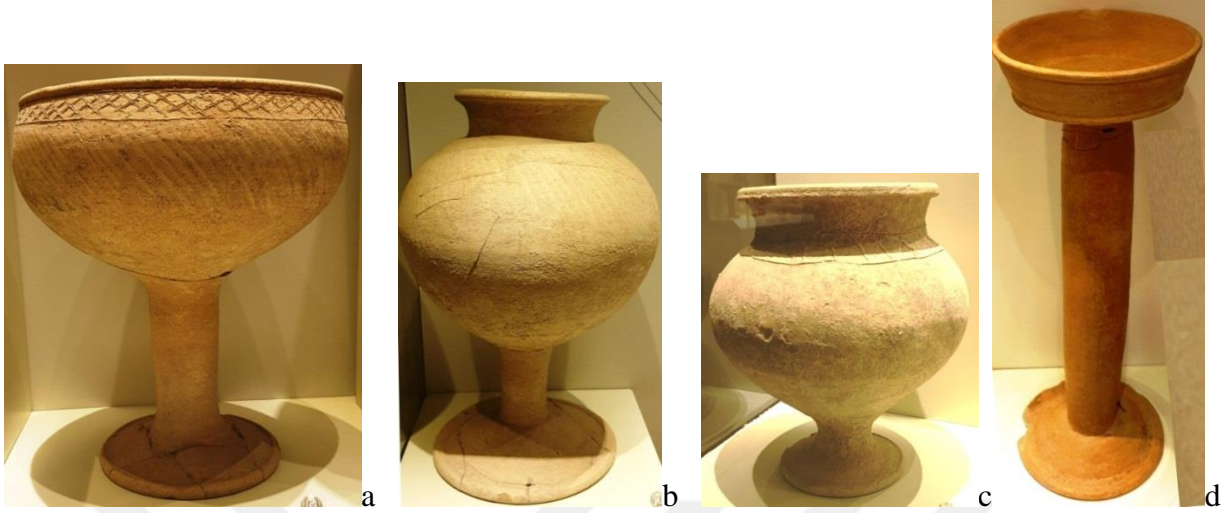
Şekil 5: Tilmen Höyük M3
Oda Mezarında Bulunan Çanak
(Marchetti, 2011:2)

Şekil 6: Hassek Bx38 Mezarında Bulunan Çanaklar
(Helwing, 2002: 77)

Şekil 7: a, b, c, Bağlarbaşı Çanakları (Gaziantep Müzesi Kataloğu)
d: Belentepe (Pusat, Ü. Y., 2006:52)

Şekil 8: a: Belentepe, b/d: Gedikli Karahöyük c: Oğuzeli Yüksek Ayaklı Çanakları
(Gaziantep Müzesi Kataloğu)

Şekil 9: Oğuzeli İkiz Meyvelik (Engin ve Beyazlar 2016: 36 , Fig 7)

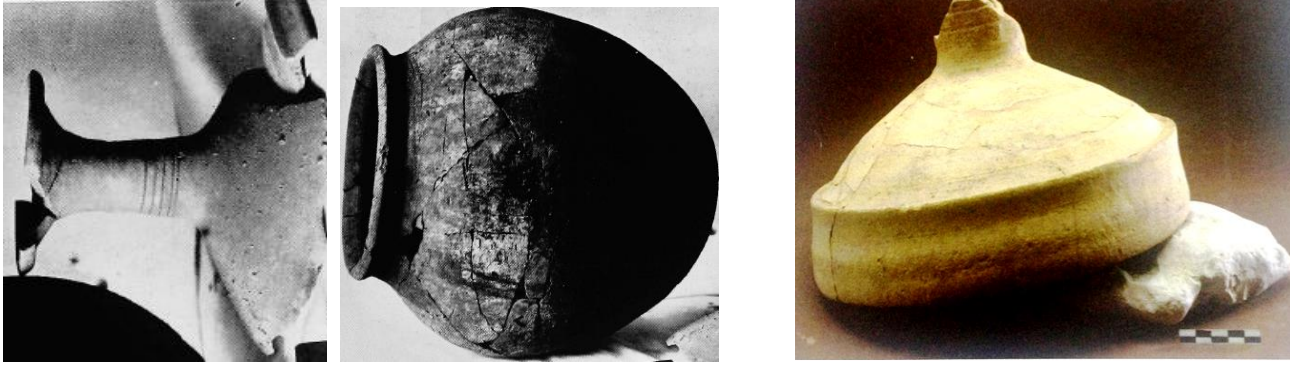
Şekil 10: Oğuzeli Erken Tunç Çağı Mezarı (Gaziantep Müzesi 2005 Kazı Arşivi)

Şekil 11: Karkamış Erken Tunç Çağı Mezarlığında Bulunan Kaplar
(Sconzo, Falsone 2007:76-77,83)

Şekil 12: Zeytinlibahçe 6. Tabakada Ele Geçen Çömlek Mezar Kapağı Olarak Kullanılan Çanak (Frangiphane, 2007:133)

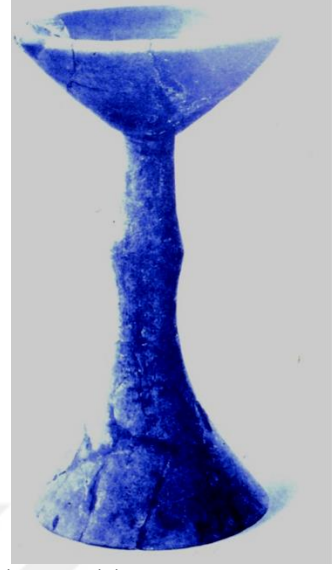
Şekil 13: Karkamış O7 no.lu mezarın planı/fotoğrafi ve buluntuları (Woolley, Barnett,1952:53-56,57)

Şekil 14: Gre Virike K9 Açmasının Güney Doğusunda Bulunan Oda Mezar Çanakları (Ökse: 1999: 140/31-32-33)

Şekil 15: Alacahöyük K ve B Kral Mezarında Bulunan Törensel Altın Çanaklar
(Salzmann 1992: 105)

Şekil 16: Yumuktepe XIIA Tabakasından Ele Geçen Yüksek Ayaklı Çanaklar
(Garstang, 1953:182)

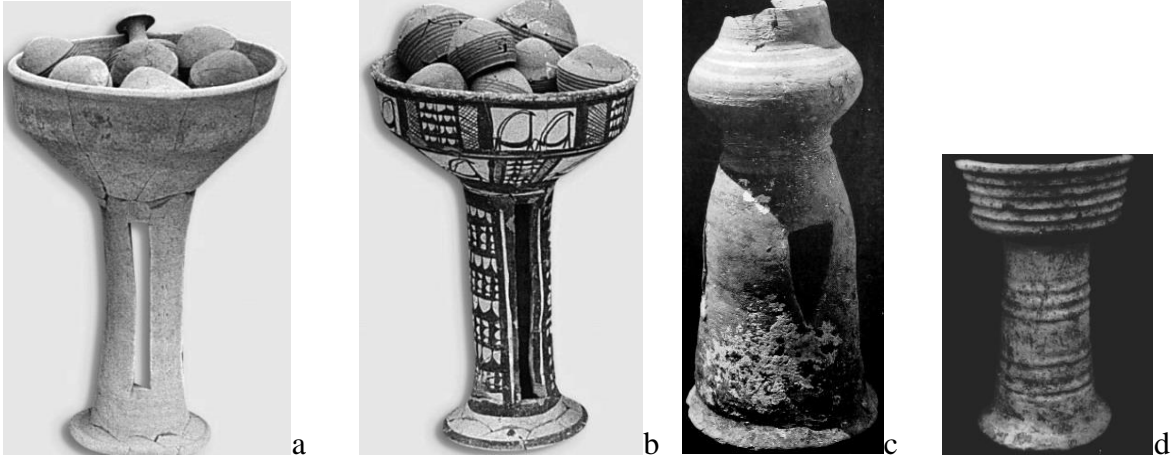

Şekil 17: Doğu Anadolu Erken Transkafkas Kültürüne ait Yüksek Ayaklı Çanaklar
(Işıklı 2011:70)

Şekil 18:a/b: Tell Rijim Yüksek Ayaklı Çanakları (Bielinski,1986:24)

c/d: Tepe Gawra 846 Nolu Odadan Ele Geçen Ayak ve Çanak (Speiser, E. A., 1935: Pl 23)

Şekil 19: Shiyukh Tahtani 122 Nolu Mezar ve Yüksek Ayaklı Çanak Tipleri (Falsone, ve Sconza, 2012:190)

Şekil 20: a:Erken Kiklad Dönemine ait Yüksek Ayaklı Çanaklar
(Barber ve MacGillivrey.1980,84)

b: Petresti Kültürü Pelos Adasından Ele Geçen Çiçek Biçimli Yüksek Ayaklı Çanak
(Draşovean 1994:139-170)

Şekil 21: Kukuteni Kültürü MÖ 4. Bin Çanakları (Burdon., 2004: 56-57)

Şekil 22: Moldovya Kukuteni MÖ 4.Bin Sonu Renki Bezemeli Yüksek Ayaklı Çanaklar
(Lazarovici,2004: 30.)

Şekil 23: Salat Tepe Kazılarında Ele Geçen Figürün Grubu ve Makara Biçimli Sunak Modeli
(Ökse, 2014, s:133)

Şekil 24: Akkad Dönemi Mühür Baskısı, MÖ 2340-2160.
(Von Winfried Orthmann, 1975, Lev:135a-k)

Şekil 25: Mari Sarayı Duvar Resmi MÖ 2645-2460
(Marie-Henriette Gates Research,1984, s:70-87, Lev: XVII)

Şekil 26: Yüksek Ayaklı Çanakların Tasvirli Eserlerde Yeri (Edis 2019: s:176, Şekil 2).
a: Akkad Dönemi Mühür Baskısı, MÖ 2340-2160 (Von Winfried Orthmann 1975, Lev:135a-k)
b: Mari Sarayı Duvar Resmi MÖ 2645-2460 (Marie-Henriette Gates 1984, s:70-87, Lev: XVII)
c: Eskiyyapar, Orta Tunç Çağı (Tahsin Özgüç 1988, s:128, Lev:d3)
d: Mari Sarayı Mobilya Kakması MÖ 2645-2460 (Jean-CL., Margueron 2004, s:294, Fig 283:2/d)

